

SODOBNA **SLOVENSKA** **KNJIŽEVNOST**

I

Irena Novak Popov
(2009/2010)

Literatura: Boris Paternu: Slovenska književnost 1945-1965 (poglavje Lirika); Od ekspresionizma do postmoderne (zbirka člankov). Njegov članek: Sodobna slovenska poezija kot evolucijski problem (Obdobja, 8, 1988). Janko Kos: Slovenska lirika 1950-1980. Moderna slovenska lirika. Jože Pogačnik: ZSS (8. knjiga: Eksistencializem in strukturalizem). Slovenska književnost 3 (o poeziji Pogačnik in Poniž). Poniž: Mlada slovenska poezija. Slovenska lirika 1950-2000. Irena Novak Popov: Sprehodi po slovenski poeziji. Zbirka Kondor: Kovič, Šalamun, Taufer, Zajc, Makarovič, Jesih. Zbirka Interpretacije (Zajc, Strniša, Udovič, Kovič). Branko Hofman: Pogovori s slovenskimi pisatelji. France Pibernik: Med tradicijo in modernizmom. Med modernizmom in avantgardo. Teja Štoka: Prevara ogledala.

S katerimi pesniki se bomo ukvarjali: **Menart, Minatti, Zlobec, Kovič, Krakar, Pavček** (intimizem). Druga generacija pesnikov: **Zajc, Strniša, Taufer**, Saša **Vegri**. Nato: **Udovič, Kocbek**. Naslednja generacija: **Zagoričnik, Šalamun, Geister** (neoavantgarda). Neorealisti: **Kuntner, Fric, Brvar, Medved, Kravos**. Leta 1972 nastopi naslednja generacija, esteticistična, novoromantična: **Dekleva, Svetina, Jesih**. Nadaljevanje: A. **Novak, Detela**. Aleš **Debeljak**, Maja **Vidmar**, Alojz **Ihan**, Uroš **Zupan**.

LITERATURA

- Paternujevo poglavje Lirika v Slovenski književnosti 1945-65,
- zadnja knjiga Pogačnikove in Zdravčeve Zgodovine slovenskega slovstva
- ponatis tretje knjige Slovenska književnost, Pogačnikov del lirika
- Poniževa Slovenska lirika 1950-2000
- Paternujeva Od ekspresionizma do moderne
- Sprehodi po slovenski poeziji Novak Popove
- zbornik SSJLK 2002, pregled tokov od 1945
- interna antologija na VIS-u
- Poniževa Mlada slovenska poezija 70. in 80. let
- Matevž Kos: Mi se vrnemo zvečer
- Kolšek: Nevihta sladkih rož
- posamezni izbori pesmi obravnavanih pesnikov
- zanimiva dopisovanja med pesniki Slovenski simbolizem med tradicijo in inovacijo Bernika
- Pičnik Med modernizmom in avantgardo
- Čarovnija pisanja
- Od Pohlinove slovnice Petra Vodopivca

predmet zajema pesnike od Voduška (1905) in Antona Vodnika do Zupana (1963), večina jih že ima kondorjevo zbirko, izjeme so Zagoričnik, Udovič, Kocbek in drugi nekoliko drugačni avtorji

METODA ANALIZE

Vsebina: konkretni motivi/sheme (iz česa je zgrajen, kakšen je besedilni svet) abstraktna tema (kaj nam besedilo sporoča, kašna je filozofija življenja, kašen problem, vprašanje zastavlja)

Zgradba (notranja): kje so težišča sporočila; začetki, konci, zgoščena mesta; razporeditev vsebine: stopnjevanje/(anti)klimaks, paralelnost, krožnost, mozaičnost, montaža, narativnost

Ubesedovalni način (vrsta diskurza): deskripcija, naracija, ekspresija emocij, misli, zaznav, (fingirani) dialog, nagovor

Govoreča oseba (lirski subjekt): prisotnost (zaimek), število, kvaliteta/narava osebe, odnos/drža do ubesedenega sveta

Stil:

sintaktični – skladenjske / retorične figure, prozaičnost, gostobesednost/minimalizem, eliptičnost, prirednost/podrednost, besedni red (inverzije, odkloni od jezikovne norme (pravopis)

leksični – metafore, metonimije: inovativnost/konvencionalnost, (a)logičnost, slikovitost, prevladujoča konkretnost/abstraktnost pojmov (poimenovanja)

fonetični (glasovni in prozodični): metrum, ritem, odstopi od zakonitosti (donaglasitve), (ne)enake dolžine, intonacija; asonanca in rima (konvencionalnost, morfološka enakovrednost, semantični potencial rimanih ali asoniranih ali besed)

Intetekstualnost:

na katere vzorce izrekanja, mišljenja, organiziranja govora nas besedilo X spominja.

SOCIALNI REALIZEM IN NOVA STVARNOST, 30. leta

v 30. letih opazni preobrat: estetsko razvit ekspresionizem > smeri in tokovi socialne stvarnosti – socialni realizem: revolucionarna podlaga družbe, sklic na marksizem, abstraktni klic aktivistične smeri ekspresionizma k novemu človeku > stvarni klic socialnih realistov: izseljevanje, proletarizacija – ustvarjanje nove stvarnosti iz metafizičnih podlag: Miran Jarc, Anton Vodnik (Skozi vrtove) in Lili Novy opisujejo predmestno, čutno stvarnost, vendar ne z natančno določenim ideološkim nabojem, predstavnik Kocbek z zbirko Zemlja (1934) ima izreden čut za socialno stvarnost

posledica krize 30. let

nadaljevanje socialnega realizma v pesništvu upora: NOB, kontekstualna vezanost, sodelovanje vseh, od vrhunskih pesnikov do komaj pismenih ljudi, odsotnost profilirane estetske smeri, novega sklopa idej in temu pridruženih umetniških sredstev

socialistični realizem = uradna povojna estetika, vezana na socialni realizem in poetiko odpora, uvoženost iz SZ, citat Borisa Kidriča: »slavce bomo pustili peti, kaline bomo pa to učili«, učenje mladih, še neizoblikovanih pesnikov pesniti v partijski liniji

glavni ideolog poezije Boris Zihlerl, glavni junak socrealistične poezije: delavec ali vsaj kmet kolhoznik – delo = etos, najvišja vrednota, omogočanje srečne, nekonfliktne družbe

človeška razmerja skozi prizmo dela

optimističnost perspektive
poudarjenost skupnosti, zatiranje zasebnosti in posameznika

graditeljska / mobilizacijska poezija

. Pisali so jo vsi: člani partije, partizani, Oton Župančič, Lojze Krakar, Lili Novy, Minatti, Menart. Ker govori o kolektivnih stvareh, je patetično-retorična. Skuša biti monumentalna (kolektivni izpovedni subjekt – mi). Veliko je nekih železnih sentenc, ki so posttavljene na kompozicijsko ključna mesta. Veliko je gesel, parol. To poezijo je primerno deklamirati. Objavljali so jo predvsem v Mladinski reviji. Opevali so graditev cest, železniških prog, mostov, kako bomo premagali vse napore in ovire in potujemo v lepšo prihodnost. Ta poezija je strogo formalno urejena, ker je deklamatorska. To je racionalno obvladana poezija. Kljub vsemu patosu je natančno strukturirana, nič ni neujemljivega, nerazumljivega, neizrekljivega.

Socialni realizem v 30. letih:

tudi nova stvarnost

takrat umiritev avantgard, posluš za resnične razmere

gospodarske krize itn.

Mile Klopčič: *Preproste pesmi*

Tone Seliškar: *Pesmi pričakovanja*

Ivo Brnčič

konkretna, vsakdanja resničnost – zlasti delavca in kmeta

pogosto marksistična družbena kritika in pozivi (ti izhajajo že iz aktivistične smeri ekspresionizma)

po vojni je pričakovana usmeritev k resničnosti

a počasi izgublja stik s kompleksnostjo družbe, ni več pravih odgovorov na duhovne potrebe človeka

zreducira se v enosmerno gledanje, notranje se izprazni

a je programirano, uvoženo iz Sovjetske zveze (ideološkotezno)

Poezija:

je verzificirana propaganda socialistične obnove in revolucije

zelo glasna reklama

skladnost, ubranost

preteklost je za nami, treba jo je pozabiti, kajti prišla bo svetla prihodnost

podpira nas ustroj kozmosa

harmonija med subjektom in objektom
svet je skladen s človekom
velika racionalna obvladanost, z razumom vse obvladujemo
poezija mora služiti ideološkim in političnim potrebam mlade družbe
izražati mora optimistično prepričanje v svetlo prihodnost

Subjekt:

pogosto kolektivni – vsi mislimo enako
1. oseba množine

Slog:

ni novih slogov
starejša romantika
realizem
folklornost
akademski formalizem – rime, vse je urejeno
vse je logično nadaljevanje vojne poezije
retorični zanos, pridvignjen izraz, gesla, vzkliki, pozivi, sentence ...

skušajo pritegniti vse – kolektivistični duh

Avtorji:

glavni ideolog je Boris Zihel (zagovarja trši ždanovizem)
sodelovali pa so vsi – Oton Župančič, Lili Novy, Krakar, Minatti (v mentorski reviji *Mladinska revija*)

graditeljska poezija, VOJNA POEZIJA, 1945-1949

Stanje družbe po 2. svetovni vojni:

zmaga revolucije, Kocbek opozarja osvoboditev : svoboda

ena vrsta svobode – osvobojen narod, posameznik pa seveda še ni svoboden

uveljavitev enopartijskega sistema

socialistični realizem – administrativno vodenje kulture in literature, načrtovanje in programiranje

prekinitev duhovnih tokov s srednjo in zahodno Evropo

med vojno je bil spontan aktivizem, zdaj pa postane obvezen → OBNOVA, GRADITELJSTVO

spreminjanje v brezrazredno družbo, v kateri bomo vsi srečni, brez konfliktov

svet bo urejen, kot mi hočemo

bližamo se komunizmu → daješ, kolikor lahko daš, in dobiš, kolikor potrebuješ

mnoge

spremembe > literarno dogajanje: možnost objavljanja v revijah in kasneje knjigah + konflikt umetnost : oblast

čas po 2. svetovni vojni: med vojno pisali, a težko - natisnjeni zbirki Kajuha in Bora - slovensko pesništvo upora, brigade imenovale po slovenskih literatih, medtem ko nasprtoniki niso imeli kulturnega zaledja

takoj po vojni uveljavitev revolucije, najbolj stalinističen čas, do 1948 zelo zaostrene okoliščine, do takrat graditeljska poezija, tudi mobilizacijska, kolektivistična, lopatarska, kramparska poezija skupnega duha in izrekanje kolektivnega subjekta - idejno ozadje gradnje srečne družbe brez konfliktov, nasprotij, zlitje posameznika z družbeno celoto, spreminjanje sveta z voljo in dejanjem > optimistični toni, naravnost v prihodnost, v središču delovni duh, čas pionirjev, mladincev, udarnikov ... komunisti izpeljali gradnjo nove družbe

v poeziji retorična privzdignjenost, deklamacijskost, apologetski slog, hvalnice in ne kritike, izrazi monumentalnosti, na izpostavljenih mestih (konec, začetek) gesla, tudi popolnoma propagandne tendence - oblika tradicionalna, štirivrstičnice, soneti

Lojze Krakar: Cesta mladosti (Krakar preživel Dachau > optimizem, vera v življenje + krivda zaradi umrlih), "sončev lesk v lopatah" ☺

poezija nima estetske, temveč dokumentarno vrednost - kljub dodelani zunanji formi vsebina preveč pragmatična - nadaljevanje socialnega realizma (pred vojno Seliškar, Jarc, Klopčič), levičarske poezije druge polovice 30. let + naslonitev na sovjetske vzorce - spontano sodelovanje različnih generacij pesnikov od simbolista Župančiča do ekspresionistov

zaradi vpliva politike neenakomerno razporejene objave (Bor, Seliškar) - preživeli objavljali medvojna besedila po vojni

Hribovšek v vojni padel, Balantič do 1984 prepovedan, častila ga je politična emigracija, gre za poezijo diaspore, dominsvetovske tradicije

Župančič (iz zdravstvenih razlogov ni mogel v partizane, a partizanstvo pozdravljal, vezal simbolizem in graditeljsko poezijo): Kolednica mladih brigad

Prva povojna leta so bila v znamenju obnove države. Partija je prišla na oblast že 1943 z dolomitsko izjavo. Po vojni je prevzela totalno oblast in nadzor nad vsemi področji življenja. Dogajale so se volitve z eno samo listo. Alternativa je bila izločena (bele in črne kroglice na volitvah). Dogajala se je agrarna reforma z obveznim zadružništvom. Podjetja so se poddrževala. Montirali so sodne procese zoper namišljene sovražnike (dahavski procesi). Pri teh procesih je šlo za ljudi (intelektualce), ki v Dahavu niso pomrli in so jih obtoževali kolaboracije. Prostovoljno delo je bilo tako rekoč obvezno (mladinske delovne brigade). L. 1948 je bil informbiro. Imeli smo nerešena mejna vprašanja z Avstrijo in Italijo. 50. leta so nekoliko bolj sproščena. Pojavljajo se šibka znamenja demokracije: delavski sindikati, začetek samoupravljanja. Družba je bila naravnana v industrializacijo (takoj po vojni mostovi, ceste in železnice, potem tovarne). Začenja se splošna proletarizacija. Množice so se selile v mesta, kjer je vladalo pomanjkanje. Finančno in kadrovsko smo morali podpirati ostalo Jugoslavijo. O tem govori Kocbekova pesem Črno morje, kjer vsak slovenski potoček s Savo vred odteka na jug. V veljavi je plansko gospodarstvo (petletke). Pesnili so graditeljsko poezijo, poezijo, ki je hotela ustvariti novega človeka. Ta poezija se je pesnila v 2. pol. 40. let,

1945-1950 porušena domovin in partijsko vodenje javnega življenja, prikrito nasilje zoper vse nasprotnike oblasti, tudi le drugače mislečih - volitve brez opozicije, agrarna reforma: kmetom vzeta zemlja, dana drugim in združevanje teh v zadrage (Partljič), ljudi "prostovoljno" na gradbišča cest in železnic (cesta bratstva in enotnosti LJ - ZG - BEO)

nenadni politični preobrati, npr. 1948 konec prijateljstva s Sovjeti = informbirojevski spor z izstopom Jugoslavije + nerešene meje med federacijo Jugoslavijo in severnimi sosedami Italijo in Avstrijo, vzpostavitev con A in B centralizirana oblast, centralni komite v Beogradu + cerkev popolnoma izključena iz javnega življenja

v 50. letih pa sledi odmik od te smeri. Mnogi književniki so bili kritično razpoloženi do oblasti: Rožanc, Kocbek, Kovačič, Torkar, Vitomil Zupan. v 50. letih prva znamenja delne demokratizacije z navidezno emancipacijo delavcev in s sociološkim čudežem t. i. samoupravljanja, usmerjenost v pospešeno industrializacijo > množična proletarizacija - množične selitve v mesta, kjer ni dovolj prostora, delovnik od 6.00 do 14.00 - pomoč jugu, podobna situacija kot danes v Italiji (rek Sava teče dol in Kocbek) - nacionalno vprašanje tabu

pojav planskega gospodarstva namesto ekonomije višek : manko z nerealističnimi petletkami

politika posega v umetnost, ta se počasi umika od zapovedanega socializma, uvoženega iz SZ - povečevanje dela, delavcev nadzorovano šolstvo, cenzura medijev, prepoved publikacij politične emigracije, dvomljivci v partijo utišani: Igor Torkar na Dachau, Branko Hofman na Goli otok, Kocbek v stanovanju mikrofon, Zupan in Kovačič v zaporu, Rožanc prepoved dramskega besedila Topla greda leta 65

Kritična inteligenca se je zbirala v revijah, ki so bile najprej preimenovane, nato ukinjene. L. 1957 se je ustanovila revija 57, ki je bila ukinjena čez eno leto. L. 1958 so ustanovili kritično revijo Perspektive, ki je bila ukinjena 1964. Sledi aretacija Jožeta Pučnika, ki se je zavzemal za drugačno ureditev podeželja. L. 1965 se je zgodila gospodarska reforma. Gre za krajše obdobje liberalizacije (obdobje Staneta Kavčiča). Takrat se meje bolj odprejo. Ljudje začnejo potovati, k nam prodirajo zahodni vplivi v umetnosti. Ustanovljala so se avantgardna gledališča (Glej, Pekarna). Nove revije: Študentska Tribuna, revija Problemi, zbirka Znamenja pri založbi Obzorja). Socialne razlike so se začele poglobljati. Ljudje so odhajali na začasno delo v tujino. Leta 1974 je bila napisana Kardeljeva ustava. Razvilo se je potrošništvo. To pa je bil pesek v oči, saj je bila blaginja proizvedena na račun velikih kreditov, najetih v tujini.

kulturne in literarne revije ukinjene:

1957 Boris Zihlerl + realistični pisatelji Potrč, Kranjec ukinili Besedo [*manjka besedilo*], 1964 ukinitve Perspektiv, Pučnik obsojen na 7 let zaporu, beg v Nemčijo

po vojni objavljajo preživeli borci, graditeljska poezija, Balantič, Hribovšek – diaspora v Argentini nadaljuje predvojno dominsvetovsko poezijo in je do konca 80. let prezrta

pred začetkom druge petletke ok 1949 prve razpoke v kulturno-političnem monolitu – Kidrič: slace bomo pustili, kaline pa naučili – poučil je puščavca, ne pa slavca

navidez nekonfliktno razmerje med politiko in kulturo > konflikti > najprej odmik od kolektivizma, posameznik le del množice > subjektivizem: pesmi se odrekajo upovedanemu izrekanju družbene funkcije človeka

avtorji individualno noto – predvojna generacija in pozna dvajseta leta, včasih simbolisti, ekspresionisti, nova stvarnost – pesništvo Boža Voduška (1905) 1939 edino pesniško zbirko *Odčarani svet* – jedka deromantizacija in velik občutek za materialno-duhovno krizo, objavljala v reviji *Novi svet* (kasneje *Naša sodobnost*, *Sodobnost*), že konec 1949 pesmi samotnega, zamanskega iskanja, nemira, dvoma, občutka krivde zaradi hudih etičnih prekrškov, trpljenje s sizifovsko vztrajnostjo

Avtorji, ki kažejo na novo:

So tudi izjeme, omenimo tri: Edvard Kocbek (še mnogo pozneje izdane partizanske pesmi; Kocbeka je namreč partija obsodila zaradi štirih novel *Strah in pogum*). Drugi dve izjemi: France Balantič in Ivan Hribovšek. Hribovšek je bil Kocbekov sodelavec. Bil je urednik ilegalnega glasila krščanskih socialistov v OF (revija *Dejanje*). Decembra 1944 se je pridružil gorenjskim domobrancem in se maja 1945 umaknil na Koroško. Skupaj z ostalimi so ga vrnilo Jugoslaviji, tu pa so ga ubili. France Balantič je ves čas čutil neko tujstvo, rad je bral ruske pesnike, pisal je postekspresionistično, postdekadentno poezijo. Bil je interniran v Gonars. Pridružil se je vaškim stražam in novembra 1943 umrl v postojanki Grahovo. Postane kulturni pesnik slovenske politične emigracije. Seveda pa so obstajali avtorji s kulturnim spominom. Pokazali so, da je graditeljska poetika slepilo, prevara, nekaj praznega, nekaj, kar ne more biti vsa resnica sodobnega človeka, in nekaj, kar ne more obveljati za umetnost.

Edvard Kocbek

izjema

med vojno je imel zelo pomembne vloge: od julija 1941 je bil v vodstvu OF, zastopnik krščanskih socialistov; po vojni je bil podpredsednik prezidija (parlamenta)

1946 Beograd, 1951 je izdal zbirko novel *Strah in pogum* > politična gonja, utišani, leta 1952 upokojeni in izločeni iz javnosti – deset let prepoved objav > predelovanje osnutkov

vojne pesmi *Groza*, *Pentagram* (1977)

1904-1981

Lipicanci

slovenski pesniki so jo prevedli v 4 jezike in jo razdelili med ostale pisce na 1. mednarodnem srečanju

Dolga pesem:

zato je veliko motivov

predvsem konji, ki so simbol naroda → prerastejo v temo

poleg materialnih stvari, ki smo jih dobili po osamosvojitvi (denar, potni list, grb ...)

Dvopolnost:

ne gre jih spravljati v objektivne obrazce, ker so dvopolni: črn mladič → bela odrasla žival

oseba je dinamična, narod se pomika k svetli prihodnosti

konji so se povsod izkazali, prevažali so mogočnejše, avstrijski cesarji so jih spoštovali in se z njimi pogovarjali slovensko

uvrščajo jih med močne, a tudi neresnične, mitske živali – konji so resnični

Slovenska čistost:

od začetkov do danes smo bili tako majhni in šibki, da smo vedno žrtve, nikoli plenilci to naj bi bila neka moralna čistost, ki pa ni absolutna

simbol sintetizira stvari: potovanje, smrt, molitev, sanje – soobstajanje, prepletanje

stik z nadrealizmom – nič ni resničnejše od pesmi, ki je razum ne more zaobjeti

poleg razuma potrebujemo tudi iracionalni pol

lastnosti lipicancev so jedro, na katerem lahko Slovenci gradimo

Kocbek: jedro moči je v človeku samem, Slovenci bomo preživeli, če bomo v sebi trdni, če bomo imeli to, kar je specifično naše

Množičen pojav:

4 knjige *Slovensko pesništvo upora* – 2500 besedil

poezija je sicer vedno množična, a le v izjemnih razmerah pridejo v javnost tudi preprosti avtorji, imajo težo vsi sloji začnejo pesniti ne glede na šolanost, nekateri celo pravopisa ne obvladajo (italijansko ozemlje)

ker so pričali posebnim in osebnim dogodkom, za katere menijo, da jih je treba ohraniti za prihodnost avtorji so lahko zelo preprosti ali pa vrhunski → pri teh dvojih je najbolj zanimivo, povprečje je bolj ideološko obarvano

opuščanje individualizma

ni več razlike med visokim in nizkim, med življenjem in literaturo

mit literature najbolj živi: identifikacijsko polje naroda

vzpostavljata se nacionalna in socialna svoboda, še preden sta dejansko uresničeni nevarno je bilo pisati slovensko

Teme:

1. trpljenje

2. boj

3. upanje → besedila iz koncentracijskih taborišč, besedila slovenskih fantov v nemški vojski

Slog:

ni visokega artizma

kritična urejenost

pogosto sinkretično (lirika, epika, dramatika) kot v baladi, ki je ena od umetniško najboljših zvrsti med vojno blizu dokumentarnosti

Albin Vajngerl - Čriček: *Rjovel bi kot besen in razdražen lev*, 1944

nastalo v bolnici Franji

besedilo protesta proti "biričem" in hudičem, ki hočejo, da kljub trpljenju poje → partizani so ga v Franji po krivem obtožili izdaje

kritično oblikovano

prost, nemerjen verz

Izrazite etične funkcije:

solidarnost

zvestoba

domoljubje

navezanost na dom, zemljo, narod, jezik

vztrajanje, upornost, pokončnost

GRADITELJSKA – MOBILIZACIJSKA POEZIJA

Ivan Hribovšek

urednik krščanskega glasila v OF

leta 1940 je bil s Kocbekom

leta 1944 je šel k domobrancem → moral se je umakniti na Koroško

nasilno je bil vrnjen → ubili so ga

do leta 1987 se o njem ni govorilo

France Balantič

aktivist OF – razširjal je propagando, zbiral pomoč

zato je bil zaprt v Gonarsu: *Gonarški soneti*

po vrnitvi je bil odrezan od svojih, le sošolec Kremžar ga je zvalil v vaške straže

novembra 1943 je zgorel v domobranski postojanki Grahovo

Emigracije:

mnogi avtorji, ki so bili na napačni strani ali nevtralni

Argentina – revija *Meddobja*:

Runo Jurčec
France Papež
Zorko Simčič – roman *Človek na obeh straneh stene*, 1957 – eksistencializem

Prekinitev s stalinizmom in informbirojem, 1948:
tudi dachauski procesi, Goli otok – čez noč se niso sposobni odreči Stalinu; obračuni z nasprotniki znotraj lastnih vrst
nova možnost za Jugoslavijo – povsem drugačna usoda kot drugi vzhod
zametki demokracije – samoupravljanje – vsaj malo odločanja o lastni usodi

Preimenovanja revij:

1. *Mladinska revija*, 1946 – mentorska revija
→ *Beseda*, 1951 – temelj literature
urednika sta bila Minatti in Zlobec
kritika Mitja Mejak in Janko Kos
2. *Novi svet*¹, 1946 – osrednja literarna revija
→ *Naša sodobnost*, 1953 – Ferdo Kozak, Boris Zihlerl, Drago Šega
→ *Sodobnost*, 1963

Partizanske zbirke:

vse izidejo do leta 1950
Župančič: *Zimzelen pod snegom*, 1946
Matej Bor: *Pesmi*, 1946
Tone Seliškar: *V naročju domovine*, 1947
France Kosmač: *Podobe našega pohoda*, 1947
Jože Javoršek (prej Brejc): *Partizanska lirika*, 1947 – bolj intimistično

Ta poezija ima danes dokumentarno vrednost. Ni bila pisana zaradi estetskega občutka, ampak zaradi praktičnega učinka. V tem času izdajajo tudi pesmi iz vojnih časov. Primer: Matej Bor: *Previharimo viharje*, *Kajuhove pesmi*, Župančič (*Zimzelen pod snegom*), Peter Levec (*Koraki v svobodo*), Jože Javoršek (*Partizanska lirika*), Minatti (*S poti*), Jože Šmit (*Srce v besedi*).

Čas 1945-49 je čas graditeljske poezije, ki je po svoje komičen, vendar tudi grotesken, saj so to počeli najboljši predstavniki slovenske poezije. Edini dve svetli točki sta bili spor z Rusijo 1948 in zametki samoupravljanja

Oton Župančič

Veš, poet, svoj dolg?:

september 1941
nekoč mu je bil simbol "srce v sredini"², zdaj pa hoče predvsem pesem za današnjo rabo, vsi bodo povzeli za njim
treba je metati pesmi v svet
neposreden, lahko razumljiv izraz → "brez spotike vse po pravici povej, brez hieroglifov, [...], naravnost, vse naj bo gola resnica"
zavrne pretiran glasovni in oblikovni artizem – "to ni prazen več cincin, [...] brez sonetov in tercina"
blizu je naravnemu sporočanju
zavestno odrekanje razvitih slogov → bolj realizem, folklor

Kontekst:

to daje zunajliterarni čar – napisano na toaletni papir, s skritim svinčnikom, s 3-milimetrskimi črkami
kontekst ima estetski učinek
tudi sporočilo je vezano na zunajliterarno resničnost

---

¹ Pojem iz aktivizma, sovjetska revija *Novi mir*.

² *V mesečini*

<p>Kolednica mladinskih brigad</p> <p>Maj, maj - zelene veje, plapolajoče zastave, Ljubljana na ulice vreje: zdrave, zdrave, vrste mladinskih brigad, z vami prišla je pomlad.</p> <p>Brčko-Banovići Glas so nam poslali: z oblaki se kosajo ptiči, z vetrovi vali; riba zlatoluska z repom po vodi pljuska. -</p> <p>Deklica sloni ob podboju, pod zvezdami sanja - kam? Pal je v boju, oh, in zdaj leži tako sam; njo pa kliče, tja, za njimi jo miče.</p> <p>Tiho vstal je iz jame, tiho pristopil odzad, dlan ji del je na rame: »Pojdi, draga, za klicem brigad; vlak mora steči; jaz mirno ležim in vso, vso, vso ti srečo želim.</p> <p>Grob prekrije nam trava, zagrne naš spomin; sladko se spava sredi kali in korenin: ko nič več nočeš zase, iz srca ti roža izrase.«</p> <p>Goro in vodo napadaj živa mladost, koplji, vrtaj, skladaj zaseko, predor in most; reka ukročena teče, koder brigada ji reče.</p> <p>Nič nas ne zmaliči. Trst je na naši obali. Nihče nam pisma ne uniči, ki smo s krvjo ga pisali: svoboda in pravica jutri bo resnica.</p> <p>Šumno dere čas, šumno ljudstva dramí; Afrika gleda nas, Indija je z nami! Ob naši progí se spleta tovarištvo vsega sveta. -</p> <p>Na kres smo pesem zložili, za novo leto zapeli</p>	<p>: Kolednica mladinskih brigad (1947). V pesmi pozdravlja novi svet, ki ga je prej klical. V njej je tudi melanholični utrinek dekleta, ki je v vojni izgubila fanta. Za boljšo prihodnost lahko danes (takrat) odložimo užitek in malo potrpiamo. V njej je prisotno tudi nekaj malega simbolizma.</p>
--	---

Oton Župančič: Kolednica³ mladinskih brigad, 1946, ZD 3

o gradnji nove države

v tej poeziji je nasploh veliko konstrukcij (mostovi, proge ...) in orodja (lopate, krampi ...)

mladinska delovna brigada – proga Brčko-Bar

pogosti motivi so pomlad, mladost, svežina

treba je pozabiti vojno, biti priden in vse bo lepo in krasno → takrat so dejansko to verjeli

Božo Vodušek:

Božo Vodušek, rojen 1905 v bogati verni advokatski družini, študiral romanistiko, potoval v Pariz, Berlin, ni dobil službe > še pravo, po ww2 na IJS SAZU > poveljne zasluge, demantiral Cankarjevo simbolistično slovenščino, Za preureditev nazora o jeziku 1933

prva zbirka Odčarani svet 1939, Slovenska matica, Oton Župančič – ekspresionizem, nova stvarnost (podobnost z realizmom), svet krize brez vrednot, pravice, lepote, ljubezni ni več

prevajal Baudelaira, spleen in forma, sonet: Župančičev teče in je blagoglasen, Voduškov je rezek, konzonanten, stroge oblike tudi kansneje, po vojni v Novi mir (Dom in svet) – anticipacija eksistencializma

nekateri ga določijo za začetnika modernizma, čeprav ni intimist

Odčarani svet, 1939 – prozaična, disharmonična stvarnost

L. 1947 je tak primer Božo Vodušek. Pisati začne v letih 1922-23 z ekspresionističnimi pesmimi. V 30. je predstavnik nove stvarnosti, ekspresionizma, ki se približa analiziranju, opisovanju in vrednotenju človekovih realnih izkušenj v tem svetu (velemesta, moralno propadanje, ekonomska kriza, kriza vrednot). Izpoveduje skepso tradicionalne religioznosti. Izdal je zbirko *Odčarani svet* (1939). V njej so predvsem soneti in balade villonovskega tipa. Po vojni je začel Vodušek objavljati najprej v literarnih revijah, zbirke ne izda. Prevajal je Goethejevega Fausta. Pri nas namreč velja načelo, da se verzi prevajajo v enakovrednih verzih, zato je takšno početje težko. Voduškovi pesmi, ki ju obravnavamo, sta dolgi, s kratkimi verzii, miselno zaostreni.

Ladja sanj

Sončno morje je zalilo
modro jutranjo globino,
se šumeče potočilo
v tistem parku ob sipino.

Svetli krog, ki ga samotna
gruča jagnedov obdaja,
je kot otok, kjer begotna
ladja sanj za pot pristaja.

Drzen glas uho dosega:
vkrcajte se za Neznano!
V smer neugledanega brega
je krmilo naravnano!

Dalj in dalj! srce zahteva,
osvojiti nemogoče
strasten up ga razplamteva,
naj zgodi se, kar se hoče.

Vse bolj mrzle in molčeče
so pokrajine, ko plove
ladja globlje, že preteče
črn dvom temni valove.

O Atalntida, himera,
porojena iz hrepenenja!
Kje sem te pustil, Kitera,
sladki otok pozabljenja!

Čudežno se razodene
mi kot Ikaru iskana
zadnja obala, od ognjene
lave sonca vzvalovana.

Le za hip sem kot bogovi,
radostni privid izgine,
v novem mraku me slapovi
nosijo nazaj v nižine.

Z vrha neba, kamor roteča
gruča jagnedov se obrača,
spet se v tihi park žareča
ladja sanj s poti povrača.

³ Iz belokranjske folklore.

Gledam, zastrmljen od bleska: gošča jader se razgrinja, deška igrača sredi peska v Odkrivalca se spreminja.	Ni ne brega, ne otoka v pušči in ledenem hladu, naglo lije izpod oboka tema v gostem vodopadu.	Oglušelega v bučanju rahlo pljuskajoča struja ob pristanku k prepoznanju starega sveta prebuja.
Zvestega veliki usodi z vikingi, konkvistadorji čudovita pot me vodi od obzorij do obzorij.	Težka trudnost me obhaja, jadro in krmilo ustavlja, strašna smrt, ki iz mraka vstaja, materinsko me pozdravlja.	Z nežno lučjo preplavljena, tu leži kot prej sipina, vabi me nespremenjena čista jutranja vedrina.
Vkljub vabečemu obetu plamen večnega nemira se budi pri vsakem svetu, ki ga luč očem odstira.	Vzpodbudena od neugnane sile, ki jo ima v oblasti, kakor ptica kvišku plane ladja v koprneči slasti.	In otrok, ki brodi v pesku, z modrimi očmi mornarja išče jadra v daljnem blesku, drznim klicem odgovarja.
Še je morje preširoko za obljubljeni obalo! Še nebo, glej, pregloboko da bi se doseči dalo!	Ko telo več ne razloči smrtnih sanj od vnebovzetij, na orkanu, ki se vzboči, lahka vzplove med planeti.	

Ladja sanj v Novem svetu 1947, stroge oblike, vsi verzi odprti zlog > zvočna podoba, pripovedna pesem, premišljena notranja struktura, dramatična zgoba o potovanju: odprava – pot – vrnitev, cikličnost, čeprav vrnitev na isto točko, lirski subjekt na poti spremenjen, prislovi in pridevniki, motiv potovanje + tema eksistencialna

intelektualna genitivna metafora 'ladja sanj', 'ladja' jedro, 'sanje' cilj, horizontalno, nato vertikalno napredovanje, sporočilo: človek si mora upati, saj se spleča – lirski subjekt obogaten z izkušnjo, ahistorična, univerzalna pesem

Vodušek že zelo zgodaj nastop prelomne generacije nove poetike – anticipacija eksistencializma > toposi Zajca (zloben krohot) in Strniše, Vodušek zelo drugačen od svoje generacije

odpiranje v nove svetove – najprej v mestnem parku, nato vizionarno doživetje, iskanje brezmejnih svetov
a v teh svetovih so negotovost, nemir, dvom
človek mora vztrajati v vzponih in padcih

Pesem Ladja sanj. Ladja je motiv, ladja sanj je genitivna metafora; sanje so prevozno sredstvo, nas nekam odpeljejo. Sanje nas usmerjajo v nekaj individualnega, v nekaj, kar je izven družbenega konteksta. Ker je dolga, ima elemente zgodbenosti, glavni junak je otrok, ki se nekega sončnega jutra igra v peskovniku. Ima leseno igračko, kot sproščeno, avtentično bitje se oddalji v neke druge svetove. Ta pesem je skladenjsko izjemno zapletena. Ti svetovi so brezmejni, nedosegljivi; pesem odkriva neznana obzorja. Ko prispe do točke (Atlantida), ki naj bi bila idealen prostor, vsakič znova ta sanjač potnik pade iz zanosa v poraz. Trajno je nemogoče obstati ali obdržati idealne prostore, ki jih domišljija ustvarja. Potnik ne odneha, ampak vztraja, kljub porazu, kljub temu, da ga meče iz svetlobe v temo. Gre za ambivalenco med ekstazami in padci, streznitvami. Na koncu pesmi se subjektu zgodi nekaj pomembnega in spremeni se njegov pogled na svet. Pojavi se vedrina, pesniku se je nekaj razprlo. Te pesmi ne moremo vpeti v družbeni kontekst, jo povezovati z realno izkušnjo. Ni dokončnega stanja, ni perspektive.

Rojstvo Adamovo, 1951:⁴

/preklet zaradi krivde ubijanja > izrazi moralnega sveta, univerzalna eksistencialna tema > simbola Adam in Robinzon/ I.

Z zvezd na nebu, <u>vrelcev mleka</u> <i>/genitivna metafora/</i> je zaman lil bel studenec; kakor izgubljen dojenec vpil je v svetu brez človeka.	<u>Kamorkoli je v višine</u> <u>iskal s pogledom, da bi vztrajal,</u> <u>je naenkrat se zamajal</u> <u>obok gibljive razpetine.</u>	Ko je v nemem, medlem soju plazil se kot senca skrito, ko so se mu krčevito vzdignile roke k uboju,
Ob žarečem sončnem vzhodu se je tresel v <u>žgočem mrazu</u> , <i>/oksimoron > dramatičnost/</i> polslep od teme na obrazu, prvi v robinzonskem rodu.	<u>Že je padal, že nagnila</u> <u>je loputa se na grobu,</u> <u>že se je pogreznil v drobu</u> <u>gore, ki ga je pokrila.</u> <i>/stratifikacija prostora > negotovost</i> <i>človeka/</i>	kaj je slutil, da poskuša najti sla nepotešena glas življenja v kriku plena, ki ga zmedeno poslušša? Če le našel bi izgubljeno pot nazaj čez prag kraljestva,

⁴ V *Novem svetu*.

Joj, mornar, ki ga je morje zapustilo na sipini, brž je z znanimi spomini oživil neskončno obzorje.	<u>S težkim vzdihom se je zgrudil</u> <u>v spanec, kot da se zaveda,</u> <u>da mu je zavetje zmeda,</u> <u>da se ne bi spet prebudil,</u>	kjer sta, majhna delca občestva, plen in preganjalec eno!
Njega pa le <u>obroč grozote</u> <i>/genitivna metafora/</i> okrog vratu, srca je davil, <u>obroč vrtinca,</u> ki je izplavil <i>/genitivna metafora/</i> ga iz dna sanj na breg samote.	<u>in da ne bi, oblit s trepetom,</u> <u>nag in nedorastel upu,</u> <u>kričal spet naglas v obupu,</u> <u>sam pred mračnim, gluhim svetom.</u> <i>/konec neboljenosti/</i>	Pot tja je bila zaprta; kri, ki se je potočila, v rdečo meglo je prelila motni blišč davnega vrta.
Ni bilo v praznoti imena, zvezde, sonce, divja bitja niso vračale mu vpitja, dan je zanj bil noč ledena.	II. Obdržala je v toposti ga bojazen prebujenja, ko je vrnil utrip življenja se po omotični slabosti.	Krivda v njem je zaključevala pred daritvijo krvavo, maščevalno je nad glavo smrt s perutmi splahutala.
Rastli s tisoči rokami so iz globin za njim polipi, kakor žrela so se hipi odpirali mu pod nogami.	Med viharjem in jasnino ginili so daljni dnevi, včasih komaj mrzli odsevi blisknili so z bolečino.	Naj sta tudi ostali zvesti žeja, lakota telesa, naj je tudi oči, ušesa mu zapiral strah zavesti,
Pa telo kot prikovano ni spočelo misli bega: vse nad njim in okrog njega je grozilo mu neznano.	Njemu, izobčencu narave, lakota, divjost živali v temno dedščino sta ostali sredi žalostne puščave.	pol vede je smrt zadajal, pol vede pred njo je bežal, in obup, ki v dnu je prežal, iz blodnega srca je vstajal.
Kjer je prej se med šakali, zmaji v sanjah varno gibal, drzno nad prepadi zibal, plezal po navpični skali, <i>/smrt, popotnik pride v Afrike</i> <i>puščavo/</i>	Sklonjen k zemlji je hlepeče se zaustavljaj ob sledovih po dolinah in bregovih, zveri enak, ki sla jo vleče.	Le še kot pijan je taval, z usti, zvitimi od trdote, saj je končni ukaz samote vse razločnejše spoznaval,
zdaj povsod zalezujočo smrt je čutil, zvito k skoku, v zraku in v šumečem toku zlobno se krohotajočo.	Globlje od nje močnejša sila zdelo se je, da ga vabi, da davnini bi v pozabi usodne groze ga vrnila.	njen v kamnito noč vklesani obraz, neizprosno pričujoči, ki ga od stvarstva bitij loči, vsak poskus vrnitve brani.

izvirni greh > če želimo živeti, moramo ubijati, človek si je podredil naravo > izvržen, nesrečen, obračun s politično aktualnostjo > voja + tik po vojni, krivda, maščevanje

skladnja > prevladovanje dramatičnosti

še bolj heretično

problematizira brezmejni subjektivizem – ni več vrhovnega merila, ki je gospodar vsega

Adam vzame usodo v svoje roke → znajde se v praznini, puščavi, brez smisla, transcendence – izločil se je, izobčil

obsojen je na ubijanje ali beg, je žrtev ali plen → napoved eksistencializma

kriv je, trpi, ker se ne more vrniti v položaj prvinske skladnosti

morda tudi vest oblasti, ki obračunava z nasprotniki

klasična oblika: štirivrstičnica, osmerek

Druga pesem je Rojstvo Adamovo. Je eksistencialistična pred uradnim nastopom eksistencializma. Podobe v pesmi so take, kot jih bo slovenska poezija osvojila šele dobrih deset let pozneje. V njej so podobe izrazito neprijaznega sveta, ki je popolno nasprotje raja. Je puščava, neprijazna narava, kjer veljajo grozljivi zakoni. Je še daljša od prejšnje. Govori o nemirnem iskateljstvu po teh pustih pokrajinah, po svetu, ki ni več obsijan z božjo milostjo, kjer torej ni več transcendence, ki se je umaknila. Človek je brez temelja, tudi narava ga je izvrgla. Gre torej za izobčenca, ki je obsojen, ker je ubijal in je s tem preklet. Glavno spoznanje izgube raja je izguba nedolžnosti, krivda zaradi ubijanja. Zaradi te krivde človek ne more več postati celovito, skladno bitje. Tudi ta pesem je neaktualistična, alegorična, parabolična.

Govori na zelo splošen način, a hkrati v zelo konkretnih podobah, z univerzalnimi izrazi (greh, krivda, žrtev). Odrešitve ni.

Anton Vodnik:

rojen 1901 na Podutiku, OŠ Šentivd, študij umetnostne zgodovine, 1965 doktorat pri Izidorju Cankarju, še manj popularen kot Vodušek > njegovi krščanski simboli niso cilj politike, temveč zgolj estetskega in duhovnega vidika, generacija Kosovel, Vodnik, Kocbek

odmik od kolektivistične poetike, pred vojno katoliški ekspresionizem (oznako kritiki in pesniki sami, literarna zgodovina le prevzela), bližina simbolizma > postsimbolizem + veliko lepote in estetike > poduhovljena dekadenci, panteistična ne toliko krščanska transcendenca, vztrajanje pri kultu čiste poezije in lepote, absolutne in harmonične lepote < glasbenimi izrazi, izrazi za zvoke, barve (srebrna, zlata, sinja, bela) dragocenega, globokega nakazanost, neoprijemljivost, neizrekljivost simbolov konkretnih duhovnih stan s kakim drugim sredstvom

mehkost, finost, pretanjenost poezije, mističnost, slovesnost, privzdignjenost, silni vzponi, zanosna, ekstatična stanja vpogleda, dojetja bista sveta > vzkliki, medmeti; napetao intonacija, spevnost organizacije glasov: ponavljanje glasov in besed, združevanje podobnih glasov ali besed > mehko, glasbeno drsenje poezije

Žalostne roke, 1922

Vigilije, 1923

Zlati curek

Odstrem zavese,
da v sobo dahne
iz noči
mi vonj ciprese.

Nevidni gozd, poglej!
Med vrbbami na trati
srebrijo se šotori,
pred njimi sence.
nepremične –
ali temni bori?

Ob pozni uri
kakor da prihajajo
neznani sli –
dobri ali zli? –
skoz moje duri.

Ne morem spati.

Srce
obrnem kot peščeno uro:
kakor curek zlati
skozenj noč polzi...

Ne morem spati –

Prva pesem je Zlati curek. Gre za čutnost, ki vse vzdraži, a ostane neizrečena. Povedi so dostikrat nedokončane (tropičja), veliko je pomišljajev, vprašajev in klicajev.

postsimbolist: *Žalostne roke*, 1922

Vigilije

Srebrni rog, 1948:

1948 Srebrni rog Antona Vodnika (1901), simbolistična etika čistega, stanje ekstatično razprtega človeka, ogromno lepih besed

vizije – lahko so modifikacija panteizma
zelo nerealno

nadaljuje kult čiste poezije, absolutne lepote in harmonije: svetloba, barva

glasbeni pojmi (harfa, rog, flavta)

resničnost preoblikuje v nekaj simbolnega, skrivnostnega, duhovna stanja, v katerih se lirskemu subjektu pokaže bistvo

sveta → povezano z življenjem kozmosa

patos vzkličnih in ogovarjalnih figur

čutne podobe, a vodijo v nadfizično resničnost

Pesem o dežju:

narava v zelo estetiziranih podobah

nedorečenost, skrivnostno ponavljanje

Pesem o dežju

Preden smo zaspali,
za slovo poljub si dali,
od gorá je veter dahnil,
napolnil s temnim šumom
kakor s svati
ves naš tihi hram.

Pred okni, vrati
prav do tal
spuščen je zastor
iz srebrnih šib.
ki zveni kot flavta,
poje kot kristal.
/sinestezija/

Vsak hip
nekdó ga bo razgrnil,
tiho k meni legel,
ljubezen mi prisegel
in se zopet vrnil . . .

O dež, svileni dež,
tvoj glas poslušam rajši
od dekletovih obljub,
dotik je tvoj vse slajši
kakor njen poljub.
/sinestezija/

Tvoje svetle hladne kite
bodo vsega me ovile,
moje suhe ustnice
te žejno bodo pile –
rosite ga, rosite,
oblaki in meglice!

O dež, svileni dež.
/bližanje lirskega diskurza hvalnici/
kako se lesketajo ti zenice!
/vklík, apostrofa > psalmodični
govor/

Zdaj godeš kakor mačka,
žametna in topla,
drhteča, vsa zasopla.
Zdaj gruliš, golobica,
na strehi sij prebel.

O dež, nevidna ti predica!
Iz bisernih niti
predeš in predeš,
doklèr ne zamedeš
nam praga in vèže
s podleski in plavicami.
O dež, kot zlato zrnje
na vlažne, črne
padaš grude,
da v njih
kot živo oglje tliš.

Vsevdilj
zveniš, zveniš, zveniš.

O dež, ti vedno budni,
neutrudni harfinist!
/prefinjen inštrument/
Prisluhni, veter, čuj,
kako je zvok svetá
globok in čist
in nič več tuj – –

Kakor v zibelki ležim.
Oči se mi svetló modrijo –
kot mlademu menihu,
ki v sanjah zre Marijo,
kot otroci jih imajo,
kadar sámi se igrájo . . .

Na lahno
ziblje me zeleni val,
više in više me nosi
med žareče otoke
zvezdnih koral.

podoba pomirjenega meniha in Marije, zamaknjen lirski subjekt, izvirnost, ezoteričnost tematike, lepota glasovnih ujemanj, vodilni motič dež, sinestezije > simbolize, dekadenca

V zlatem krogu

Oblak na vas, na polje
kakor mreže, kakor dim
dolge sence meče —

Z njim kot pastir hitim,

Mehkó presijani
s prelahno,
presojno rokó
vanjo so vtكاني
studenci, oblaki

V mraku srebrnem
davna se žena
z amforo sklanja
nad čisto globino,
temnókristalno . . .

roké stegujem v sinje,
kot da segam v inje
sladkó skeleče . . .

O dišeči ognji rož
po vrtovih, po poljani,
ki jih veter ne razveje
– kosmiče zgorele preje –
kot pepel v noč.

Pred oknom večernim
tvojega doma
zavesa kot meglica
drhti in tli,
modrí se kot plavica.

in hrib za vasjo.

V kamrici svoji
siješ in siješ –
dih in trepèt.

O ti plamen
v zlatem krogu!

Trudnemu
si veter v logu,
revnemu si sanja,
potrtemu čebela,
ki iz panja
na sončni leta cvet,
da ves svet
brni, pozvanja,
žejnemu studenec,
rosna školjka si,
marmorna kotanja –

Naj vse motno, kalno
zažari kot vino
nam v dlaneh,
naj solze se posušijo
v objokanih očeh!

O sij nenadni!
K meni sèl
prihitel je
pomladni –

INTIMIZEM 1949-1958

protomodernizem ali intimizem

Pesniki intimizma so intelektualci. Svoja spoznanja znajo razumsko premišljevat in osmišljati. V njihovih pesmih gre torej za refleksivno osmišljanje življenjskih vprašanj. Od naslednje generacije jih razlikuje to, da s temi conami smisla kljubujejo radikalnemu nihilizmu. Izrazito miselna pesnika sta predvsem Kovič in Menart. Intimisti se kasneje pridružijo kritiki sodobne urbane civilizacije. Priključijo se toku zrelega modernizma. Njihova kritika je milejša. Zavračajo uniformiranost človeka, avtomatiziranost oz. robotizacijo človeka, čustveno izpraznjenost. Od naslednje generacije pesnikov se razlikujejo po tem, da njihova poezija nikoli ne pristane v popolni alienaciji, v popolnoma prelomljenem razmerju med svetom in subjektom. Ne pristanejo v nihilizmu, njihov upor je manj radikalen. Upirajo se v imenu humanističnih vrednot. Takšna situacija je v 60. letih. Sredi 70. let začnejo ustvarjati celovite svetove, ki obnavljajo mitski pogled na svet. To so osebne mitopoetike. L. 1976 so izšle zbirke: Kovičev Labrador, Pavčkove Poganske hvalnice in Zlobčev Kras. Gre za zelo živo, zavzeto ustvarjanje idealitete. V stilnem smislu je intimizem prvi korak v modernost. Zgodi se kot vračanje k slogom Moderne, k impresionizmu (Murn, delno Kette in Kosovel, odmevi Jenka). Pri njih se pojavijo tudi zmerne, reducirane oblike ekspresionizma, ki so vidne v razlepjenih metaforah iz sodobnega življenja; te podobe še niso grozljive, groteskne. Pri intimistih se pojavi tudi ublažena različica nadrealizma. Ppesniki opisujejo tudi svoje sanje kot nekontrolirano dogajanje. Previdno in postopoma zapuščajo tradicionalne oblike kitic in metričnih verzov. Pojavi se nominalni slog, igra z dolžinami verzov, razgibana intonacija. Ne gre pa še za svobodni verz, ki ga uvede naslednja generacija. Narava je za intimiste pogosto projekcija, paralelen svet, v katerega lirski subjekt izpoveduje svoja občutja in razpoloženja. V kompozicijskem smislu je intimizem še vedno urejen; jedra sporočila so na začetku, na koncu in v sredini. Zgradba ni razmetana, sporočila so torej na ključnih sintagmatskih mestih. Zato nimamo težav z iskanjem teme. Gre za pesmi, ki jih lahko brez posebnih interpretacijskih strategij lahko berejo vsi ljudje, zato so ti pesniki še vedno zelo popularni. To za naslednjo generacijo ne velja več.

kmalu lastne zbirke, 1956 Menart Prvo jesen, Kovič Prezgodnji dan, 1957 Zlobec Pobeglo otroštvo, 1958 Pavček Sanje živijo dalje, 1962 Krakar Cvet pelina, 1955 Minatti Pa bo pomlad prišla in 1963 Nekoga moraš imeti rad

razočaranje nad svetom učinkovitosti, naglice, mehanizacije, ki briše individualnost, proti temu notranji smisel – oaze smisla, dobrote, živosti – osebne in zakonite: erotika, ljubezen (bežna, sanjska, hrepenjska, nesrečna, samo pri Menartu ironična, s katero se brani pred razočaranjem), druga oaza narava – trava, pokrajine, čista bitja, svobodne ptice (Minatti pesnik barja), vračanje k starodavni deželi, jeklenim prednikom v neprijazni pokrajini, Pavček na Dolenjsko, Zlobec na Kras, Krakar z mitično pokrajino otroštva Belo krajino – idealistične slike, ki jih (danes) ni odkriti, oaza otroštva – čistost, igrivost, naivnost, sploh Zlobec (zbirka Pobeglo otroštvo), Krakar, Menart

Menart v Pesmi štirih Jesenski dan – sredi pesmi spomin na materin obraz in na njene pravljice, črni škrat in zlati vitez nekje daleč visoko v sinjem gradu

Menart in Kovič refleksija, vprašanje smiselnosti

intimisti tudi v 60. letih in kasneje – razčlovečenje, večja napetost, a nikdar do absurda, temelj etične vrednote, vera v smisel, iskanje rešitev, izhoda, če ga ni, ustvarjajo mite – in po tem se ločijo od naslednje generacije, 1976 Kovič Labrador, Zlobec Vračanje na kras, Kovič Poganske hvalnice

intimizem začetek postmodernizma, glas individualnega lirskega subjekta, razkol – na poti med tradicijo in modernimi oblikami, še upoštevanje pravopisa in forme, Kovič in Minatti (ritem z menjavo dolgega in kratkega verza, enjambementi – Poslednja luč) pa forme že sproščata, kitične in verzne oblike, metaforika, tudi rahljanje sintakse – eliptičnost s smiselnem zaporedju, obstoj kohezije in koherence, intimisti duševna stanja s pokrajino, paralelizem med čustvi in okoljem, motivi počlovečene narave, mimobežnost

intimizem spenja povojni čas z moderno; simbolizmom, ekspresionizmom, impresionizmom (a ne implicira relativnosti vsega) – vse te smeri ublažene, gre za blago ponovitev moderne, nadaljevanje prekinjene poezije z družbeno akcijo

impresionizem v intimizmu > fragmentarnost, Kovič se pojavlja v intimizmu, čeprav njegovi vrstniki (Zajc, Strniša) v kasnejše obdobje (Kovič MB, Menart MB > LJ, Pavček Dolenjska, Zlobec Kras) – priključiti Minattija, partizanski pesnik, zbirko že 1947, več kot 50 pesmi v Pesmi štirih, erotiko Menart z distanco in kritičnostjo, Kovič z značilno depersonalizacijo, Božo Krakar ter Ada Škerl – postmodernizem

Ada Škerl:

mlada pesnica Ada Škerl 1949 pesniško zbirko Senca v srcu, slavistka, prevajalka – melanholične izpovedi zaradi prezgodaj umrlega partnerja za tuberkulozo – eksistencializem brez heroizma in svetlih občutij > zavrnitev uradne kritike: »sentimentalnost, malomeščanskost«, 1965 Obledeli pastirji; ni se vključila v literarno dogajanje, zato tudi razvoj slabši, Kosič zbrane pesmi s spremno besedo

rojena 1924

V **intimizem** so šli tudi novejši pesniki. Ena prvih pesnic je Ada Škerl, ki je izdala zbirko Senca v srcu (1948). V njej so v glavnem erotične in bivanjske izpovedi mladega dekleta. Pesmi so melanholične, žalobne, vdane, pasivne. Vsa ljubezenska pričakovanja se končajo v razočaranju, vse mlado in radostno je zatrto in se izteče v smrt. Tudi objekt želje (fant) umre. Vendar ne umre v boju kot junak, ampak gre za čisto navadno smrt. Ta smrt ne služi nobeni ideologiji, eshatologiji, ni dokaz junaštva, zato domovina s tem nima kaj početi. Avtorico so zaradi takšne nekoristne tematike kritizirali. Izdala je le še eno zbirko in potem za vedno utihnila.

Pesem Zimsko jutro. Vzdušje je žalobno, vse počiva, snežinke so cunjaste, vse je negibno, neživo.

Senca v srcu, 1948

– stara je bila 24 let

DEŽ (Senca v srcu 1949)

Ko da bi deklica po prstih k tebi šla
in v vetru bi šumelo njeno krilo,
šume med peskom kaplje drobnega dežja.
Ugasla sveča joče nad gomilo.

Nebo se trudno nad grobove niža
in gleda se v razbitem steklu mlak.
Prečuden mir je v senci vrb žalujk in križa.
Tvoj grob. Samota v moji duši. Mrak.

IŠČEM TE

Kako boli srce odkar sem sama,
odkar še z dušo išče trudni te korak.
Ne morem pozabiti, kar med nama
bilo je lepega, ko šepetal je mrak.

Vse dneve je oskrúnila črnina,
srce samotno kliče te še v molk noči.
Odzvala klicem se je bolečina
in mi z dlanjo zasenčila je luč oči.

In vendar kljub samoti nisem sama,
še, še počiva v meni tvoj obraz sladak.
In pozabila te ne bom, ko jama
pripne mi na srce prsti za žalni trak.

V GOZDU

Drevesa, drevesa, sama drevesa.
Prečudna lepota v dušo se vseli.
Četudi so srcu vse, vse odvzeli,
ostala so meni tiha drevesa.

Pri vas bi živela, moja drevesa,
iz lubja bi krono dala na glavo,
si vplela v lasé pomladno bi travo
in tebi bila bi mala princesa.

Drevesa drevesa, sama drevesa.

očitajo ji pesimizem, subjektivizem
intimne erotične izpovedi za mrtvega fanta, ki pa ni umrl kot partizan – samo po sebi je tragično
neuresničena ljubezen, neuporabna erotika
konec je skupnostne utopije in vizije
utrujena, mračna poezija – melanholija, žalost, vdanost
tudi svet je senčen, prazen, hladen
zavrnjena, osamljena ženska brez ciljev, odpoveduje se življenju

Jesenski portret:
melanholija, sivina, samota, brezup, vdanost
deziluzija v celoti
poražena mladost, vnaprej se odpoveduje akciji

občutje cele generacije

10. 12. 2009

1953 skupinska programska zbirka *Pesmi štirih* – Kovič, Menart, Zlobec, Pavček – »kalini«; založniška zadrega s prvenci, danes kot program intimizma, začetek 50. let, vrnitev k intimi, vračanje subjektivizma, vsak okoli 20 pesmi, izpoved emocij; pred tem izpovedna lirika preglášena s hrupom graditeljstva, volje, aktivnosti in skupnosti > zdaj posameznik z množico celo v napetem razmerju: pozitivni posameznik proti negativnemu svetu, razkol med resničnostjo in idealom je podoben romantičnemu, subjekt je nosilec pravih vrednosti, ustvarjalnosti, svet pa razlepoten, gol, trd, rutiniziran, pomanjanje > nevzpodbudna resničnost

dokončna uveljavitev intimizma 1953: intimistična lirika Mile Kačič (Neodposlana pisma) + umik starejših pesnikov (1949 Oton Župančič, Joža Lavrenčič, Fran Eler, Lili Novy, Pavel Golija, Fran Albreht) > pojav rojenih 1925–30 (1924 Ivan Minatti, 1931 Kajetan Kovič)

finančne in druge ovire > skupna zbirka *Pesmi štirih* (1953), vsak ok. 20 pesmi > zbirka = literarni program (dodatek misli o poeziji) – opazen, manifestativen programski nastop: Kajetan Kovič, Ciril Zlobec, Janez Menart, Tone Pavček

premik v smeri intimizma in subjektivizma. Prej je človek vse obvladoval, subjekt je bil optimističen. Zdaj pa se začne objektivna resničnost kazati kot nekaj nepopolnega, pomanjkljivega, nekaj, kar se razlikuje od subjektivnih pričakovanj, hrepenenj. Med svetom in jazom vlada konfliktno razmerje, nasprotje. To nas spominja na romantiko; gre za sorodne strukture. Pesniška pozornost se umakne navznoter. Iz kolektiva se preusmeri v posameznika. Pri medvojnem pesništvu je bila smrt dejstvo, izkušnja. Ljubezen se je sublimirala v tovarštvo, solidarnost, družinska razmerja, v pomoč šibkejšim, povezanost, ki je edina možnost preživetja. V intimizmu pa tudi erotika in smrt postaneta delež posameznikove usode: umiramo vsak na svoj način in ljubimo vsak na svoj način. Semiotik Lotman poudarja, da so pomembna sintagmatsko zaznamovana mesta (začetki in konci).

Ključna lastnost intimizma je torej melanholičnost, ki sledi deziluziji; dvom, umaknjenost, pomanjkanje vere. Intimisti se od naslednje generacije razlikujejo po tem, da imajo neka zatočišča, cone smisla. Subjekt ima predstavo o svetu vrednot. Najbolj opazen je beg v naravo, ki je dobra, kjer vlada harmonija med rastlinskim in živalskim svetom. Pri Koviču je narava protitež civilizaciji tehničnega napredka. Gre za nasprotje med prvinskostjo in racionalizmom. V intimizmu je opazen tudi motiv zemlje, kmečkega življenja, prvobitne vaške skupnosti, svet trdnih, klenih prednikov. Pri Zlobcu je to Kras, pri Pavčku Dolenjska, pri Krakarju Bela krajina. Naslednja svetla točka intimističnih pesmi je otroštvo, ki je obdobje resnice in radoživosti. Seveda je ta predstava idealizirana kot tudi vse poprejšnje. Pesniki se počutijo prezgodaj odrasli, vrženi v svet. Zato je otroštvo zanje čas idile. Ta značilnost je izrazita predvsem pri Zlobcu, tudi pri Menartu (*Jesenski dan*), pri Koviču predvsem v zbirki *Labrador*.

Začetek:

1949, 1950 – 1. faza povojnega modernizma

Pesmi štirih, 1953:

Kajetan Kovič

Ciril Zlobec

Janez Menart

Tone Pavček

Tone Pavček

Tone Pavček 1958 v Sanje živijo dalje Spuščene zapornice – zapornice, da ne bi šli pod vlak, mimobežnost, golobica – ptič mest, nenapadalen ...

čas, mrak, jesen, zima v intimistični poeziji > umirjanje pred dokončnim mirom, navdih kolektivnega > usoda posameznika

(1928)

(Sanje živijo dalje 1958)

SPUŠČENE ZAPORNICE

K okenski šipi stisnjen obraz.

Na hladni šipi

dvoje golobic,

dvoje tožnih, čakajočih golobic,

vdanih, preplašenih,

solzá

slana rosa na njih.

Dvoje velikih oči

gleda skoz steklo na mali svet,

med cesto in progo ujet,

na mali svet,

na neizmerni čas

in vlake,

ki vozijo mimo...

K šipi stisnjen obraz.

Vlaki željá, ki vozijo mimo.

Spuščene zapornice.

Mir. Uhajajoči čas.

Čisto malo pred zimo.

GLAGOLI

(Ujeti ocean 1964)

Do boli misliti. Misliti tenko.

Znova domisliti domišljeni svet.

Žvečiti med zobmi grenko

preslico svojih in tujih let.

Rušiti. Rvati. Zbrati v steklene

drobce vsak dan svoj razbiti obraz.

Rasti. Z rastjó zasloniti jeklene

želode krogel, sršeče v nas.

Biti. Ljubiti. Ne odstopiti od vesel

na čolnu prihodnjih otrok . . .

Ali plavati, plavati, kamor nas nese

neustavljivi tok.

ŠE ENKRAT GLAGOLI

Stati

pokončno, možato,

pa naj že bije v obraz

luč

ali blato.

Molčati

svoj molk

v sebi globoko

in se ne dati voditi

spremljevalki

bolečini za roko.

Jokati

samo navznoter

solzé pritajene,

samo ko trta, ki joče
za novo rast,
preden odžene.
Dajati
iz sebe in svojih sanj,
sredico sredic,
kakor se daje igralec,
ki klovnovskih lic
zares na odru umre
igraje.
Znati
nastaviti čelo
mirno in zbrano,
ko pride čas,
ko mora biti pospravljeno
in poravnano.
In tedaj, čisto na koncu,
spati.
Spati
in sanjati, kako je velika
muževna steblika,
ki zapiska ljudem
na pómlad,
o Jurjevem.
(Dediščina 1984)

TAKE DEŽELE NI

(Goličava 1988)

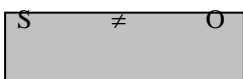
Lepa je moja dežela. Bridkosti polna.
Sèm je stvarnik sejal nemir
in lepoto, ki je skoraj popolna,
in žalost, kot je ni na svetu nikjer.
Nikjer ni zemlja tako skromna in radodarna,
nikjer ne pride lastovka tako hitro na jug,
nikjer ni nikoli tako bledikava zarja
skozi stoletja ohranjala up.
Nikjer trave z Jurijem, svojim patronom,
ne veseljačijo tako dolgo v jesen
in nikjer ne kriče še pod betonom
o zelenem spominu svojim ljudem.
Nikjer niso hoste tako skrivnostne
z brezni in grapami, ki jih je zlo
polnilo s trupli, da njih belo okostje
sije potomcem v neprijazno temò.
Lepa je moja dežela. Lepa do muke.
Samo tu gruli prsteno grlo rim.
Samo tu so tudi groze manj hude.
Samo tu lahko živim.

: Spuščene zapornice. To besedilo formalno precej odstopa od tradicionalnega verza in kitice, čeprav je Pavček od štirih pesnikov najbolj konservativen. Verz je načelno štirinaglasen (solza slana rosa na njih). Subjekt so oči (slana rosa iz oči – solze). To asociira na žalost, preplašenost, občutek ujetosti. Čas dogajanja v pesmi je jesen malo pred zimo.

1. skupinski manifestativni nastop mlade generacije
vsak ima okoli 20 pesmi in premislek, kaj je poezija (zanje je avtonomna)

v to fazo spadata še Ivan Minatti in Lojze Krakar

Posameznik:
je v ospredju
prej sta subjekt in svet tesno speta, oba pozitivna

+

-

subjekt je pozitiven, svet pa negativen → sta v konfliktu, a ni še popolne disociacije subjekta
svet je mračen, hladen, pust, gol (čas revščine)
temeljni občutki sta deziluzija, skepsa

spominja na romantiko (subjekt – apriorna vrednota, svoboda ≠ pomanjkljivi svet)

včasih si subjekt že ustvarja fiktivne svetove
pozornost se iz notranjosti preusmeri v notranjost, dušo, srce⁵
človek je individuum, ni več homogene množice, ni več posrkan v družbo

Temi:

1. smrt

2. erotika

prej sta bili zamolčani ali interpretirani na en sam način

smrt je imela nadosebni smisel (skupnostni mit): človek pade kot seme, iz njega zraste novo življenje
vse žive zavezujejo na novo dejavnost

3. 12. 2009

temeljno sporočilo intimističnega pesniškega toka: razočaranje, deziluzija, dvom v uresničljivost sanj, v vsakršno utopijo, pogosti opisi zunanjega sveta, tujskost, obrabljenost, vsakdanjost, resničnosti: pesem Vsakdan Ivana Minattija (1955), Kovič: Vsakdanjost.

---

⁵ Ti dve sta glavni besedi.

Ivan Minatti (1924)

rojen 1924 v Slovenskih Konjicah, faliran zdravnik, partizan, po vojni diplomant slavistike, urednik v Mladinski knjigi, pomemben prevajalec (Mali princ) sodobne poezije slovanskih jezikov (srbske, hrvaške, predvsem makedonske (zlato pero), prevajal Racina, Koneskega, Janevskega

poezija NOB, po vojni veliko razočaranje > intimizem – prepoznaven po podobah iz narave, z naravo impliciranim razpoloženjem lirskega subjekta, po mehko in lirčnosti

po vojni objave v Mladinski reviji, Sodobnosti, Dialogih, Prostoru in času, objava le treh kompletnih pesniških zbirk, kasneje izbori z novimi pesmimi: prva zbirka 1947 *S poti* (medvojna in povojna graditeljska in partizanska poezija), 1955 *Pa bo pomlad prišla*, 1963 *Nekoga moraš imeti rad* (1963), izbori navadno naslov *Bolečina nedoživetega ali Prisluškujem tišini v sebi*, nove pesmi v izborih: *Termitnjak* (1970), *Ko bom tih in dober* (1977), *Oko sonca* (1984), *Vračanja* (1995)

hodil bolj po svojih poteh, posebnost Minattijeve lirike: v časih borbenega in spodbudnega pesništva zelo tiha, koncentrirana na osebna doživetja, vsebovanost rahločutnega doživljanja narave, zlasti zimske in jesenske, veliko otožnosti, sanj, ljubezni (zbirki *S poti* očitani manko borbenosti, preveč mehakobe in sanjavosti), obravnava takrat tabuiziranih temah (smrt, erotika)

S poti, 1947

partizanska lirika – ječa, pohodi, posmrtni pogovori z materjo
ljubezen do domovine
vzbudil je ogorčenje, ker je premalo borben, optimističen, preveč je smrti

Pa bo pomlad prišla, 1955

razpet je med usodo srca (notranjost, lep pogled na prihodnost) in kruto zunanostjo
zateka se k naravi, živalim, rastlinam
romantični motivi
forma moderne – tradicionalne štirivrstičnice

Razočaranje: konflikt med lepo dušo s sanjami in opustošeno, tujo zunanostjo (poudarek na krutosti, ki jo sam občuti)

opaznejši premiki – rahljanje klasične oblike, bolj drastična in ekspresivna metaforika, resignacija, obup, subjekt, ki več ne komunicira z drugimi

teme: prebujanje življenja, svoboda, izrazito pričakovanje ljubezni, veselja, sanj, hrepenenja + krhka doživetja otožnosti, nemira in bolečine, deluje kot ponovitev že videnega – prevladovanje impresionističnega stila (odpiranje lirskega subjekta v harmonično naravo : v urbanem življenju prisiljenost človeka v zapiranje vase > Minattijevo reševanje iz deziluzije v naravo, značilnost odprta ravninska pokrajina, naseljena z jagnedi, odprtost izražena z bleščečimi zvezdami, veterom, jezери, potoki, rekami, iluzije ljudi na robu obupa

temeljno spoznanje zbirke: predstava sreče, harmonije, lepote in skladnosti na eni: deziluzije, razočaranja, hrepenenja in vere na drugi strani > le začasna nesprejemljivost sveta, obstoj lepe notranjosti

Pa bo pomlad prišla

Pa bo pomlad prišla
z oblaki šumečimi,
pa bo pomlad prišla
z rožami rdečimi,

pomembnost veznika 'pa': vezalni in protivni pomen

oblika klasična, skoraj ljudska in spevna
intonacija enotna, nastaja s ponavljanji veznika pa

s tistimi rosnimi,
mladimi rožami ...
o, kak se po rožah
toži mi!

glagolski čas prihodnjik: izražanje upanja, pričakovanja

skoraj klišejska idealizacija pokrajine

Pa bodo deklicam
v mraku oči zažarele,
pa se čez nadržja
majice bele napele,
oj, tiste majice,
z rokavci kratkimi ...
Kdor jih kdaj božal je,
temu pomoči ni!

poudarjenost bele barve: nedolžnost in vznemirljivost

izražanje odprtosti tudi z ločila

sedanjik: sklicevanje na pretekle izkušnje

Pa bo srebrni ščip
sameval nad ribniki,
vali drhteči se lilijam
plaho dobrikali,
jug serenado šumel,
v senci brez sanjala dva,
zvezde visoke bleščale ...
Oj, ne hodite tja!

Jaz pa le pojdem takrat
za oblaki šumečimi,
jaz pa le pojdem takrat
za rožami rdečimi:
morda kdaj najdem cvet,
morda kdaj srečam oči,
tihe, dobre oči,
tihe, dobre oči.

sled skepse, dvoma

današnje delovanje besedila: mladostno naivno

<p>V mladih brezah tiha pomlad...</p> <p>V mladih brezah tiha pomlad, v mladih brezah gnezdijo sanje – za vse <u>tiste</u> velike in male, ki še verjejo vanje.</p> <p>Za vse tiste, ki jim nemir v <u>očeh</u> zasije ob prvem pomladnem cvetu, za tiste, ki se <u>srce</u> razboli jim, ko <u>dež</u> za <u>šumi</u> v marčnem vetru,</p> <p>za vse, ki dolgo dolgo v večer na oknu zamišljeni preslonijo in sami ne vejo, kaj čakajo in po čem hrepenijo.</p> <p>O, v mladih brezah je tisoč <u>sanj</u>, pomladi in zastrtih smehljajev, kot v <u>pravljicah</u> <u>Tisoč in ene noči</u> iz daljnih, prečudnih krajev.</p> <p>O, v mladih brezah je tisoč življenj za vse tiste, ki ne znajo živeti in le mimo življenja gredo kot slepci in zagrenjeni poeti.</p>	<p>mlade breze = mladi ljudje</p> <p>obračanje na mlade</p> <p>poudarjenost oči (razpoloženje, čustva) in srca (čustvenost) + odstotnost tretjega pojma intimizma: duša onomatopoije</p> <p>/ sanje opazen izraz, sanje v pomenu želje / poudarjanje druge resničnosti + eksotičnost</p>
--	--

minimalni odstopi od metričnega verza (intimizem približevanje naravnemu govoru, metrika ni nadstruktura, nekaj dodatno organiziranega), sproščen, mehak ritem (naglasni verz), rimanje sodih verzov

poudarjanje narave (breze, ptice, druge živali) > otroškost, mladost, zaupljivost, naivnost, motivi pomladi, sanj, dežja, melanholičnost, žalobnost, kolektivni lirski drsi v vedno večjo pasivnost, homeostazija: dobro zmaguje, slabo premagano – pozitivnost, avtentičnost subjekta : objektivnost realnosti negativnega = romantika > napetosti, neskladje – prve tri kitice okoliščine; zadnji kitici nanašanje na konkretne subjekte, lirski subjekt na strani sanjačev, izkazuje njihovo vrednost (sanjavost, distanca, naivnost, pasivnost, ne znajo živeti)

za Minattija značilno branje človek = drevo, trava, jagned – paralelizem usod

Poslednja luč

Megla se od strehe do strehe razveša.
 Na koncu poti
 žarijo iz mraka samotne in trudne
 obcestne luči.
 Koraki se bližajo in gredo dalje.
 Prazen obraz
 v visokem ovratniku zdrsnil je mimo
 v ivje in mraz.
 Drevesa kot straže ob strani stojijo.
 Megla se gosti.
 Skoz okna podstrešja – kdo neki še sanja?
 svetilka brli.

<p>Sama sva, jagned, pod <u>osteklenelim očesom neba.</u> Ti z rokami kvišku, jaz z upehanim srcem. Ti samotni med travami, jaz daleč od ljudi. Nebo in zemljo pestuješ v koreninah in vejah, jagned, vse drobne skrivnosti zaljubljenecv, trav in oblakov – pa se nebogljeno oklepaš praznih gnezd; črnica za zrnje dobrega in lepega sem bil, jagned, pa je srce kamen, pa so roke kamen, pretežke, pretemne, da bi pobožale rožo ali otroka. Zadnje ptice nad nama beže. Skoz naju se pretakajo <u>siva jutra in večeri</u> in v koreninah nama votlo pljuska tolmun tišine.</p>	<p>izvirnost metafore (klasična podstat metafori: božje oko, a osteklenelo oko, ki ne vidi), mrtvost neba, intenziviranje pesniškega izraza</p> <p>paraleliziranje usode drevesa in človeka</p> <p>naraščanje bremena razočarnja, izginjanje lepote in nežnosti</p> <p>topol = ranjena občutljivost</p> <p>oblikovna modernost: odtostnost klasične metrike, intonacijska razgibanost (vzponi in padci)</p> <p>resignacija, brezizhodnost, razočaranje, samota, neizpolnjeno pričakovanje, paralelizem usod (pričakovanje > osamljenost), jagned drugoosebni nagovor, svobodna oblika</p> <p>siva, umazana, neprijazna, neizrazita barva</p> <p>konec resignativen: globina, praznina, tišina = zaprtost</p>
--	---

Nekoga moraš imeti rad, 1963

obup, resignacija – tolažba v naravi
 meditativnost – eksterier se umakne
 brez rim

Jaz sem drevo – osamljenost

še hujše razočaranje kot prej, nesmisel do skrajnosti
 obrača se na druga bitja, da nadomeščajo tisto, česar pri ljudeh ni več
 Nekoga moraš imeti rad – klic k človečnosti, otroškim sanjam

*preusmerjenost ljubezni iz človeka v naravo (bitja narave se oglasijo, ko ljudje umolknejo), stopnjevanje samote in bolečine, neuresničljivost sanj, neizpolnjenost pričakovanj, osamljenost in razbolelost lirskega subjekta, nedosegljivost vrednot (ljubezni, zdravja, modrosti), prevladovanje podob otrplosti, molka, tujosti, nekomunikacije, občutja žalosti, stopnjevanost razočaranja, na robu spraševanja o smislu, radikalnost metaforizacije, usoda živih bitij v naravi ponazarja usodo človeka (breza se posuši, jo posekajo in posadijo novo), zadnja pesem **Nekoga moraš imeti rad***

izbor Veter poje, 1963

izbor Bolečina nedoživetega, 1964

cikel Termitnjak, 1966–1969

ni več prisluškovanja tišini
še hujši svet termitnjakov – posmeh namesto bolečine
umakne se s sveta

Močvirje: oblastnik je velika riba, ki jé nas, ribice in črvičke
oduren, nepregleden prostor
prazen argument: "Jaz sem velika riba, ker sem velika." → cirkulirano definiranje, bistvo avtoritete – vsi mislijo, da nekaj ve, ne dopušča dvoma
groteskno – velika riba je lahko tudi svet, zgodovina
brez ločil; grozne besede za veliko ribo so pisane z veliko

kritična faza, prikaz sodobnega sveta: kolektiv, masa, množica nepopolnih, poškodovanih lutk, ki jih nekaj premika, odsotnost svobodnega odločanja, kolektiv = termitnjak, avtomatizem (istost vseh ljudi), poudarjanje nesvobode, neavtohtonosti, kolektiva z lažnimi vrednotami – materializem, svet odtujenosti, oddaljenost hotenega in doseženega, ironiziranje želje po svobodi (nekaj, kar je za v čitanko)

odsotnost harmonične narave > močvirje, zatohlost, brezizhodni prostori,

ujetost (prag, zid), človek kot žival, polno hlastanja (hrošč), spoimini na drugačnega človeka – bil bolničar partizan (žene, otroci, vsi možje, le vkup) – ideali za pravico in svobodo le še v čitankah in pravljicah, partizani so se zapili ali pa so odrinjeni na rob družbe, tudi manipulacija (trnek na palici), kritika politike, ki izkorščajo stare ideale, mravljice na vsaki nogi nitko, tudi okoli vratu

Močvirje II

Jaz Velika riba
sem Velika
ker sem velika
jaz velika riba
sem Velika
zakaj moj gobec
je dovolj širok
in moji zobje
dovolj ostri
jaz velika riba
sem Velika
zakaj modra sem
in vidim dalje od vas
modra sem in vidim dalje
zakaj moji pašniki
so tudi vaši
jaz Velika riba
sem Velika
zakaj moje nepremično oko
vse vidi
tudi tvojo misel črv
in tvojo ribica
v molku zelene teme
jaz velika riba
sem Velika

ker sem Velika
in v mojem temnem labirintu
je vsakomur
natanko odmerjeno
jaz velika riba
sem Velika
Nevidna in Neulovljiva
zakaj moja plavut
je najurnejša
in moj udarec
je zanesljiv

izbor Pesmi, 1971

izbor Obraz, 1972

izbor Ko bom tih in dober, 1973

cikel, razdelek pritaknjen kasneje, nastajal 1999–71, izšel 1973 – poskus izstopa iz obupa, iskanje sredstva za izstop, poskus doseganja stanja onstran dobrega in zlega, vdanost, samota dokončna, lirski subjekt se ji več ne upira (drugače kot v Nekoga moraš imeti rad), odpoved subjektivizmu kot volji do moči, asimilacija v avet, drobne stvari, dobrotu in tišina v naravni biti, šele približevanje temu

hoče stanje onkraj dobrega in zlega, po katastrofi, ko se je svet razsul izgubljena kulturna tradicija, treba je začeti enigmatična besedila samota je temeljno določilo subjekta, ki se sreča s smrtjo stoično prenašanje nova intenziteta, odprtost – ukinja razdaljo med človekom in svetom asimilira se v naravni svet izjemno stanje, včasih spominja na smrt

Cikel Ko bom tih in dober sega v novo stanje dobrote in tišine, onkraj zlega, kjer pa ni več človeka niti jaza. Jaz se vse bolj zliva z naravo, postaja vse manj človeški in vse manj prepoznaven. Umika se iz sveta in življenja, potaplja se v notranja stanja in v njih že čisto izginja. Minatti je tu začel ukinjati subjekt, saj je ta počelo zla, krivde in nesvobode. Konec je Minattijevega uporništva, pričinja se stanje negibnosti, ki je skoraj enako ne biti. Rešitev išče v stoičnem vztrajanju, brezčasnosti; to je izstop iz klasičnega pojmovanja časa.

Pesem Ko bom tih in dober. Pesem je otožna, lirična, počasna. Govori o samotnih, na videz nepomembnih rečeh, ki jih postavlja v središče (molčeča okna, barje, ptice, zvonovi). Z njimi se pesnik čustveno identificira.

Pod zaprtimi vekami

Padati globoko
globoko
v vse bolj modro tišino
Ničesar čuti
ničesar videti /*izklopiti čutila*/

samo pod zaprtimi vekami
reko spominov
na neke stare >
vijugaste ulice
na neke stare >
vegaste plotove in hiše
na neke davne >
pozabljene igre
na neke pravadne >
čase in kraje
Padati globoko
globoko

*padanje: najprej duhovno poglobljanje
> pričakovanje lepote
tematska interpretacija: izklopiti,
zapreti, iti vase, zapreti čutila*

ista skladišna struktura

Ničesar vedeti
ničesar čutiti
Biti le ptica
na zeleni strehi vetra /*veter ni hiša!*/
biti samo mravlja
v oceanu trave /*morje + kopno*/
biti samo kaplja
v srcu reke /*središče*/
Padati
s polnimi usti krika

(*izklopiti čutila*) > *izklopiti čustva*

*morda veter nad drevesi, prostor
brezmejnosti, lepote*

odtekanje

Pesem iz istega cikla Pod zaprtimi vekami. Pesnik se popolnoma obrne vase in se zlije z najmanjšimi bitji (kaplja, ptica, trava). Pesnik opušta pravopisna pravila, ni več ločil, so pa še vedno velike začetnice. Verzi so sicer spevni, vendar nihajo po neki svobodni, povsem individualni logiki. Zgradba je nekako dvodelna, zaključek je izrazit, ekspresiven, vzbuja strah (s polnimi usti krika padati). Stari plotovi in stare hiše namigujejo na nekaj odsluženega, obrobnega, nekaj, česar ne potrebujemo. Vez med jazom in svetom je pretrgana (ničesar čuti, ničesar videti, ničesar vedeti, ničesar čutiti). Gre za popoln izklop zaznavanja, intelekta in čustvovanja. Pesnik postaja nečlovek (ptica na zeleni strehi vetra, kaplja v srcu reke). Ocean trave je intelektualna metafora, ki poudarja živost, dinamičnost. Kaplja v srcu reke je potopljenost, pretakanje. Pesem je polna paralelizmov, naštevanj.

vdanost onkraj bolečine, mir, tišina
nerazpoznavni spomini – vračanje v otroštvo (pod zaprtimi vekami – ko izključi svet)
strah se spremeni v krik, a mir je najvišja vrednota
motivi iz narave, spomini, mir
rad bi kričal, a tišina je močnejša
depersonalizacija (modernizem)

Oblika:
ni kitic, ločil, le velika začetnica (notranja členitev)
kratki verzi, vse teži navzdol (ikonizira vsebino)

Naslov:
spanje, sanje, utrujenost; smrt → želja po smrti

Modra tišina: globina, mir

Ptica, mravlja, kaplja: zrak, zemlja, voda → eno bitje v ogromnem prostoru

Konec: ni ravnodušno

Nedoločniki:
nanaša se na vsakogar
distanca + zadržana udeležba

1 – ritem, struktura > padajočnost, počasnost, oblika : vsebina (homografija), kratki verzi > poudarjanje navpičnosti

2 – ni ločil, modernistični pravopis, ohranja velike začetnice > segmentacija

3 – ni prvoosebnega lirskega subjekta > !nedoločniki > ni informacije o času, osebi – le pomen glagola: univerzalna izkušnja

*Rad jih imam
molčeča okna
s cestami in hrepenenjem
pod pol zaprtimi oknicami
rad jih imam
steze ki z drobnimi stopinjami
drže do samotnih dreves
staro samotno drevo
rad jih imam*

daljne zvonove nad zamišljenim barjem
in otožne ptice v ločju
rad vas imam
tihe drobne stvari
Nihče te mi ne vzame
mehki zeleni pogled trav
nihče
mali rdeči čudež ciklame
nihče
topla dišeča julijska prst
ki te odsotno pretakam med prsti
vse bolj bom tvoj -
ko bom tih in dober
Tudi jaz
trava med travami
drevo med drevesi
bom stal z razprostrtimi rokami
in objemal
zvezde oblake in ptice
in se povaljal s tabo zemlja
dolgo dolgo
takrat ko bom tih in dober
tudi jaz.

Pesmi, 1977

Pesmi, 1980

Oko sonca, 1982

zadnja faza: visoka stopnja estetike, čistost lirike, nova zlitost, jezikovno-besedno ustvarjanje sveta (besedno slikarstvo), navideznost mimetičnosti = prečiščena estetika gledanja, obstoj stvari = popolni umik subjekta, osebnega glasu, premik človeškega v rastlinski svet, odsotnost metafore človek = narava, narava > = človek

zlitost, harmonija

nova, čista, prosojna svetloba ob soočenju s smrtjo, milina, duhovna svetloba
drobni motivi: golobje oko, vodna gladina, stolp → ne kot simboli, ampak dokaz za lepoto, drobci življenja, vredni pozornosti
vživi se v stvari – drevo je kot človek, vse je nekaj drugega
citatnost, medbesedilnost (*Temna vrata* Lili Novy)
preteklost in sedanost lahko sobivata v zavesti

sončna svetloba povezana s pomladjo, a– mlade veje se zaganjajo, pričakovanje v Okno sonca, zlivanje sodobnosti in preteklosti

Reka

Tisoč sonc
v razdrobljenem
zelenem zrcalu reke.
Iskra ob iskri!
Na muževnih mladica vrb
zlatasta očesca zajčkov,
šumeča igra zvokov
vzdolž brega.
Iskra ob iskri.
Koliko pričakovanja
v koreninah.
Koliko silovitosti
v zagonu mladih vej
– ko da zardevajo
ob dotikih marčnega vetra.
Ponoči, v topolih,

buči jug.

Okno

v zbirki *Oko sonca* (1984)

bližanje svetu (okno), pomembnost glasovja, fragmentarnost, droben dogodek neznanega rešilca, svet je oživel > tople barve, vizualnost, kvadrati (hiša, okno), podoba zaokroženosti, kroga (sonce, oko, O)

Nekdo je priprl okno
- nezaveden gib-
in neznano,
doslej mrtvo okno
je oživel:
zlato oko sonca v njem

mrtva stvar se zgane, oživi > vse je živo, vse je
obsijano, oživelo

tope barve

Med hišami, ki temni
skoz škrlatni predmak
od daleč
do sem
utripa
ognjena zenica
zlatega očesa.

izražanje celovitosti v lepoti, skonstruiranost sveta
minimalizirana retorika, odsotnost ponavljanja
(paralelizmov, anafor)
kontrastnost mrtvo – živo, mračno – svetlo
le dva glagola, oživel in utripa.

– ostanki impresionizma in ekspresionizma
seveda je prilagojeno novim izpovednim potrebam

V mladih brezah tiha pomlad⁶
Sama sva, jaged⁷
Pod zaprtimi vekami⁸

Lojze Krakar (1925)

Lojze Krakar 1926–1995, iz Bele krajine, gimnazija NM, izven skupine štirih, od vojne, graditeljske literature > intimizem > upor, disonanca (vse faze), mali mlajši od Ade Škerl in Ivana Minattija, oče Bože Krakar Vogel, italijanski zapor > Dachau, zaznamovanost, Od tod so bežale še ptice (dokumentarna proza), krivda preživelih, Pesnikovo drevo v koncentracijskem taborišču, slavist, urednik lirike, prevajal in poljščine in francoščine, ob obisku mongolije izdal zbirko mongolske lirike, 1970 disertacija Goethe pri Slovencih, predaval v Frankfurtu, profesor na zadarski gimnaziji, najpomembnejše zbirke: 1949 v vzponu mladosti (taboriščna, graditeljska poezija) Cvet pelina, obrat v osebno tematiko, lirski subjekt na robu Med iskalci biserov – iskanje vrednosti, potapljanje na dah, cikel 10 pesmi, mučenje za nekaj dragocenosti

rojen 1926
gimnazija v Novem mestu
leta 1943 so ga zaprli Italijani
leta 1944 je bil v koncentracijskem taborišču (Buchenwald, Auschwitz), ki ga je preganjalo vse življenje
nato je maturiral in diplomiral iz slavistike
različna uredništva, veliko je prevajal (poljska lirika, ruščina)
10 let je bil lektor in predavatelj v Frankfurtu
medtem je doktoriral iz Goetheja, a so ga obtožili političnih spletk
veliko je potoval (Mongolija)
rojen v Beli krajini, ki ga je zelo zaznamovala (težko življenje, preprosta družina)
masovno izseljevanje v ZDA in Kanado
v 80. letih se vrača v pokrajino predhodnikov, kjer je nepopačeno življenje: lepota pokrajine ≠ trdo življenje
ta dvojnost Bele krajine:

⁶ *Pa bo pomlad prišla*, 1955

⁷ *Nekoga moraš imeti rad*, 1963

⁸ *Ko bom tih in dober*, 1973

Literatura o njem:

Paternu

Kos

Vidmar

Zadravec (1980)

intervju v *Sodobnosti* in *Kako pišejo*

Življenje:

Lojze Krakar je bil v nemškem koncentracijskem taborišču; tako je l. 1965 napisal zbirko *Umrite mrtvi*, ki govori o teh izkušnjah. Vedno ga je spremljal občutek krivde, ker je preživel, mnogi tovariši pa so umrli. Prevajal je iz poljščine, francoščine, tudi mongolsko liriko preko ruščine. Prva zbirka je *Vzpon mladosti* (1949). O njem so pisali: Janko Kos, Boris Paternu, izbor lirike *Izbrane pesmi* (1971), izbor Poldan (1980 plus študija Franca Zdravca). Paternu pravi, da je skozi Krakarjevo poezijo mogoče prebrati vse razvojne faze slovenske poezije. Zadnja zbirka je izšla l. 1993. Paternu ga imenuje klasik v modernizmu in modernist v klasiki. Krakar je bil pesniški samohodec. Piše tudi o temnih poteh in o svojih grenkih izkušnjah (obtožen je bil sodelovanja pri atentatu na jugoslovanskega veleposlanika v Nemčiji). Njegove zbirke: *Cvet pelina* (1962), *Med iskalci biserov* (1964), *Noč, daljša od upanja* (1966), *Nekje tam čisto na robu* (1975), *Sporočilo* (1978), *Romanje v Kelmorajn* (Koeln na Renu, 1986). Zadnja je *Tu in onstran*.

Zbirke:

veliko izborov njegovih pesmi   tudi knjige za otroke (*Sonce v knjigi*)

dolgo je pesnil: začel je po vojni, umrl je 1995

V vzponu mladosti, 1949

V vzponu mladosti, 1949:

graditeljska lirika – socialistični realizem: kolektivni subjekt, družbena tematika, optimizem
tradicionalni postopki: retoričnost, opisnost, pripovednost

Cesta mladosti

bil je v Buchenwaldu → sonet *Pesnikovo drevo v taborišču smrti*, zbirka *Vzpon mladosti*, 1949

to, kar je zdaj, je poseben privilegij

tudi kozmos, narava, sonce podpirajo človekovo dejavnost

formalno dovršeno

naravnano v prihodnost: delamo zase in za zanamce

komunizem: odpovejmo se danes, da bomo uživali jutri → ne zveni tako neznano!

Razpoke:

že konec 40. let znamenja, da skupnostna utopija ne bo vzdržala

odstopanja od enoumne teze, utilitarne poezije → zapovedana smer, kulturno-politična podpora

tudi zgodovinske okoliščine kažejo na razpoke

kultura in politika sta delovali podobno – vse moteče so izgnali, utišali ali ubili

: Sonet v taborišču smrti. Subjekt v pesmi se zaveda, da je Buchenwald blizu Jene, kjer sta ustvarjala Goethe in Schiller, ki sta verjela v ljubezen (vemo, kaj je nastalo). Tisti, ki so preživeli taborišče, imajo še danes občutke krivde, zakaj so ravno oni preživeli, njihovi prijatelji pa so pomrli. O tem govorii Cesta mladosti Lojzeta Krakarja (*V vzponu mladosti*, 1949). Vendar je pesem optimistična, saj vidi rešitev v delu, akciji, krčenju gozdov. *Pesnikovo drevo v taborišču smrti*: spominska raziskovalna knjiga o koncentracijskih taboriščih

Goethe, Buchenwald

sonet (edino te so lahko pisali v taborišču, ker so si jih lahko zapomnili – za Krakarja sicer ne vemo)

upanje, da morda umetnost ima neko moč

Cvet pelina, 1962

Subjekt je v intimizmu tako kot v romantiki nekaj pozitivnega, avtentičnega, objektivna realnost pa nekaj negativnega. Zato pride med obema do napetosti, do neskladja. Krakar je l. 1962 izdal zbirko *Cvet pelina*, pesmi pa so nastajale že v začetku 50. let. Pelin daje grenak okus, ki je temeljno spoznanje subjekta, ko začne razmišljati, v kakšnem svetu živi.

osebna tematika – že po naslednji generaciji

subjekt se izloči iz kolektiva, sanje se niso uresničile

protest, obsodba nove brezdušnosti, napetosti

pobegi v iluzije so le kratkotrajna rešitev

že modernejši postopki: 2. oseba ednine

a tudi preproste ljubezenske izpovedi, tradicionalna oblika verzov, metafor (pretežno idejna orientacija)
ideal, ki se ni uresničil → ideal se vedno umakne

Kolodvorska restavracija

- *odprta dan in noč, vanjo se zatekajo vsi, ki ponoči ne spijo, edina odprta kavarna*

Pesem Kolodvorska restavracija. Besedilo je zelo ritmično, zato je bilo tudi uglasbljeno (Jerca Mrzel). Pesem je v daktilnem verzu in je kitično urejena ter rimana. Kitice niso vse šestvrstične niti vse osemvrstične. Pesem torej ni stanca oz. oktava. Pesnik si je dovolil variranje med šest- in osemvrstičnimi kiticami. Večina verzov se konča kot neka zaključena skladišna enota, kar je namig na tradicionalnost. Naslov pesmi pa kaže na tisto, kar je moderno, nenavadno. Železniška postaja je prostor prehoda, tam se zadržujemo le začasno. To je javni, neintimni prostor. Krakar izpostavi železniško restavracijo. Ta restavracija je odprta celo noč, tako da se lahko tja zatečejo ljudje, ki nimajo kam spat. Zato tja hodijo marginalci, izkoreninjenci. Avtor samega sebe postavi v to družbo in se tudi poimenuje (natakar, Krakar). V pesmi nastopajo ljudje, ki so doživljali poraze, razočaranja, nekaj čakajo, radi bi se premaknili v boljši svet, omejeni so na to, da se vsak večer srečujejo v kolodvorski restavraciji. Krakar jo primerja s peklom. Zaključek pesmi napoveduje obup, povoženost. Ti ljudje so reveži, berači. V pesmi se rimata besedi pir in vsemir (vesolje in pivo). Ljudje v pesmi razmišljajo o času, želijo si drugačnega življenja, kot ga živijo. Ljudje v pesmi so odpadek, smeti, odpadek družbe. V pesmi je prisotna tudi samoironija (koga briga, zakaj Krakar ob tej uri še tukaj čemi). Značilna je tudi pogovornost.

ni več zanosa nad svetom, ampak melanholija
urbano okolje: tujost, brezbriznost
kolodvorska restavracija – družba čaka na vlak, ki jim je morda edina uteha (pitje, ljubimkanje)
hrepenenje po življenju – tam so lepi, čisti, tu pa osamljeni

Vlak:

pot, ima svoj cilj, ljudje pa ne
obup – v tem hladnem svetu nimamo kam

Metafore:

dokaj jasne
slika mladine 70. let
nižji, zavrženi sloj
postaja je peklenska, začasna

Šanson: pela ga je Jerca Mrzel

Čargo: resnična oseba

"kot angel v belem" – hipec upanja, a gre mimo
"Krakar" – vnaša avtentičnost, lirski subjekt postane avtor

Oblika:

ottava rima/stanca
a ni jamb, temveč daktil (občutek vožnje z vlakom)

Tukaj je zadnja postaja Ljubljane, kadar prehodiš vsa pota noči, tu srečaš v bratskem objemu pijane cipe, poete in zgledne meščane, tu kot v peklu ob tej uri so zbrane duše zgubljenih ljudi.	-uu-uu-uu-u > <i>ritem vlaka, dinamičnost</i> <i>enjambement</i> <i>enjambement</i>
Sredi med njimi kot <u>angel</u> se v <u>belem</u> suče natakar zaspanih oči, v kotu pri mizi z obrazom zbledelim truden in zmučen pijanec čemi, zraven se cipa gre s starcem debelim srečno zaljubljenko... lačnih oči	: <i>duše zgubljenih ljudi/</i> <i>enjambementi s semantično vrednostjo – predmer želje pomanjkjen v naslednji verz</i> <i>brezdomstvo, marginasltvo, obup/</i>

<p>gleda jo mladi popotnik, željan belih teh prsi – in vina pijan.</p> <p>V kotu spi <u>Čargo</u> Ob njem se prepira družba poetov že od včeraj zvečer; eden, naslonjen na mizo, študira, kaj je to pravzaprav čas in vseмир, drugi na skrivaj po žepih nabira ficke poslednje za golaž in pir.</p> <p>Vsi smo tu pravzaprav strašni berači, brez idealov, <u>žena in boga</u>, večni bohemi in večni nergači, žejni življenja in lačni srca. Pa se zato ob tej uri, ko vlaki znova odhajajo vsak svojo pot, semkaj napotimo sanjat o vlaku, ki bo popeljal nas daleč od tod.</p> <p>Jutro šumi po zbuženem peronu, dan je - ljudje spet na delo gredo. Mi tu kot v temnem <u>živinskem vagonu</u> bolni jetniki v neznano gremo. Psuje čistilka nas, psuje natak, ven nas pometajo skupaj s smetmi - koga kaj briga, zakaj tale Krakar v uri tej čudni še tukaj čemi!</p> <p>Koga kaj briga: ljudi ne, ne vlakov. Vlaki vriskaje gredo svojo pot. Kaj mar ljudem za zgubljene bedake, ki ne vedo več ne kam in ne kod. Mi več nikamor od tod ne vemo, ko da naš vlak več nikamor ne pelje, nas le morda kdaj na tračnicah <u>zmelje</u> trudne do smrti življenja kolo.</p>	<p><i>boemski slikar</i></p> <p><i>kritični naboj: umetniki, mladi = berači ideali</i></p> <p><i>koncentracijsko taborišče</i></p> <p><i>.. stopnjevanje</i></p> <p><i>pričakovanje obupa/</i></p>
--	--

/klasična, tradicionalna forma, nepredvidljiva razdeljenost rim, moške in ženske klavzule/
situacija v 50. letih
nepesniški, veristični motivi, metaforika pekla

<p><i>Bela krajina</i></p> <p>Tu se sam bog je zmotil kakor človek (morda je bil takrat res tak kot človek): namesto kruha dal ljudem je vino, namesto doma culo za v tujino. Veliko kamenja jim dal je in otrok in polno lačnih ust in praznih rok in sonca dosti več, kot potrebuje ga človek, da do groba pripotuje.</p>	<p>Bela krajina: Pesem Bela krajina. Pesem (iz zbirke Cvet pelina) opesnjuje Krakarjev odnos do Bele krajine. To je obrobna pokrajina. Opisuje bedo in revščino.</p>
--	---

Avtoportret

Zdajle ob enih ponoči sem kot Picassojeva slika: oči nekje zunaj mene votlo gledajo vame in v tole srce, ki držim ga na dlani koščene roke, v srce, velikansko in temno kot zemeljska krogla ponoči; vse je vijugasto v meni in vse je koničasto zunaj in neki skrivnostni obraz z napisom "Žena poeta" gleda od daleč iz kota kot laik na to zavozlano

in nerazrešljivo podobo z naslovom "Pesnik ponoči".

Med iskalci biserov (1964)

Cikel 10 pesmi Med iskalci biserov. Končno besedilo se vrača k prvi pesmi. Cikel je nastal na podlagi časopisnega članka (reportaže), kako živijo iskalci biserov. Biser je nekaj dragocenega, redkega. Biseri so vodilna metafora tega cikla (metaforični simbol) za nekaj redkega, dragocenega, kar pa ni lahko dobiti, za kar si človek prizadeva, naporno išče in nikoli zagotovo ne najde; ni zagotovila, da bo to, kar išče, v resnici tudi našel. Že sama pot iskanja je naporna, da človek na njej že obupuje, vendar nikoli do konca ne obupa. Človek v njem trpi, dvomi, a vztraja. Ocean, ki ga mora iskalec biserov premagati, je grozljiv in močnejši od posameznika. Prva in deseta pesem se začneta enako: gredo, gredo. V četrti pesmi cikla je subjekt jaz. Nekaj ga nagovori, ga imenuje čudna bela riba. Sprašuje ga, kaj sploh tu počne. Gre za osebno zaznamovano izpoved, čeprav je v celotnem ciklu človek poistoveten z iskalci biserov. Močno sporočilno težo nosijo prilastki, oznake kvalitete. Skoznje razbiramo občutja subjekta (temna večnost, potopljeni kip, slepo tonem, čudna bela riba, trd plevel, slepe rože). To so prilastki, ki konotirajo negativna stanja zunanjega sveta. Združuje kontraste (pisan raj je enak peklu, prevrnjeno nebo, večnost, grob in ocean). Kratki verzi evocirajo počasno branje. Na najbolj ekspresivnih mestih dobimo občutek trdosti (prevrnjeno nebo, odmrmmram). Občutja zgoščenosti in intenzivnosti podpira tudi raba ločil (npr. klicaji, ki evocirajo neizpodbitnost). Pesem govori torej o utopičnem projektu in spraševanju, kakšen je smisel le-tega.

naslov po ciklu (vsaka pesem ima svojo obliko) → metafora!

tema nevarnega, samotnega iskanja – tipično za takratne pesnike

biser = simbol za nekaj dragocenega, jedro človeka, povezan s sanjami, čustvi, lepim → v svetu nima prave cene, a zanj se je treba truditi, tvegati, premagati je treba groteskni ocean
bolj sveža metaforika, oblikovno bolj razvezana

5. pesem iz cikla: namesto darovanja je v svetu trgovanje

že upor proti potrošništvu, ki pozablja na subjektivne kvalitete

V sedmi pesmi cikla je pesniški subjekt ti. Nekdo ga sprašuje, mu svetuje; ta nekdo je nek večvedni jaz. Pesem je iskanje odgovora o smislu, naporu, cilju. To vprašanje je postavljeno v luči smrti, konca (tudi biseri umro). Dejanje vedno odmakne človekovo končnost, omejenost, tu pa se temeljno vprašanje čemu postavlja ravno skozi smrt. Tveganju iskanja biserov je postavljena alternativa: saditi riž, izkopati vodnjak, roditi otroka, vdano nositi križ (torej stoično sprejemanje trpljenja, mirno živeti). Živimo namreč samo enkrat.

IV.

Pisan raj, enak peklu,
temna večnost nemih rib.
Kakor potopljeni kip
slepo tonem proti dnu.

Kam, sprašuje ribji trop,
čudna bela riba - kam?
S kamnom v grlu odmrmmram:
kaj sprašujete me - v grob!

Plaho rastejo v temo
slepe rože, trd plevel.
Kot prevrnjeno nebo
sveti se zelen pekel.

Kje si, školjka, ki srce
mi ponujaš? Krikni v noč,
da zaslišijo roke
tvojo prošnjo na pomoč!

VII.

Iskati bisere - čemu?
Komu bo žejo pogasilo,
komu bo lakoto utešilo,
kar našel boš na morskem dnu?

Na njivi raje vsadi riž,

vodnjak pred hišo si izkoplji
in rod svoj rodi in pokoplji
in bogu vdano nosi križ.

Že tisoče jih je bilo,
a tebe več ne bo nikoli,
in vedi, ti slabič oholi,
da tudi biseri umro.

Noč, daljša od upanja (1966)

od druge polovice 60. let pesmi brez naslova prva srečanja s tujo izkušnjo
cikel *Ognjemet ob Seni* – moderna civilizacija, sproščenost, kozmopolitizem
pozitivni svež pretres, skušal je posnemati nadrealizem

Pri psu, ki kadi

Berlin – obujanje bolečih podob, poskus odpuščanja

cikel *Cvetočega maja* – moto o Krakarjevi breztemeljnosti – nomadstvo, stanje duha
distopija – dvom, sesipanje vizije komunizma, žrtve niso vredne cilja

Kolumb pa potuje ...

*univerzalna situacija – utopija, zaprti svet, oblast ima pravico prepovedovati in odločati, a prepovedi so absurdne:
strah, ljubezen – destruktivna čustva, makiavelizem – cilj opravičuje sredstvo, pomembno je, da eden od njih pride do
cilja, nova zemlja je večno nedosegljiva – absurдна argumentacija poveljnika, velika metafora družbe, simbolna
vrednost 100 – zaključena vrednost*

*oblikovno: ni kitic, rime, logike, kompozicijo nosijo smiselno povezovanje dveh verzov v dvostišje, do »ne poslušajte« -
performativ*

tekst brez katarze, poante

<p>Kakor nomad se selim z gladom zelenim v duši v nove pomladi iz zim, v travnato radost po suši. Vrane mi križajo pot, strah moj koti svoje mlade v skalnih votlinah, povsod konj moj zadeva ob gade. Nič več ne vem, kje leži gluha lobanja deda, grem in ne štejem več dni, kot jih ne šteje čreda. In ko kot v kožuh zavit ležem zvečer med spomine, ti zablestiš kot privid večno zelene doline.</p>	<p>Kakor nomad se selim⁹</p> <p>3. cikel – podobe iz narave primerja se z nomadom (večno iskanje, nemir) počasi ogluši za čas, preteklost in prihodnost preživeti skuša kot človek, hrepeni po novem začetku, pomladi</p> <p><u>gadje</u> = nevarnost, smrt <u>konj</u> = upanje (iz prve pesmi cikla) → notranja sila, žene ga k iskanju, preprečuje popoln obup pozablja na preteklost – kot Krakar ve, da ne bo našel <u>ideala</u></p> <p>Ti: lahko ga osreči, nedefiniran človek niha med svetlobo in temo, a se nikoli ne vda</p> <p>Oblika: tradicionalne, nazorne metafore – iz <u>narave, pokrajine</u> (vedno deluje bližje) urejena forma prestopna rima izpovedovanje <u>nedovršnik, sedanjik</u> → ponavljanje, trajnost ≠ na koncu pa <u>dovršnik</u> – prekinjeno je, a ne prinese bistvene spremembe protipol negativnega stanja v vsaki <u>kitici</u> je gibanje od pozitivnega k negativnemu, stika oboje</p> <p>Ogroženost: a se ne vda, cilja ne izgubi izpred oči zelo zgoščeno sporočilo – discipliniran, strog izbor elementov <u>težave v množini</u>: veliko jih je ali ker se ponavlja?</p>
---	---

Vdanost, 1970

Predlogi, 1971 – satirično

Nekje tam čisto na robu, 1975

Zbirka *Nekje tam čisto na robu* iz 1975 se začne z umikom iz kolektivnega gibanja. Krakarjev subjekt je vse bolj odmaknjen in osamljen. V zadnji pesmi, ki je kontrast prvi, si subjekt želi nazaj med ljudi; ugotavlja, da je človek družbeno bitje in ne more večno živeti v samoti. Tam si človek lahko le zdravi rane, a se potem spet vrne v družbo. Besedila v zbirki so bolj svobodno oblikovana. Zgodi se prozaizacija verz; verz se podaljša, ni več riman, je le še delno speven. Pesem *Sam kakor vrana po snežni planjavi*. Polna je podob iz nam bližnje narave, kmečkega sveta in odmaknjenih podob. Pesem je ena sama podoba samote, osamljenosti. Kontrast pesnik zaznamuje z barvami (črna vrana, bela snežna planjava, rdeča kri na beli nevestini rjuhi). Vidno je stopnjevanje (kožuh preboden na mestu, kjer je srce) od krvi do smrti (mušica, ki se vtopi v latvici mleka). Lirski subjekt na koncu ne govori več, čemu je podoben in v čem je temu podoben, potem govori v svojem imenu o nekih željah. Govori v pogojniku. Želi si čudeža (čakam na čudež). V pesmi sta pomešana modernizem in klasika. Ima le eno kitico, vendar bi jo lahko razdelili na štirivrstičnice, saj ima vsak četrti verz piko. Ni rimana. Rimo nadomešča paralelizem podob, skladijski paralelizem. Verz se kljub temu bere tekoče (je daktilski). Daktil pa slabše slišimo, saj so verzi notranje členjeni. Daktilska shema je zabirsana s skladijskimi mejami, ki se zarežejo na tista mesta, kjer jih ne pričakujemo.

⁹ *Noč, daljša od upanja, 1966*

Krakarjev vrh – vračanje k tradicionalnim vrednotam (etos, narava)
vraščenosť v naravo, ki je v resnici doma
primarna samota
prvi verz je dosledno naslov (velike črke)
izčiščena, zgoščena, a čutno nazorna poezija o smrtnosti, samoti, iracionalnosti človeka
najprej opis zatočišča na robu sveta – tu si celi rane, nato bo šel naprej
ne resignira do konca – umakne se, da bi lahko nadaljeval
Zgrmel sem na dno
spet se vzpostavlja njegova vera (vera prednikov)
muči ga minljivost, a s poezijo jo lahko ujame in fiksira
previdna raba besed, da ne bi uničil dragocenega
Potrpitate, takoj grem, le tole želim še povedati

na koncu zbirke, čakanje na epifanijo, Krakar skuša s pesniško besedo urejati svet, a mu ne uspeva, je ambivalenten, išče se na različnih krajih, temeljno prepričanje je nepravilnost sveta, stalna (ne)sreča nekaterih, čuti se izgnanega, obsojenega (obtožen sovražnega sodelovanja z emigracijo), občutek narobnosti tik nad prepadom, do konca izdelana pesem o osamljenem in ranjenem človeku

zelo cenjena
sam je v svetu – sprašuje se, kdo je
povsem obrnjen vase

Nasprotja:
črno ≠ belo itn.
s tem se izpostavi kot piko na sredi sveta
zelo slikovito

brez prave notranje orientacije, a teži k nečemu pozitivnemu
želi si v nek človeški odnos, hoče se odpreti
ni obupa – upanje, čaka na čudež
izredno močna želja ("najesti")

Oblika:
mirna, pričakujoča govorica
nenavadna, razumljiva metaforika
enjambement – odmor, poudarki → v službi sporočila, dinamizirana razmerja
ni več kitic, a so 3 deli (stavki, tudi vsebinsko utemeljeni)

huda bolečina – mrtva mušica

Čudež:
s tem se oddalji od zloma subjekta (Zajc itn.)
pogojnik; velika želja

Sam kakor vrana po snežni planjavi

stopam po beli puščavi, podoben
črnemu žigu na pismu brez konca,
krvi na beli nevestini rjuhi.
Ovčji sem kožuh, preboden na mestu,
kjer je srce, sem v latvici mleka
mrtva mušica in v beli polarni
noči zgubljenec brez psov in sani.
Čakam na čudež, ki naj bi se zgóđil,
pse in sani rad priklical bi v polnoč,
da bi nekomu odnesel to pismo
in se najedel spet kopne prsti.

–UU–UU–UU–U

nerimani metrični verz redka izbira

/ avanturist, tik pred propadom ne obupa

/ poslanstvo

pesem bi bilo mogoče razstaviti v kitice

Sporočilo, 1978

vračanje v preteklost, iskanje temeljev, Bela krajina najlepša konstrukcija nostalgičnega pogleda, pozaba slabega, pozitivnost iskanja

Na belo so semiško kamenje belo
skoz veter in metež privele snežinke,
semenke iz neba, ki kar sproti kalijo
in rastejo v neke skrivenčene sohe
ljudi in stvari iz mladosti: v družino
pri biserni mizi, v siv dim neke pipe,
podoben konopljasti preji, v ivje
na brkih mačkona in repih voličev,
v živino, pokrito z Miklavževim plaščem,
v sosede, do pêt preoblečene v belo
kot župnik, ko gre pred pogrebom – tu vidim,
kako posrebril mi je metež še mater,
oprtno s košem – in sebe tu vidim,
v očesnih votlinah imam same bele
kosmiče snežink, lahko pa je tudi,
da sta to dva kamenčka z našega polja,
saj s temi očmi že od rojstva sêm gledam
življenje, ki ga je večno sam kamen.

ena poved = en sam pogled

občasna rima, klasična, uravnotežena tektonska zgradba

U-UU-UU-UU-U

trdo neizprosno življenje, trpkost spoznanja

/U-UU-Ux-UU-U

Opazno je vračanje v preteklost, rekonstrukcija sveta, ki ga ni več. Glavni nosilec idealizacije preteklosti je simbolna bela barva. Realije, ki se kopičijo, so obarvane z belo barvo, ki hkrati opisuje distanco in čistost. Gre torej za posebno dvojno perspektivo. Pesnikovo videnje v pesmi je zelo subjektivno. Vidi mizo, pipo, družino okrog mize, domače živali, sosede, župnika (primarna vaška skupnost). V pesmi so običaji (vol, prekrit z Miklavževim plaščem). Na koncu se pojavi jaz. Kamenčka v očeh pomenita otrdelost, bolečino, spoznanje. Beli kosmi snežink so solze v očeh. V pesmi se srečujeta subjektivno in objektivno. Subjektivno objektivno predeluje. Verz je klasičen, amfibraški dvanajsterec. Vendar je prekrit s prozaizirano strukturo (vejice, pomišljaji). Rime ni, tako da je zvočna komponenta spet zabrisana. Pesem je spominska izpoved, ki vsebuje tudi vrednotenje. Ta izpoved podeljuje stvarjem posebno vrednost.

Romanje v Kelmorajnu, 1986

<p>Preiti pot do kraja. Do zadnje rimske meglice. Do vrat in zida raja. Do zemljine sredice. Do tam, kjer so zvezd grobišča. Do najtemnejše globače. Prav noter v sredo morišča. Do same nebeške palače. Čez jerihonsko obzidje. Prek kanibalskih naselij. Do tam, kjer več čez ne prideš. Kjer sneg zadnjo gaz pobeli. Do prabesed razodetja. Do najčistejšega izvira. Do iskre praspocetja. Do tja, kjer se umira. Tja v zadnji šotor ciganski. Do dna pekla in še niže. Do kraljev treh, kelmorajnskih, kot naši pradedje, za križem</p>	<p>Pesem Preiti pot do kraja. Je izpoved življenjskih načel, temeljnih spoznanj o izkušnjah. Krakar jih oblikuje s podobami, ki jim je skupna skrajnost (vesolje, morišča, smrt, raj in pekel, globina in višina, različne kulture). Te izkušnje so naravnane v en sam smisel – iti do konca in ne popustiti, vztrajati, živeti polno življenje. Vodilna metafora je pot (metafora za življenje). Na koncu se izkaže, da je ta pot romanje, ki ima cilj doživeti sveto, videti nekaj posebnega. Besedilo je strogo organizirano; verzi imajo anaforične začetke. Najpogostejša beseda je predlog do. Pesem ni razdeljena na kitice, pač pa se prestopno rima. Meje življenja so vesolje, zgodovinska izkušnja (grobišča zvezd). Pogosti so izrazi, ki izražajo nekaj skrajnega, zadnjo stopnjo stvari (tja v zadnji šotor ciganski) in najvišja mera (najtemnejše globače). Skrajnost izraža tudi beseda pra (praspocetje, prabesede). Pesem potuje torej od absolutnega začetka do absolutnega konca. Subjekt potuje od nedoločnika iti, ki velja za kogarkoli, do ti in na koncu do mi. Izražanje je torej abstraktno, splošno, kolektivno, ki pa zajema tudi posameznika. Krakar poudari, da se sheme vračajo, da se zgodbe ponavljajo (naši pradedje so hodili v Kelmorajnu, mi hodimo po drugih poteh). Za križem – ni le vračanje v primarno religioznost, ampak tudi slediti križu, trpeti.</p>
--	--

10. 12. 2009

Janez Menart

rojen 1929 v Mariboru, pri sedmih letih umre oče, pri petnajstih mati,

najmlajši od štirih pesnikov, diplomant primerjalne književnosti in slovenščine, urednik, prevajalec, dramaturg, akademik

za intimiste erotika idealizirana, varovalo pred hladnostjo in brezbržnostjo človeških odnosov, trenutek sreče, ki hitro ugasne in zdrsne v deziluzijo, ostane želja, neuresničljiva idealiteta (izrazito pri Zlobcu) : Menart pri tem izjema; erotiki se posmehne, ponorčuje se iz mladostnih iluzij, do erotike je ironično zaostren; zaveda se odsotnosti ideala

povezanost z romantično in realistično tradicijo, mojster forme; popolno obvladovanje jezika, urejena oblika > prevajanje romantike, renesanse (Shakespeare, Byron, Villon, Ronsard, Hugo, Prévert)

v 70. letih polemika z modernizmom, parodiranje modernizma zaradi njegove nesmiselnosti in deformiranosti > velja za konservativnega avtorja (Antisong: stranščna poezija), modernizem kot zanikanje vsega lepega, dobrega in resničnega

Pesmi štirih, 1953:

več kot 20 intimističnih pesmi, spoznanje sive resničnosti

<p>Alegorija</p> <p>V roki svinčnik, list pred mano. Luna, zvezde, mrak in mir. In neslišno, kakor misli, leze muha čez papir ...</p> <p>Leze, leze čez vrstice, leno leze preko njih; kruha išče - kaj jo briga iz srca napisan stih!</p>	<p><i>racionalni prikaz dvopolnosti sveta čustva : banalnost</i></p>
<p>Jaz</p> <p>Pred ogledalom nem stojim in v tujca pred seboj strmim.</p> <p>Kot da zrem prvič ta obraz, vprašujem ga: Si ti res jaz?</p> <p>Zamišljeno me zro oči in vprašajo: "Sem jaz res ti?"</p> <p>In trezno pravi mu moj jaz: Jaz nisem ti, ti nisi jaz;</p> <p>jaz sem le jaz, ki se mu zdi; in ti si jaz le za ljudi;</p> <p>a pravi jaz je dan za dnem uganka meni in ljudem.</p>	<p><i>nerazumljiva uganka, nespoznavnost</i></p> <p><i>javni jaz : intimni jaz se srečata pred ogledalom</i></p>

<p>Balada o pivskem bratcu</p> <p>Za njene ustnice vabece zvrnila sva likerje rdece, za njene lepe rjave oci sva rum zlampala do noci. Za njene crne, crne lase crnino zlivala sva vase. Potem moj bratec je zaspal, a jaz sem komaj, komaj stal.</p> <p>Za njeni drobceni nozici sem trescil v zid dve steklenici. Ne vem, zakaj sem ves pijan, ne vem, kaj pil, dokler ni dan zagledal dve pijani zolni, denarja prazni, vina polni. Ko se je zemlja odvirtela, sva sla drugam in spet zacela.</p> <p>Spet rum, spet liker, spet polnoci in... oh, tri dni in tri noci. Tri dni sva ljubico topila, vendar je nisva utopila</p>	<p><i>razpetost je med iluzijo otroštva in sivo vsakdanjostjo (razveljavljanje, depoetiziranje sveta) – prvi uporablja pogovorno besedje in ubeseduje banalna prizorišča (mesarija, ulice, revne sobe ...) > nato upor, humor, fantastika</i></p>
--	--

Jesenski dan

Mrak. Sivina. Gole veje.
Zgrbljen starček sred poti.
Hlad in praznost. Prsi greje
le spomin nekdanjih dni ...

Mračna soba. Na blazini
bledi materin obraz.
Hlad. Tiktakanje. V tišini
topli, božajoči glas ...

"... gresta, gresta po ravnini
Zlati vitez, Črni škrtat ...
Tam v daljavi, v mesečini
na višini Sinji grad ..."

Oh, kako bi rad v tem mraku
sedel k vznožju, kot takrat,
in poslušal o junaku,
ki je srečo šel iskat.

Toda mrki dan razgrinja
vlažne, sivkaste meglé
in otožno me spominja
pravljic, ki pod križem spe.

Prva jesen, 1955

jesen = metafora razočaranja, prva samostojna zbirka, prvi sadovi življenja, otožno nihanje med sanjami in resničnostjo, ljubezen = zanos in smrt, simboličnost naslova: deziluzija, razočaranje nad pričakovanjem idealne erotične ljubezni, razočaranega mladega življenja nad skladnostjo in smiselnostjo življenja, osamljenost, prevaranost lirskega subjekta > upor razočaranju, vztrajanje: humor, samoirona, sarkazem + tolažba minljivost bolečine

klasična oblika, romantični motivi, veristične podobe

minljivost (lepote, mladosti in nikoli uresničenega ljubezenskega čustva) v bivanjskih in ljubezenskih pesmih, smrt v Vojnih slikah

Stara pesem

Ti ljubi druge, jaz bom tebe ljubil,
saj nate stavljal sem, kar sem imel,
saj mnogokrat se mnog je že pogubil,
ker ljubil tisto je, kar ne bi smel.

Ti ljubi druge, jaz bom tebe ljubil
in ti želel nezvestega moža,
da ti bi njega, on spet drugo ljubil,
in bi še ti v ljubezni mlin zašla.

Ti ljubi njega, jaz bom tebe ljubil,
in tvoj preljubi drugo, ti pa glej,
da tudi on bo tisto drugo izgubil
in svet se bo vrtil lepo naprej.

deromantizirana ljubezen, dezidealizacija

vojna, Vojne slike = pričetek zbirke, razlog Menartove žalosti (nemoč nasproti nasilju) zelo drugačne, brez patosa, ideologije tragičnosti, ki bi smrt ovzdignila – drastični izseki, izostritev na eno podrobnost,

<p>Padli gverilec</p> <p>V temni gošči pod nasipom, koder je iztiril vlak, teden dni je ležal v blatu s kroglo v hrbtu mlad mrtvak.</p> <p>Gnilo lice, gnile roke. Muhe, črvi in mrčes. V dlani puška. Na kopitu dvaintrideset zarez.</p>	<p>izbris ideologije že v naslovu</p> <p>naturalistične skice vojnih prizorov, nenavadni motivi (žarek skozi preluknjano čelado)</p> <p>odstonost heroizacije smrti</p>
<p>Celuloidni pajac</p> <p>Vse je zaigrano, vse je šlo k hudiču. Kar mi da življenje, je kot ničla k ničlu.</p> <p>Sem samo pajacek, ki ga stre mezinec. Žal, da tak pajacek nosi v nogah svinec.</p> <p>Če spustiš pajacka, ko stoji na glavi, se spet sam od sebe na noge postavi.</p> <p>V tem je vsa nesreča, vsa obstojnost ničlu, sicer vse odšlo bi prav zares k hudiču.</p>	<p>motiv: utečena, konvencionalna metafora, človek = igrača višjih sil</p> <p>/ trezno gledanje na življenje</p> <p>/ minimalizem</p> <p>/ ironija, stoičnost</p> <p>krhkosti pajacka > kontrast: pajacek se postavi na noge = obstojnost</p> <p>/ ironija, stoičnost</p> <p>dvoumnost: ali je pajackova obstojnost pozitivna ali negativna?</p> <p>/ pogovornost</p>

filozofija stoičnega vztrajanja, premagovanje nihilizma z vitalnostjo, voljo, značilna kombinacija ironije in melanholije

pesem zadnjega dela zbirke, ki govori o preseganju razočaranja, pogovornost značilnost Menartove poezije, humoren pogled na stiske sodobnega človeka, bivanjska tema obdelana na svež, humoren način – pogled na celoto je porazen (ničla, iti k hudiču pomeni izgubiti se brez obstanka)

nesreča je. Obstojnost je lahko nekaj, kar traja, ali pa tisto, kar stoično prenašamo. Vse, kar se človeku zgodi, je začasno, saj se vedno postavi zopet nazaj na noge.

SVITANICA

Sivkasto nebo,
z vzhoda mlečni sij;
majska noč; toplo;
ura blizu tri.
Prej sem bil še tam,
zdajle hodim tod.
Preden vstane dan
bom nekje drugod.
Bledih zvezd sijaj,
cesta brez luči...
Vendar grem. Le kaj
vodi me v temi?
Mar nagon duha,
ali zakon cest,
ali skrita sla,
ali pesem zvezd?
Res je le: nebo,
z vzhoda mlečni sij,
majska noč, toplo,
ura blizu tri.

Časopisni stihi, 1960:

naslovje, podnaslovljenost /objave, mali oglasi, osmrtnica, aktualno/, poglavja so časopisne rubrike, številčenje strani, zapisi potujočega novinarja, likovna oblikovanost, posnemaqnje vizualne poezije = parodija – duhoviti epigrami > publicistika, vsakdanje, nakazovanje odprtosti poezije v življenje, aktualnost, probleme sodobnega človeka + depoetizacija poezije, odpiranje poezije resničnosti, doživljanju vsakdanjega človeka, razlepotenost stvarnosti

dinamična, fantazijska, neabstraktna metaforika, eksistencialni nemir, satira iz upora, vztrajanje, kljubovanje, satiričen, kritičen (do domačih in svetovnih deformacij), ironičen, humoren, a hkrati prizadet odnos, raznovrstnost motivov (zgodovinski prizori, kmečko okolje, velemesta, naduti bogataši, novopečeni birokrati, izgubljeni proletarci, izpraznjene kmetije) – zgoščanje humorja v v epigramih in satirah, usmerjenost satire v jezikovni purizem, v literarni in likovni modernizem, v splošno kulturno revščino in v marginalizacijo kulture ter v materialno bedo kulturnih delavcev

podoba pesnika: zgubljen v življenju, reven državljan brez smisla za pridobitništvo, torej družbeno nekoristen

bližanje jezika živemu govoru slovenskega kmeta, delavca, časopisne komunikacije, tudi govoru izobražencev in birokratov (besedilo v tujem mestu s tujejezičnimi citati)

<p>Pesnikovo jutro</p> <p>V odmevajočem ušesu jutra lajajo psi. Njih lajež je suh, škrtajoč kot škatla vžigalic. Črni čekani gorá so zgrizli neovohljivo luno. Nanjo so lajala srca na zvenkih, napetih verigah V črni kotel neba meče sonce razsekane, okrvavljene ude ubite noči. Grla lajajo suho in rézko. Iz molka v molk hlastajo nestrpni koraki in tarejo pesek kot zmrznjena trupelca majskih hroščev.</p>	
--	--

iintimna izpoved, značilna za Menarta, podoba razlepotenja sveta, predstave v besedilu grozo in gnus vzbujajoč – romantični toposi (mesečina, sonce, jutro, nebo, srce). Te predstave so razjedene s popolnoma nasprotnimi, npr. s kakofoničnimi zvoki in deformacijo (psi – vodilni motiv; hrošči). V tej pesmi so te živali negativno predstavljene: čekani, strupi, grla. Zvoki so rezki, hrupni, hreščéči (lajanje, škrtanje, koraki tarejo pesek). Veliko pridevnikov je deležnikov stanja, ki govorijo o nekem končanem nasilnem dejanju (razsekati, okrvaviti, zgristi, ubiti, zmrzniti). Verzi niso enako dolgi, ne gre za štirivrstičnice. Že s samo kombinacijo soglasnikov je dosežen vtis disharmonije. Opazimo reminiscenco na Župančiča: iz roda v rod (Župančič), iz molka v molk (Menart). Konec pesmi je v molku.

Povojni portret, humor, ironija, karikirana podoba sodobnega

<p>Podeželski plakat</p> <p>POZOR! Kulturno-umetniško društvo »MIR« vabi vso Faro vse mlado in staro na LITERARNI VEČER Berejo štirje mladi literadi: kapetan Kovič palček Anton Janez Minartti in Čiro Vrag (ODMOR) Po prireditvi ob Kapljici Božji PROSTA ZABAVA S PRETEPOM (Pridite z noži!) ODBOR</p>	<p><i>velike : male začetnice, pravopisne in stvarne napake > odnos do književnosti in jezika na podeželju</i></p> <p><i>/ imajo radi literaturo</i></p> <p><i>kontaminacija Ivan Minatti in Janez Menart</i></p>
--	--

. Sodi v razdelek Objave. Izmenjujejo se verzi, pisani v samih velikih črkah, in verzi, pisani po običajnih pravilih. Plakat v pesmi je reklama za literarni večer. Tisti, ki ga je pisal, ne zna pravopisa in pravil pisanja. Beseda literadi namiguje na človeka, ki ima rad literaturo, a se nanjo nič ne spozna. Kajetana Koviča preimenuje v Kapetana Koviča, Pavčka v Antona Palčka (priimek pred imenom je znak birokracije). Ivan Minatti je v pesmi Janez Minarti (pomešal je

med Minattijem in Menartom). Ciril Zlobec je Čiro Vrag. To kulturno-umetniško društvo ne razlikuje med literarnim dogodkom in veselico, saj se po kulturnem dogodku napoveduje zabava s pretepom. Ohranja se podeželskost (vabljen je vsa fara). Vse je torej na isti ravni (umetnost, poezija, pretep, zabava, Cerkev). Tipografska oblikovanost besedila je posledica tega, da je naslovljeno kot plakat. Je rimano na ključnih mestih.

likovno oblikovanje

<p><i>Croquis</i>¹⁰</p> <p>Kavarna. Miza: marmor, mrzel, siv – življenja otipljiva prisposoba. V kozarčku konjak; nizko izpod roba; in lužica tam, kjer se je polil. Prst čopič je in lužica paleta; lenobno rišem: hišica, drevo, nad hišo sonce, klopica pred njo in roža, ki ob roži se razcveta. In še stezica, ki drži od hiše, in lepa žena, ki med rože leže . . . A v tem natakarkar vljudno predme seže, pobere vse in mizico pobriše. In gledam ga, kako svoj pladenj nosi, kako opleta sem ter tja s prtičem in skoraj žalostno za njim zakličem: "Gospod natakarkar, še en konjak, prosim!"</p>	<p>! vizualna oblikovanost v zbirki Časopisni stih, likovna oblikovanost v izadji, prisotnost likovnega dekorja po dolgem času</p>
---	--

Hrepenenje:

hrepeni po točno določenih, dosegljivih rečeh (≠ Cankar)
želi idiličnost, harmonijo → v kontrastu s kavarno, kjer utaplja žalost še vsakdanjosti ne more dobiti – 50. leta so bila bolj revna

Oblika:

4 kitice s po 4 verzi
2. kitice: kot bi nastala v kavarni
jambski enajsterec
ni carmen figuratum – oblika nima sporočila

Marmor = življenje: mrzel, siv

Natakarkar: usoda, ki izbriše iluzije

Konec:

zabaven, kot da se distancira od sebe ("skoraj žalostno")
vse, kar preostane, je, da na novo gradimo, kar usoda poruši
v zadnji kitici tudi ni rime ABBA

To besedilo je bolj osebnoizpovedno. Ne bere se več linearno, na nekem mestu opusti enovrstičnost in se razmešča po prostoru. Gre za croquis, kar pomeni skico, na hitro narisano osnutek brez sofisticirane tehnike. Je predloga za nekaj večjega, bolj sintetičnega, trajnejšega. Na papirju so krogci, ki ponazarjajo polito barvo oz. črnino oz. konjak. Besedilo temelji na opisu stvarnosti, nato na dogodku in na koncu na govornem dejanju. Opis je dveh vrst: opis realnega okolja (kavarna, miza, kozarec konjaka), nato početje (risanje z razlitim konjakom); druge vrste opis je opis tega, kar riše. Riše sanje, idilične harmonične podobe, kakor bi jih risal otrok (hiša, sonce, drevesa, stezica). Riše tudi, kar otrok ne bi narisal (žena, ki med rože leže), nekaj, kar riše osamljen možki. Nato pride natakarkar, ki vse pobriše, saj je to zanj umazanija. Konča se z govornim dejanjem, rešitev zoper minljivost naših sanj. Pričakovali bi upor, resignacijo, obup, zgodi pa se, da subjekt vzklikne: »Še en konjak, prosim.« To zveni odprto. Ne vemo, ali gre za upor ali ne. Vizualno oblikovanje je še vedno podrejeno pomenu, zato to še ni prava vizualna poezija. Besedilo je drugače klasično (jambski enajsterc in deseterci, štirivrstičnice). Pesem je klasično intimistična (razkol med stvarnostjo in idealom).

¹⁰ Časopisni stih, 1960

Semaforji mladosti, 1963:

izbor in nove pesmi

razdeljene so glede na barve semaforja + še manjše skupine, epigrami

Bela pravljica, 1963:

obsežna pesnitev

domotožje

Pesnik se predstavi, 1969: izbor

Spomenik brez podstavka, 1969

Pesniški list, 1972

Pesmi o naših dneh, 1973:

ob 20-letnici *Pesmi štirih* (spet vsi štirje)

Srednjeveške balade, 1973:

pripovedna poezija – balade ob 400-letnici kmečkih uporov

prvotno kot ep *Poslednji Celjan*¹¹ – nedokončan, v mladosti

iz zgodovinskih virov – uporni slovenski duh

zanimanje za to že iz otroštva

leta 1990 je dodal prolog, epilog in pridige (pojasnjevanje družbe, zgodovine) → *Srednjeveške pridige in balade*
historična oblika za zgodovinsko temo

Srednjeveške balade, 1973

400-letnica velikega kmečkega upora – univerzalne človeške usode, moč : nemoč, bogastvo : siromaštvo, tujskost : domačnost, redka starinska splošno znana leksika, nadaljevanje zbirke Srednjeveške pridige

popularnost zaradi oblike in narativnosti, v dveh kasnejših baladah (Neiztrohnjeno srce in Prekop) nibelunški verz (jambski trinajsterec s cezuro po sedmem zlogu), balada balade po obliki in formi, zgodovinskost snovi (srednji vek), navajanje virov

Kmečka balada

Med rožami na oknu zadnji dan poseda
in mrak se niža.

Nad mizo v kotu bogec gleda
zgubljeno s križa.

Zdaj hiša je brez gospodarja
in brez sinu.

Praded se s snaho grênko pogovarja
na zid z zidú

Vsi so odšli, pod križe in po svetu,

grunt je brez rok,

sam je zdaj plug in oreh v zadnjem cvetu,

sam v kotu Bog.

Poslednji žarek krvaveče

čez mizo gré

in skozi naslonjalo stola meče

na pôd izrezano srce

družinske slike, 4 generacije, osamljenost, zapuščenost, sugestivnoist opisa

Za Menarta je značilen epski talent, zna pripovedovati. Hotel je napisati moderen slovenski ep. Za predmet svojih epsko oblikovanih balad je vzel dogajanje srednjega veka ter 16. in 17. stoletja. Naslanja se na številne zgodovinske vire in ob posameznih pesmih razloži zgodovinsko ozadje pesmi. Besedila so balade bolj v oblikovnem kot v pomenskem smislu. Manjka jim fantastičnost, so pa elegične (razpleti zgodb so tragični). Motivi: kmečki upori, sežigi čarovnic, obleganja gradov, izgon Židov iz mest, ropanje, vitezi). S temi motivi Menart opisuje univerzalne probleme (socialna nasprotja med bogatimi in revnimi, med gospodarji in brezpravnimi, nacionalna nasprotja, razmerje med krščansko Evropo in turškim islamom, duhovna nasprotja: dogma herezija; znanost, vraževerje). Eksistencialne teme:

¹¹ Pisal ga je že AŠKERC.

nesvoboda, minljivost življenja, norost zaradi prestanega trpljenja, predsmrtno kesanje, prelomljene obljube. Balade so vse napisane v nibelunškem verzu, ki ga poznamo iz Prešernovega Prekopa in Neiztrohnjenega srca. To je dolg, dvodelen verz (7 +6 zlogov). Ta verz daje vsem besedilom pripovedno monotonost, čeprav so le-ta dramatična, temeljijo na konfliktu.

<p>Coprnica</p> <p>Je kvatrna nedelja, je dan ves siv in mrk, z razbojniško koreto jo peljejo čez trg ... Zaman jo v kloster vabil trebušen je opat, zaman je grizla hlapce, ko so je vlekli v grad. Tri dni jo je pod križem pestil brkat birič, da naj prizna gospodom, da z njo je spal hudič. Zmrcvarjena ležala je v kevdru poleg vrat, ko k njej prišel je rihtar svoj sodni lon jemat. Potem kanclir prišel je, za njim še njen stražar in potlej še njen pater, <u>a ta je bil že star</u> ... Je kvatrna nedelja, je dan ves siv in mrk, z razbojniško koreto jo peljejo čez trg. Na trgu je grmada, na njej obeljen drog, na drogu rjava ketna in purgerji okrog. V visokem sivem turnu zamrl je plat zvona, veriga na grmadi utrujeno rožlja. Menih požegna zadnjič, tri križe naredi in rabelj na treh krajih tri bakle v les spusti. Na sodnem odru mrko, zaviti v svoj škrlat, sede kanclir in rihtar in pater in opat; in zro v igrivi ogenj, ki zvito truplo cvre in molijo za patrom: "Gospod, usmili se!"</p>	<p><i>U-U-U-U U-U-U-</i></p> <p><i>/ ni je mogel posiliti</i></p> <p><i>/ ironizacija: koga naj se usmili?</i></p>
--	--

1564 prva in 1714 zadnja žrtev

15., 16. stoletje – sežiganje čarovnic (grešni kozli za grehe vasi)

pripovednost

Posameznik:

postavi se na njeno stran – je za posameznik

Konec: ironičen

Oblika:

nibelunški verz → Prešeren

arhaizmi: danes v pogovornem jeziku

število 3

monoton ritem – morda kot udarci usode

. Feministke bi brale: Patriarhalna družba uničuje neukročeno žensko. Tu ne gre za eno samo žensko, pač pa je univerzalna žrtev totalitarnega nadzora, žrtev izvajanja moči. Pesem je stilizirana z izrazi, ki sodijo v starejša, zgodovinska obdobja (kevder za klet, ketna, turn, požegnati). So tudi izrazi, ki jih danes ni več (kancelir, rihtar). Arhaični izrazi: opat, birič, pater. Lirskega subjekta ne opazimo. Besedilo je vrednostno orientirano. Gre za ugovor, za ironično razgaljanje cinizma. Pripovedovalec je na strani žrtve. Oblast je sicer prikazana v vsem sijaju, hkrati pa je brezdušna in perverzna. Vidimo premoč množice nad posameznikom. Coprnica je univerzalna, saj gre za preganjanje svobodnega posameznika.

Pod kužnim znamenjem, 1977

zadnja zbirka, odnos do kmečkega sveta (poroka s kmetico iz Bele krajine) > teme podeželja, praznjenje, odmiranje tradicionalne vere

Statve življenja, 1981:

vse je bilo razprodano → izbor (ponatis vseh zbirk)

Menartova poezija:

zelo komunikativna

estetsko prečiščena

nekonvencionalen, ni tabujev

teme: otroštvo, resignacija, ironija, satira, bolečina

ambivalentnost

lep, nevaren svet

na koncu se nostalgичno vrača v mladost – zaradi minljivosti

Jesenski dan¹²

človekova nespoznavnost

jesen – pustost

Oblika:

5 kitic s po 4 verzi

prestopna rima

enobesedni stavki – upočasnjevanje, vse gre spat, melanholija

poskus pobega v otroštvo, pravljice, a ne uspe

Intonacija: pada – iztrošenje

Piramidalna zgradba:

1. edini glagol vnaša spremembo, toploto

2. ritem – tiktakanje, minevanje

3. pravljичnost, hitrejši ritem

4.

5. le še spomin na pravljice

Coprnica¹³

17. 12. 2009

Ciril Zlobec

akademik, Prešernov nagrajenec, rojen rojen 1925 na Krasu blizu Tomaja (Kosovel) v družini z veliko otroki, v očetovem drugem zakonu, v času fašizma, OŠ obiskuje v Avberju, kjer župnik Vergili otroke uči slovenščine, 1038 gimnazija Nova Gorica, nato Koper, izključitev zaradi ljubezenskih in domoljubnih pesmi, šele po vojni naszanitev v dijaškem domu Ivana Cankarja, zaključek zadnjih dveh letnikov in matura, 1948 slavistika na FF, zgodaj prvi otrok, upiral srbskemu utilitarizmu, politično aktiven (od 1990 član predsedstva RS), delo na radiu, urednik Sodobnosti, do upokojitve predsednik PEN, prevajal iz italijanščine (Alighieri, Leopardi, Carducci, Montale, Ungaretti, Quasimodo) > vpliv na njegovo poezijo > čustven, sončen karakter, osvobajanje od tradicionalnih oblik, nemetrični naglasni verz

pisati začel zgodaj, vpliv primorskih in italijanskih pesnikov (kosovel, Gregoričič, Gradnik, Kette), konstantne teme ljubezen, a ne v roantičnem smislu, temveč motiv para kot ljubezensko-kulturnega koncepta, družinska ljubezen, par kot intimni ris, zaprt svet s posebnimi zasebnimi dogodki, raziskovanje intimnega sveta, para v odnosu do družbenega dogajanja, izhod iz deziluzije = narava, otroštvo, spomini, erotika in eros centralna tema (zrela ljubezen, Gradnikov vpliv), tudi kras, predniki, zemlja, beseda + jezik, odnos Slovencev do jezika, tragična spoznanja, izgubljeno otroštvo, mitska predstava o njem, oznaka Marije Švajncer: pesnik svetlobe, pomladi, pozitivnega, stalnice

v Pesmi štirih že tematske stalnice: ljubezen in težave para, zgodnja odraslost, povojna revščina (Slovo od študentske sobe), odnos do tradicije (odhod s podeželja,) verzno in ritmično najbolj razgiban med intimisti, novost: motiv ženske kot enakovredne partnerice, posameznice

¹² Pesmi štirih, 1953

¹³ Srednjeveške balade, 1973

Pobeglo otroštvo, 1957

zbirka posvečena staršem, pomankljivosti ljubezni, odvzeto otroštvo, pesmi polne preobratov, odstotnost moraliziranja, sanje > resignacija + optimizem, zmaga ljubezni nad smrtjo,

cikel Igra sveta: **Melanholija** (otožnost zaradi ljubezni), **Otroške oči** (pobeglo otroštvo, mit otroštva), **Večer** (najznačilnejše, tudi njemu je ena najljubših pesmi), **Odtrgan list**

<p>Jutro</p> <p>Ugašajoč ogorek dneva je ugrabilo noči, grelo se ob njem in poslušalo bajke daljnih zvezd.</p> <p>Naveličano teh starih bajk, je vstalo, vzelo ugašajoč ogorek v roke, ga razpíhalo in zgnetlo v pesti</p> <p>kot otrok sneženo kepo, da so mu skoz prste brizgnili curki in v potokih zlatih se razlili čez ves svet.</p> <p>Potem pa je zalučalo to kepo med sanjave črede daljnih zvezd in razpodelo jih z neba kot plašne ovce s tuje trate.</p> <p>Iz sna z veselim vzklikom planil je otrok, sanje in zaspanost si z oči otrl in se zazrl</p> <p>v preprogo zlato, ki mu jo vzbujeno sonce vrglo je skoz okno in razpotegnílo tik do postelje, prav do njegovih bosih nog...</p> <p>In človek stopil je v neznano: brez spominov za seboj, brez ciljev pred seboj – kot da ves svet</p> <p>ustvarjen je le zanj, vesel je stopil po preprogi svojih sanj.</p>	<p><i>zadnji cikel Od jutra do jutra, prikaz otroštva na drugačen način</i></p> <p><i>/ personifikacija jutra</i></p> <p><i>/ dolgočasnost pravljic</i></p> <p><i>/ koncentracija glagolov</i></p> <p><i>3-osebni lirski subjekt > občutek oddaljenosti, neizpovednosti</i></p> <p><i>sinestezija ogenj : voda</i></p> <p><i>nepredvidljiv svobodni verz brez metruma in stalne rime, doseganje ritmičnosti s kopičenjem sorodnih podob, povezovanjem kratkih in dolgih verzov v celote narava > človeški svet: sestavljenost sveta iz dejanj, prenos antropomorfiziranega dogajanja</i></p> <p><i>/ prebujenje, odprtost pred mladim človekom</i></p> <p><i>motiv prebujanja otroka in svetlobe</i></p> <p><i>konkretne podobe (v Najini oazi abstraktne)</i></p> <p><i>/ vitalnost, dosegljivost vsega</i></p> <p><i>sporočilo, dvodelno, poantirano, človek se na koncu spet prebuja, regenerira živi za trenutek kot otroci</i></p> <p><i>motiv jutra: začetek, rojstvo, nekaj novega</i></p> <p><i>motivi svetlobe: ogorek, dan, zvezde – kar ostane od dneva, se ohrani skozi noč in se dinamično razširi po svetu kot svetloba</i></p>
--	---

Ljubezen, 1958

razbremenitev ljubezni preobremenjenosti s konvencijami, osvobajanje od predsodkov do čutne ljubezni, **Pravica Žene, Zagrebi vame**

Najina oaza, 1964

zbirka posvečena ženi, *Ljubezenski scherzo, Čudovita pustolovščina* (on je bog, ona boginja) kaže na njuno enakopravnost

Najina oaza

simbol dvojine > intimnost; kaj pomeni v svetu

NIČESAR ni bilo pred nama,
sonce le in pesek
z žejnimi zobmi
drug drugemu v goltancu.
(Najina oaza 1964)

oaza : neprijetnost puščave, oaza kot nasprotje, otok življenja, obdanost z neprijaznim svetom (puščava, sonce in pesek, volkovi, puščava = bestiarij)

A midva verovala sva v oazo,
od vsepovsod vabila sva selivke,
da razporstrle bi svoj nebes
med razjarjena volkova.

jesen ali pomlad, selivke živijo v parih, so simbol zvestobe, saj se vračajo na kraj, kjer so bile zvaljene

Tisoč let
sva zbirala nezaupljive ptice
v ta varni nebes nad seboj!

oblika: dvojina > o dveh ljudeh, prijateljstvu, razočaranju, odstotnost osamljenosti

bližina in odtujenost v sodobnem svetu

Šele potem
so najine roké se umirile:
moje v trdno vero debla
za skrito gnezdo v krošnj,
tvoje v skrb stoprstega bršljana,
da veter debela ne bi zlomil.

drevo: simbol para, simbioz debela n bršljana, trdnost + izolacija!!

Niti enkrat samkrat
nisva ustvarila iz njih
kragulja grožnje
ne goloba prošnje:
deblo in bršljan bile so najine roké.

kragulj kljuva v noranjosti + golob gruli, tradicionalno simbol miru

= zračna bitja z gnezdi : zveri; neprijazen, krut svet

In nisva opazila,
kdaj so razpodili varni mir
udomačenih selivk nad nama
in sta volkova se zagrizla spet
drug drugemu v goltanec...

na koncu spet puščava, obtožba sveta, krivda za razdrto ljubezen

Ničesar ni bilo pred nama,
ničesar več ne bo za nama,
sonce le in pesek:
bršljan je zoglenel
in jaz sem padajoč
zadušil pod seboj
edino gnezdo
v tej prostrani večnosti pustinje.

začetek = konec, med njima stopnjevana ljubezenska harmonija

vpliv modernistične alegoričnosti: pozitivnost oaze : negativnost pušave, konkretni motivi s simbolnim pomenom > gradijo pomen para

svobodni verz, ni hotenih glasovnih ujemanj, gradnja s podobami, prozaičnost, narativnost

izpovednost pesmi

negativnost svetlobe, kaže ogroženost človeka

upanje na začetku še možno, nato pa ostane le še sovražni svet, ki se mu podrejata, prevladajo grožnje, pritiski od zunaj so premočni, odnos je razpadel, oaza je lahko tudi samo privid – boj med duhovno ljubeznijo in strastjo (volkovi), ki nazadnje prevlada in uniči zadevo

motiv drevesa, bršljana: drevo stoji samo, bršljan pa je hkrati parazit + zaščitnik, nista v enakovrednem položaju

Glas, 1980

<p>Tihožitje I</p> <p>Šla sva obiskat tišino. Samo malo sva se oddaljila vsak od sebe in zabredla z roko v roki med visoke trave ugaslega poletja. »Kako je Kras zdaj velik,« si veselo zaplesála in zarisala okoli naju razmetano obzorje nizkih gričev, »in ti, kako si majhen v tej tišini,« si se zasmejala z glasom lastovke nad nama</p>	<p>: ženska ima skoraj višjo vlogo kras, ljubezen + nova tematika partizanstvo, skozi idealistično optiko, nenavadnost smrti kot prinašalke pozitivnosti, zrela ljubezen, brez mladostne neugnanosti, prizadetost mnogi s partizansko izkušnjo, smrt kot posamenikova tragedija + nenaravna smrt tudi izguba za družbo</p>
---	--

Svetloba smrti, paradoks v naslovu, prevrednotenje smrti, vera v moč skupnosti (1980 že na drugačnem ozadju: tujstvo, nepovezanost, osamljenost ...), pozitivna vrednota; gozd + smrt + sončna katedrala; transformacija v metaforiki: narava > (v sredini) doneč steber svetlobe = sinestezija, podobnost vertikalnosti deblo : steber – svetost smrti, žrtvovanja – svetišče ljubezni, objokovalci velikih bližin > zgradba, kompozicija uravnotežena, v središču najmočnejša < zvočnost, tragična in poeličevana smrt > uporniško gibanje, dotikanje modernizma Zlobca notranje razkroji

motivi: gozd, sonce, krščanstvo (svetišče, katedrale), vojna: vojaki (prijatelji) padejo, za njimi ostane steber svetlobe, ti stebri tvorijo kolonado, lepota smrti, olajšanje, rešitev iz grozljivega položaja, svetost smrti, pacifizem, transcendentalnost svetlobe že v naslovu, radoživost in vitalnost jutra

kontrastnost med senco in svetlobo. morda delitev vojakov na slavljene in pozabljene (zamolčana državljanska vojna med 2. svetovno)

2. kitica: uliti motiv padanja, steber motiv rasti > dvojna dinamika

zadnja kitica: rahla ironičnost, spomin = veza z onstranstvom

prvoosebni pripovedovalec

Stopnice k tebi, 1995

Sveta mesta tvojega telesa

V ljubezen verujoč kot plah kristjan
v boga nad sabo ves čas mislim nate,
z zaupanjem vse stiske, vse zagate
srca in duše predte dan na dan

razgrinjam in te strastno molim:
v telo s poljubi vžigam ti svoj križ
pripadnosti, in ti pod njim goriš,
jaz dogorevam, vendarle nikoli

ne ugasnem v medel romarski spomin

rime soneta, jambski enajsterci, tercinska rima abba,
cddc

ljubezenska tema skozi optiko vzvišenega, ne le
čustvenih in čutnih elementov, ampak tudi duhovnega,
ki pa se nikdar ne odlepi od telesnosti, je realno,
zemeljsko, ne gre za čaščenje nedostopnosti – vera v
življenje

ena dolga in ena kratka poved; antitetična struktura

eros povezan s krščansko ikonografijo

na sveta mesta tvojega telesa,
še zmerom vabijo me iz višin

nečesa lepega, globin nečesa,
kar je kot čudež čudežev. Morda
spet stara vrtoglavica srca.

sporočilo: strast kljub nenehni prisotnosti

*sonet preveden v italijanščino v antologiji 100
največjih ljubezenskih lirikov*

Samo ta dan imam, 2000

*v poznem obdobju motiv pesnik : jezik, ugibanje pomena jezika in besede za pesnika; obiskoval italijanske šole >
poseben odnos do slovenščine*

*Umiranje besede: pesnika je strah malomarnega odnosa do jezika, ki njemu pomeni vrednoto globinski odnos do jezika,
beseda se več ne dviga, ni več sredstvo sanjanja, , ujetos pritlehnih, tudi besednih dejanj – tragičnost, elegičnost,
vbujanje odpora*

*eksistencialna tematika povezanosti jezik : pesnik, vzajeman odvisnost, šele drug drugega lahko pokličeta v življenje,
vnos tematike že prej, ramah v poznem obdobju*

Kajetan Kovič

rojen 1931 Kajetan Kovič je svoje prve tekste objavil že l. 1947 v Mladinski reviji. Je pesnik, prozaist, avtor otroških pesmi in proze (Maček Muri, Moj prijatelj Piki Jakob) in prevajalec. Zbirke: Prezgodnji dan (1956), Korenine vetra (1961), Ogenjvoda (1965), Labrador (1976), Poletje (1990), Sibirski ciklus (1992), Kalejdoskop (2001 – sami soneti). Prevajal je Rilkeja, Eluarda (nadrealist), Trakla (ekspresionist). Njegova poezija je načelno odsotna, brezosebna, izraz je asketski, teži k sintezi. Kovič pravi, da je pisanje pesmi miselna dejavnost, ki je kot šahovska igra ali reševanje matematičnega problema. Kovič ima smisel za čisto, jasno in natančno formo. Sintetičnost vidimo v združevanju nasprotij. Kovič pravi, da je človek nekaj enovitega; šele zavest vnaša razlike, nasprotja, pozitivne in negativne vrednosti. Prizadeva si združiti nasprotja, jih sintetizirati v višjo resničnost, v poezijo. V mnogih razigranih ljubezenskih pesmih v Pesmih štirih najdemo že eksistencialno temo (spraševanje po smislu bivanja). V Prezgodnjem dnevu se subjekt umika v spomine, sanje. Notranje bistvo človeka je zaprto v srce. Hkrati se tu pojavljajo podobe mehanizirane, avtomatizirane sodobne civilizacije. Te prvine se posebej okrepijo v razdelku Roboti iz Korenin vetra. Roboti imajo protiutež v vetrnicah.

Zadnje besedilo zbirke Prezgodnji dan je Podtalna voda. Pesnik se v njej umakne iz sveta v nezavedno notranjost. Pesnik čuti potrebo po prvinskih besedah. Kovič je najbolj čuten in hkrati najbolj razumski od pesnikov Pesmi štirih.

Kajetan Kovič 1956 Prezgodnji dan, pesem Jutro – poraz, razočaranje, naveličanost, povoženost, ubitost, pohojenost napsroti glasovom iz radia

globinska občutja: »pohojene sanje«, melanholičnost, deziluzija, razočaranje, skepsa, dvom v boljši jutri, lirski subjekt pogosto umaknjen, na robu, v zasebnem svetu, družbeno nepomemben, subjekt pasiven, čaka, strmi, prečakuje, a se ne zgodi nič prelomnega, pasiviziranost, strmenje od daleč, meja med njim in svetom, ! sam ne more spremeniti sveta

Kovič bi bil rad ustvarjalec, noče biti kritik. Kritiko vidi kot nekaj razdiralnega, jo zavrača. Takšna drža se mu zdi za človeka preveč nizkotna. Njegove rešitve niso shematične, enostavne (plus in minus), ampak so kompleksne.
Pesmi štirih (1953)

najbolj refleksivne in melanholične pesmi, implicitnost dobrote narave in še ne odraslega otroka

Drevo

človeku svet ni jasen, o njem se sprašuje in se zapleta : bitja v naravi pa le živijo, simbolika = vračanje k poetiki moderne > premagovanje negotovosti

<p>Bela pravljica</p> <p><u>Križemsvet</u> gredo stopinje, <u>križemsvet</u> gazi po snegu. Bogve, kdo je šel pred mano bogve, kdo za mano gre.</p> <p><u>Vse</u> poti so večno stare, <u>vse</u> gredo nasproti smrti. <u>Vsem</u> je na začetku rojstvo, <u>vsak</u> korak je večno nov.</p> <p>Križemsvet gredo stopinje, križemsvet gazi po snegu. Ena izmed njih je moja, nanjo pada, pada sneg.</p> <p>–U–U–U–U</p>	<p><i>paralelizmi + razvezanost poti kritika ideologije ene skupne poti, program intimizma: diferenciacija</i></p> <p><i>življenje = pot v eksistencialnem smislu, povezovanje z rojstvom in smrtjo</i></p> <p><i>vsi : vsak</i></p> <p><i>misljivost, začasnost</i></p>
--	--

prva pesem v Pesmi štirih, nastala 1951 po sprehodu v parku, krajinskost spominja na Murna, metričnost verza + odsotnost rime

Pesem Bela pravljica. Ta Kovičeva pesem ni le impresija. Ni le slika narave, ampak slika doživljanja človeka, ki je sam, z ničemer povezan. Že pri Murnu se impresija povzdigne v simbol nekega duševnega stanja. Podobno se zgodi tudi v Kovičevi Beli pravljici. Stopinje zasipava sneg, ne hodimo vsi po isti poti kot graditeljski pesniki. Vsak korak je nekaj novega, ne vemo, kdo je šel prej in kdo bo šel kasneje. Smo samotni posamezniki, nevezani drug na drugega, nimamo skupnih ciljev. Povezujejo nas le eksistencialna dejstva (rojstvo, smrt).

navidez zimska impresija – melanholično razpoloženje

a izteče se v globljo bivanjsko refleksijo: ni ene same, vnaprej določene poti → vsak si začrta svojo pot

posameznik je zunaj sklenjene verige, homogenega kolektiva

ni več neposredno odvisen od preteklosti niti ne odloča o prihodnosti – omejen je samo nase, sam je

vsaka pot je nova, še neprehojena kot stopinje v snegu

vsak korak je večno nov, vsaka izbira je individualna

vsem potem je skupno nepreklicno rojstvo in smrt

novi koraki so netrajni – naše bivanje je minljivo

konec utopičnega zlitja s skupnostjo, podreditve kolektivnim projektom

Pot, korak:

prej sta bili zelo obremenjeni metafori

Kovič popolnoma spremeni pogled na to

"Protomodernizem":

tudi primerno ime, ker je prvi tok modernizma

Občutja:

obraba, starost, utrujenost, omrtvičenost

prizori so včasih v marginalnih predelih (zakotne kavarne)

človek je sam in osamljen

melanholija, turobnost, dvom, nevera

Izhod:

ni dokončne odtujenosti, popolnega razpada smisla

izhod je vedno subjektiven, povezan z dejavnostjo osebe

iskanje sreče, bližine, lepote, skladnosti

notranji svet ni docela avtonomen – deluje kot zatočišče pred pritiskom resničnosti

zato ohranjajo romantični konflikt

razdalje med subjektom in objektom so še obvladljive

Možni izhodi:

1. dinamična in živa narava:

Minatti, Krakar

2. primarna moč zemlje in prednikov:

Pavček

ruralna tradicija, tu je svet še smiseln

3. otroštvo, odprte možnosti:

Zlobec, Menart

nostalgija ali želja, da bi se to ohranilo

4. erotika, intimna ljubezen:

Zlobec, Kovič, Minatti, Menart

čutnost, čustvo + prizadevanje po razumskem obvladovanju bivanja (Kovič)

Vztrajanje, kljubovanje:

dvig iz poraženosti k smislu, identiteti

Prezgodnji dan 1956

zbirka deziluzije, ljudje v svetu s pomankanjem svetlobe, odsotnostjo veselja, ki ga ne želijo, potegnjeni vase, ravnodušni, pasivni kakor lirski subjekt, ostaja mehkost intimizma, ime asociira s prezgodnjo odraslostjo, melanholične razpoloženske pesmi

Letni časi:
najboljši izbor njegove poezije, spremno besedo je napisal Vid Snoj

Kajetan Kovič: Jesen.

Jesen

<p>Nekje na soncu dolgo bi <u>slonel</u> in bi prešteval bele pajčevine jesenskih dni; gozd bi žarel in <u>čakal</u>, da poletje mine;</p> <p>da listje porjavi in obledi, da pride čas, ko pade slana in potok se skali in je temá zarana.</p> <p>Nekje na soncu, <u>daleč od ljudi</u>, prešteval in premišljal <u>bi</u> spomine ve dolgi dan, ko gozd žari in čaka, da življenje mine.</p>	<p><i>pasivnost subjekta</i></p> <p><i>pričakovanje spremembe nedovršnost > trajanje</i></p> <p><i>zunaj družbe, v naravi glagolska oblika > pogojnost, nedejavnost</i></p>
--	---

tradicionalnost forme, rimanost različno dolgih verzov, enjambementi > dinamičnost, dinamični odnos skladnja : verz

Pesem je formalno odmaknjena od klasičnih štirivrstičnic. Je jambška. Nekateri verzi so enajstzložni, drugi devetzložni, alternirajo se z deset- in osemzložnimi. Verzni tok je notranje razčlenjen (enjambement – misel se na koncu verza nadaljuje in se sredi naslednjega verza ustavi). Lirski subjekt je jaz. V pesmi vidimo predanost, odprtost čutenju, kontemplativnost (umaknjena drža).

Jesenski dan Janeza Menarta. Spominja nas na Kosovela, saj gre za nominalni stil. Skladnja je eliptična (stavki so samostalniki). To pesem upočasni. Pesem je mračna (sivina, mrak, blede materin obraz). Sredi besedila posije žarek, ki pelje v daljavo, v mesečino (v sinji grad). Opazimo kontrast (zlati vitez – črni škrt). Gre za motiv pravljичnosti. Nenadoma se subjekt vrne v resničnost. Zaželi si vrnitve v svet pravljic, svet sreče. Besedilo se konča z resignativno deziluzijo. Iz resničnosti se ne da pobegniti, pravljice so »pod križem«. V pesmi torej prevladuje otožnost.

*Bela pravljica*¹⁴, *Prebujenje*¹⁵:

noč je zmožna prvinskosti (izkazovanje čustev), dan pa ne več
še obstajamo v otroštvu in nočnem času, povezano z iskanjem podzavestnih vlog
kontrast med vsakdanjo puščobo in na koncu umikom v čustva, sanje – poskus stika s prvinskostjo (*Podtalna voda* – potapljanje človeka v globino, kjer je nekaj novega, iracionalnega)

Podtalna voda

Zazidal bom oči med slepa okna,
napel v ušesa gluhe vetrnice,
potrgal stebila rož in trave z rok.
Zagrizel se bom v grenke korenine
mesa in duše in prerezal
jezik in grlo ničevih besed.
V prvinah, onkraj časa in prostora,
enak podtalni vodi bom zorel
in bruhal iz lupine kot gejzir.

Otroška književnost:

Pajacek in punčka

Maček Muri

Moj prijatelj Piki Jakob

¹⁴ *Pesmi štirih*

¹⁵ *Prezgodnji dan*

Romana:
Ne človek ne žival
Pot v Trento

pri 16 je začel objavljati prve pesmi – ko izidejo *Pesmi štirih*, je star 21 let

Prevajanje:
Paul Eluard
R. M. Rilke
Georg Trakl
to vpliva na njegovo poetiko

Zbirke:
Pesmi štirih, 1953
Prezgodnji dan, 1956

Korenine vetra (1961)

dvojost zbirke z dvema razdelkoma: Vetrnice (nežne in krhke bele aprilske cvetlice) – narava in Roboti – tehnika in razčlovečenje

paradoks v imenu zbirke: sidrnost korenin : dinamičnost vetra (ki ruva korenine, veter ne more imeti korenin)

<p><i>Geometrija dneva</i></p> <p>Skoz mesto kock in kvadrov koraka samotni človek.</p> <p>Kako rad bi skrili svoje nežnosti v vejico bezga. Kako rad bi sanjal o velikih godbah v modrih paviljonih. V starem parku bi čakal, da mu zraste grm v dlaneh.</p> <p>Človek gre in vse nežnosti so kvadratne, vse sanje so pravokotne, vsi grmi so iz železa. Zavrže varljive oči.</p> <p>Od daleč strmi skoz geometrijo dneva večer. Prisanjal bo iz teme paviljone in grme in tople potoke. Človek bo spet pobral svoje oči. V njih bodo spali mrtvi metulji v krstah iz solz.</p>	<p><i>dualizem, žalost sodobnega človeka v mestu kock in kvadratov</i></p> <p><i>lepota, sanje, glasba, čustva – noč : dan, ko čudež umre</i></p> <p><i>> temeljno vprašanje nezadoščanja človekovega bivanja v sodobnem svetu</i></p>
---	---

Pesem *Geometrija dneva* sodi v razdelek *Roboti* iz *Korenin vetra*. Opazna je bipolarnost. Na eni strani so idilične podobe (grmi, topel potok, bezeg), na drugi strani pa hladne podobe (pravokotnost, grmi iz železa). Hladen svet zmaguje nad krhko človeškostjo, nad sanjami. Pesem je zelo odprta različnim interpretacijam. Najbolj odprta mesta so: človek zavrže oči, varljive oči. Najbolj odprt je konec: V očeh bodo spali mrtvi metulji v krstah iz solz. Metulji predstavljajo nekaj veselega, kratkotrajnega, krhkega, veselega. Kovič se načelno ne zavzema, da bi se umikal iz sveta. Njegova poezija se razdiralnosti zaveda, vendar se ji upira in gradi.

motiv samotnega človeka
človekovo mesto je v naravi, v stehnziranem svetu se izgublja

Oblika:

razpada
verzni preskoki
nepravilne kitice
sproščanje verza

urejevalni princip ni več na prozodični ravni, ampak pesem urejata intonacija (padajoča → otožen ton) in skladnja

Sedanjest ≠ prihodnost:

1. polovica je o sedanjosti, 2. o prihodnosti
prihodnost je namera, volja, načrt
obstaja prihodnost, ki je drugačna

"Mesto kock in kvadratov":

razčlovečene oblike, funkcionaliziran svet, umetno, pravilno
duh sodobne tehnike – na to se navezujejo materialni (železo, beton, steklo)

Podobe:

groteskne, čudne – kot da gre za nekaj vidnega, negativnega, ostri robovi
narava in človek sta izrinjena (predvsem čustva)
umakne se, ne sprejema tistega, kar vidi

Zadnja dva verza:

najbolj izpostavljena

Psalm

Blažena nerazumnost živali,
ločena od besed, ki so dane človeku,
da se z njimi do nesporazuma zastrupi.
Blažena skupna tema črede in samotarjev
pred podobo sveta, ki je ne meri duh,
ampak čuti, začudeni nad stvarmi.
Blažena, ker si onkraj zlega in dobrega
zajezena v nagon, ki ti vlada in sodi
in ti odmerja korak in izbira družico za noč.
Blažena, ker še tisti, ki jim je dana beseda,
tvoje blaženstvo čutijo in hrepenijo
v svojega bitja nezavestno temo.

svetopisemski naslov (navadno izpoved, tožba, usmerjena bogu)
hvalnica mitom, nagonom, nezavednemu, ki jih jezik ne doseže

Motivi:

1. iz človeškega sveta (beseda, nesporazum)
2. iz živalskega sveta (nerazumnost, čreda)

Paralelizem "blaženo":

poudarja primarno elementarnost: živali: nagon ≠ človek: razum

Tema:

hrepenenje po prvinskem, zavračanje razuma

Lirski subjekt:

ni razviden

Naslovnik:

nosilec živalskosti – ne več bog

Pesem Psalm. Zbirko Korenine vetra zaključuje pesem Psalm. Psalmi so hvalnice ali žalostinke človeka. Kovič premakne razmerja krščanske miselnosti (najvišje je Bog, pod njim človek, pod njim svet). Kovič tudi relativizira, problematizira ustvarjalno moč besede. Besedo poveže z razumom, ki mu pomeni prekletstvo. Tudi besede človeka ne povezujejo ne z ljudmi ne s svetom. Kot da je človek izgubil prvinsko začudenje nad svetom, ki se mu ne čudi, ampak ga racionalno predeluje. To pesem s hvalnico povezuje beseda blažena, ki se ponovi na začetku vsake kitice. Težišče hvalnice je premaknjeno, hvalijo se čuti, nagoni in nezavedno. Besedilo je stilizirano na način vzvišenega jezika in biblijskih figur (paralelizem členov, dvočlenska formula). Ta pesem zastavlja vprašanje, zakaj dvom v logos. To je miselna pesem o vrednotenju, o problemu, kje je človek v kozmosu. Pesem ne sproža čustev, ampak mišljenje in vrednotenje. Ta pesem skuša opozoriti, da človeku, če je le razumski, uhaja bit. Zavzema se za nekaj prvinskega, za odprtost, ki sveta ne shematizira v forme, ki mu uhajajo. To lahko povežemo s svetopisemskim blagom: Blagor ubogim na duhu.

Pesniki se začnejo spraševati, kakšno je razmerje med subjektom, jezikom in svetom. Kovič daje na to še dva odgovora. V pesmi Čarovniki je odgovor nove besede, v pesmi Črna ... pa je odgovor, da človeku ostaja samo molk.

Sporočilo:

vračanje v pastoralno idilo

prisotnost razuma je zaslužnjila človeka – tudi pesnika (razum zanika z razumom, zato je tragičen)

poetološka določitev človeka v stvarstvu – izpeljano iz tega, kar odlikuje človeka

človekovo mesto naj bi izhajalo iz logosa = jezika → zato obvladanje sveta konstruira za svojo zavest

jezik uporabljamo za počlovečenje sveta

jezika nam prinaša tudi tragičnost – loči nas od drugih bitij, tudi ljudi (človek se z jezikom "do nesporazuma zastrupi")

– manipulacija s sočlovekom

žival nima pregleda nad vsem tem, k temu bi se rad pesnik vrnil

človek je bližje živali kot bogu: hvali nerazumnost, temo, nagon, čutnost → to povezuje človeka in svet

Sorodno Rilkejevimi *Devinskim elegijam*:

prevajal jih je Kovič

8. *elegija*: o razmerju med človekom, živaljo, svetom

povzdiguje živalsko čutnost, ki jo ljudje izgubljam zaradi razuma

kriza subjekta in jezika

Kovič: težnja po enotenu nasprotij, po povezavi v komplementarno (strast – bolečina, otroštvo – starost, Adam – Eva, vse – nič, ogenj – voda)

←
izbor *Vetrnice*, 1970

Rumena pesem

Umito je nebo, požeto žito.

Vroč in težak kot med je žolti dan.

Razbilo sonce je neba korito,

Kot kopje bode v drevja gosto dlan.

V cvetovih se nabira teža mleka.

redi se beli regratov mehur

in ravno polje, dolga cesta, reka

so prispedobe teh rumenih ur.

Dišeča, zrela trava si postilja

v naročje vlage in rumenih sap

in v sladkih, vročih žilah izobilja

se vsaki kaplji sanja, da je slap.

Nasprotje robotizacije in razčlovečenja je Rumena pesem v *Vetrnicah*. Koviča zanima temeljno nasprotje med civilizacijo in naravo. Gre za kvartet štirih barv, štirih letnih časov. Pomlad je zelena, pozitivna, živa. Poletje je rumeno, polno sonca, jesen je rdeča (plodnost, zrelost), zima je bela. V pesmi je človek (neosebna izpoved) prisiljen živeti v natančno določenem urejenem svetu. Na drugi strani ga določajo sanje (grmi, bezeg, topli potoki, godba). Bezeg je pomemben tudi v drugih Kovičevih pesmih. Svet preteklosti in nečesa brezmejnega, to ni omejeno kot kvadri in kocke. Nima teže in ostrine. Pojavi se tudi nasprotje med dnevom in večerom. Dan pomeni določenost, nujnost, večer pa je nekaj nedoločenega, sanjskega. Človek se upre dnevu in šele zvečer lahko spet gleda, sanja. Zaključek bi lahko pomenil

stoično sprejemanje in prilagoditev svetu ali pa tudi upor, vendar z elegičnim prizvokom. Konec ostaja odprt. Nakazano je čustveno stanje, kjer se združujeta elegičnost in lepota (metulji).

V Vetrnicah so opisi narave, tu ne gre za vtise, narava pa tudi ni simbol. Če že kaj simbolizira, je to kozmični red zunaj človeka. Narava je celota, ki združuje vse svoje elemente. Pesmi so poimenovane po barvah (rumena, bela, zelena, rdeča).

Rumena pesem. Rumena je barva zrelosti, viška, sočnosti. Pesmi vsebujejo same konkretne stvari in učinkujejo čutno nazorno. Narava pomeni bivanje, pretakanje energije, spreminjajočo se bit (od pomladi do zime in spet do pomladi). Človek je odsoten, je nekaj obstranskega (seje žito, dela ceste, ni pa omenjen). To je samozadosten svet brez človeka. Metaforika pa je vzeta iz sveta človeka (dlan drevja, trava si postilja, kaplji se sanja). Svet je živ, animističen. Umik človeka je za Koviča značilen. Te pesmi dajejo vtis arhaičnosti predcivilizacijskih podob; svet, ki mu še ni zavladal človek.

Ogenjvoda. Tu sta spojena dva nasprotna arhetipa. To kaže na težnjo po preseganju in spajanju dvojnosti. Pesem Ogenjvoda je sestavljena iz samih antitez, ki jih hoče združiti v nekaj več, v celoto. To je holističen pogled na svet.

Ogenjvoda, 1965

mit o prvinskosti doživi krizo

težnja po preseganju nasprotij – ekstreme je treba združevati, iti v vse ekstreme, ne pa biti nekje vmes

Čreda

Na žolti pašnik hrumi velika čreda.
Iz temnih dvorov jo kliče medeni rog.
Sajasta glava pastirja iz grma gleda.
Hladna voda se drevju dotika nog.
Enakomerno valujejo hrbti in glave.
Svetlo rdeče cvete med gobci osat.
Na svetu so samo trave, trave, trave
in nad njimi sklonjen goveji vrat.
Parklji hreščijo po produ ob reki.
Vlaga po blatu in sivih ribah diši.
Od daleč kot čudež v negibni pripeki
v cunje povito strašilo šumi.

Čarovnik

Verjel sem,
da si mojster nad mojstri,
ki svet pričara iz nič,
čarovnik nad sonci in lunami,
pesnik med stvarniki,
dolgo sem služil,
pokorno in zvesto,
zdaj sem razbil tvoje lonce,
bil si čarovnik
v pravljici za odrasle,
kuhal si lažno zlato
kot vsi srebropeki in zlatokuhi pred tabo.
Jaz, tvoj čarovniški vajenec,
pravljic ne maram.
Húdo si delal z mano.
Moj jezik je hrom od molčanja.
A ne boj se,
spet bo spregovoril.
Postrgal bom gnilobo
in očistil besede.
tudi ti me boš slišal.
Moja učna doba je mimo.
Zdaj sem lahko karkoli,
tesar ali kmet, vojak ali pesnik.
Samo čarovnik ne.
Tvoj svet, lažni mojster, je prazen.
Sonca in meseci so se preselili.

Zaman si jih lastiš.
Nova imena bom našel zanje,
nedotakljiva
za tvoj blatne čarovniške prste.

Labrador, 1976

Z zbirko Labrador (1976) Kovič že zapušča intimizem. Z njo izdela svoj osebni mit, ki vsebuje začetek, prednike, sodobnost in prihodnost. Opiše dva začetka, začetek zavedanja o spolni različnosti in začetek zavedanja smrti. Iskati skuša univerzalne vzorce. Pesmi naslovi z biblijskimi naslovi (Genesis, Adam in Eva). Zanimive so pesmi o odraščanju v kmečkem okolju z občutki »premajhne kože«.

Cikel Dežele. Pesnik svet deli na štiri prostore, dežela živih, dežela mrtvih, dežela zaljubljenih in dežela nerojenih. Dežela mrtvih kaže na prednike in na lasten konec. Dežela živih je dinamična; vsebuje milost in krivdo. Dežela zaljubljenih je dežela norosti, darovanja, hrepenjenja, zaznamovanosti s smrtjo.

Najbolj abstraktna je Dežela nerojenih. Zaznamuje potencialnost, nekaj, česar še ni in kar lahko je. To je dežela možnosti, trajanja in hipnega nastanka. Je čista nedoločenoost, odprtost. Nekaj se zgodi, lahko pa tudi ne. To doseže z antitezami.

Cikel Pastorage. Govori o propadanju in izumiranju primarnega vaškega sveta (propadanje navad, običajev in tradicionalnega načina življenja, povezanega z vero). Kmet je odvisen od blagoslova neba. To so opisovali tudi Krakar, Menart, Kocbek, Udovič in Kuntner. Kovič to prikazuje z drobci, prizori iz narave. Cikel vsebuje 9 pesmi, zadnja pesem ne prinaša upanja in svetlobe. Svetu grozi »ovčja noč« (vsi ljudje so kot ovce – čreda). Ker ni dviga, deluje tragično kot umiranje, tesnoba. Tem pastorage manjka idiličnost. Tu je le odmiranje, upadanje, usihanje. Verzi so silno kratki in zelo slikoviti. Osebnosti izpovedi ni. Pojavljajo se barve (črna, bela, malo sinje in rdeče). To je svet samih stanj, negibnosti, nič se ne zgodi. Ni začetkov in koncev, vse le traja. To povzročijo sami nedovršni glagoli.

Bezgove ure

To je stari bèzeg za hišo. To so bezgove ure.
Grozljivo zelena tesnoba listov.
Črnkasta barva jagod.
Grenki bezgov čas pred nevihto.
Pod zidom cvetje kopriv.
Nepokošena trava.
Za zidom soba.
Preležani duh samskih stricev.
Votlo bezgovo steblo nedelje.
Poobedna tihota.
Rdečkasti peclji jagod.
Njihov plehki, pusti okus
v bezgovem spancu.
Sladke sline zorijo
v medlečih ustih dečkov,
ki slonijo ob bezgovih bokih hiš.

Dežela nerojenih

Dežela na drugi strani sveta.
Iz senc. Iz belega zraka.
Sama in neuresničena.
Ki plameni. Ki čaka.
Ki je nič. In nenadoma vse.
Vržena v nemogoče.
Zgodba, ki se zgodi ali ne.
Ki se zgoditi hoče.
Ki skozi temne ograde strmi.
Bleda in brez okrasa.
Ki ima neverjetne oči
iz prihodnjega časa.
Ki je pred vrati. Pred oknom. Tu.

V regratu. V črnem lapuhu.
 Ki je daleč pod goro ledu.
 daleč pri svetem duhu.
 Bela ptica, ki tiho leti
 skoz neskončna okrožja:
 eno perut iz prihodnosti,
 eno iz domotožja.

<p>Južni otok</p> <p>Je južni otok. Je. Daleč v neznanem morju je pika na obzorju. Je lisa iz megle. Med svitom in temo iz bele vode vzhaja. In neizmerno traja. In v hipu gre na dno. In morje od slasti je težko in pijano. In sol zatiska rano. In slutnja, da ga ni. Da so na temnem dnu samo zasute školjke in veje grenke oljke in zibanje mahu. A voda se odpre in močna zvezda vzide in nova ladja pride in južni otok je.</p>	<p>Pesem Južni otok. Cikel Labrador zaključuje pesem Labrador. Cela zbirka je kompozicijsko premišljena. Južnemu otoku kot nasprotje ustreza Labrador. Južni otok združuje posameznikovo in kolektivno izkušnjo. Je popolnost, ki je daleč in težko dostopna, zato zahteva naporno in negotovo potovanje, ki je povezano s trpljenjem. Sploh pa ni jasno, ali ta otok obstaja. Tudi če je, ni nujno, da se bo izkazal takšen, kot mislimo, da je. Pesem se konča v upanju in vztrajanju. Če ne mi, bodo do tega otoka prišli drugi.</p> <p>zadnja pesem v zbirki (zadnja beseda je "je") najpomembnejša zbirka (originalna rima: morja – obzorja – Labradorja)</p> <p>Motivi: otok, daljava, morje, ladja</p> <p>Tema: hrepenenje po idealnem, absolutnem <u>južni otok</u> je nekaj idealnega, vendar tudi <u>obstaja ladja</u> – simbol človeka, ki išče in prispe na otok</p> <p>Je: poudarjen je, ker v človeku obstaja dvom</p> <p>Vsebinska delitev: 1. kitice: 1., 2., 5. – upanje 2. skladijska: 1., 2., 3., 4. – vezalno priredje 5. – protivno priredje</p> <p>Oblika: kratek, zgoščen, asketski verz na <u>kratek način</u> povedana <u>univerzalna zgodba</u> oklepajoča rima</p> <p>Zvrstna univerzalnost: lirska pesem – v posameznostih doseže <u>abstraktno, splošno</u> tudi dramatična, epska (zgodba, dogajalna shema: pustolovščine, potovanja)</p> <p>Ciklična zgradba: osnovni glagol je → biti: eksistenca pot do identitete je težko dostopna, vendar je</p> <p>"neizmerno" – najdaljša beseda, ki izraža dolžino "morje" – stvarnost, ki nas odvrča od upanja "zvezda" – zanesljivo upanje</p>
--	---

Pastorale

Prva

V urah teče beli čas.
Plamenijo mračne glave.
V temni gori kliče glas.
Za vodami so daljave.

Kri v nevestah koprni.
Kašče pokajo od zrnja.
Bik rjove od slasti.
Beli venci so iz trnja.

Mile praproti zore.
Temni glas med gabri toži.
Na zahodnem robu dne
spi nekdo v pretesni koži.

Deveta

Tihi, črni sadovnjaki
vzdigajo se iz megle.
Jate grejo pod oblaki.
Rja tope kôse žre.

Modra vlaga je v ometu.
V izbi gospodarji spe.
Ovčja noč leži na svetu.
Bele sveče ne gore.

Daljni pes na tujca laja.
V mrazu ždi otrpli vrt
in na vzhodu tiho vzhaja
ali jutro ali smrt.

Sredi 70. let pesniki intimizma prispejo do celovitosti, ki se navdihuje pri mitu. Labrador temelji na tem. Je oblikovanje osebnosti z rezi v življenju (s tem je povezano odraščanje), temelji na osebnem mitu. Metrična shema Pastoral, Barke in Južnega otoka je zelo kratek jambski verz. Raznaglasitve so v slovenskem jambskem verzu zelo pogoste. Pojavljajo se na tipičnih mestih, to je raziskoval že Škrabec. Raznaglašeni so 4., 8. in 12. mesto v verzu. Te sicer ne zmotijo našega občutka za ritem. Donaglasitev pa ga zelo zmoti. Primer: daleč v nezmernem morju (tu je prvi zlog donaglašen, drugi pa raznaglašen). Primer: je južni otok (je je enozložna beseda, ki je nenaglašena, a je pomensko poudarjena). Sicer so v tej pesmi predvsem raznaglasitve. Pogosto od treh predvidenih naglasov v verzu srečamo le dva. Verz je zelo kratek (6, 7, 7, 6), rima pa je oklepajoča in spominja na sonet, to je najtežja rima. Prevladujejo dvozložne besede, trizložne so redke, štirizložnih pa je zelo malo, zato smo nanje še bolj pozorni. Najdaljša beseda je neizmerno. To ni naključno; z ritmom je dosežen poudarek vsebine. Pojavljajo se anafore. Verz se večinoma začneja z in ali da, drugače pa da ali ne. To nas preseneti, ker je protivni veznik. Nenavadno je to, da se stavek po piki začne z in. Najbolj sta povezani tretja in četrta kitica. Verzi in kitice se med seboj povezujejo z enjambementom (to je za Koviča značilno), notranje pa so členjeni. Velikokrat se pojavi beseda je. Pomeni, da nekaj obstaja v resničnosti, ne le v fikciji. Nekaj biva v času, ima začetek in konec. Pojavi se tudi zanikanje (ni). Tudi kopula ali vez je tisto, kar obstaja. Ima določene kvalitete. Prisojanje odkriva subjekt, ki nekaj prisoja. Je čutni človek, ki čuti slast, uživa in čuti rane. Da se otok vidi, kaže na prepričanje o obstoju realnosti in možnosti, da to dosežemo. To podpira vztrajanje pri naporu, premagovanje bolečine, upanje. Pesem združuje vse tri žanre. Izpoved, kaj upa posameznik ali kolektiv, je brezosebna, lirski subjekt je le gramatično prisoten. To je zgodba potovanja, meditacija, refleksija, ki jo nosijo simboli: južni otok, morje, ladja, zvezda. Spominja na potovanje z negotovim ciljem. Takšno besedilo je Odiseja. Novo ladjo, ki bo prišla, je možno povezati z Biblijo. To vez krepi predhodnje besedilo. Barka je Noetova rešitev. Tudi zvezda je krščanski simbol. Napoveduje odrešenika, novo rojstvo, nov začetek. Forma podpira vsebino, odprtost, individualna in kolektivna izkušnja. Konec se vrne v začetno situacijo vere in upanja, da južni otok je, obstaja. Kompozicija je premišljena.

Poletje, 1990

Pesnik 14 let ni izdal druge zbirke zaradi veličine Labradorja. Zato je ta zbirka zelo drugačna. Verzi so večinoma prosti, besedila pa kolonsko organizirana (Orfej). Pesnika zanima eksistenca kot nekaj, kar se dogaja v času: minevanje, trajanje, usihanje, odtekanje, ki je ireverzibilno. Ne moremo iti nazaj. Vse, kar je, je zato zelo dragoceno. Posebej otroške izkušnje, polne nezavedne intenzitete, lepote in erotike, ne glede na to, da je povezana z deziluzijo. Če je bila, je pustila svoje sledove. Vera v te sledove je načeta, negotova, a to sproža uvid nepomembnih dogodkov in pozabljenih stvari. Nenehno se ukvarja z vprašanjem poezije.

<p>Orfej</p> <p>Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Vsak prevod tega izreka mi s svojo barbarsko razvidnostjo zbuja odpor in krepí domotožje po lepšem slepilu antičnih oblik. Enako žalujem za latinskimi mašami, z njimi so iz obrednih prostorov odšle bogatejše skrivnosti, a se v zameno za njih duh ni očvrstil ne zmanjšala lenost srca. Dobronamerni se zmotno in prevaranti zavestno dobrikajo črednim možganom, ki se jim žvižga vse, kar ni klaja in staja. Kdo še uči napor in delo v kovnici duše, ki povzdiguje nadarjene smrtnike v plemstvo? Vendar ne pišem teh stavkov, da bi grajal nadute, ki jim obup prizanaša, ker so premalo čuteči. Tebe, pevcev Gospod, mojster naslad in askez, ki ne sprejemaš daru, če nisi dar tudi sam, tebe hvali moj spev, ko čez vanitas starcev skoz deželo prehoda z neskalskim pogledom tvojemu petju sledi.</p>	<p><i>Prešeren je klical Orfeja, naj kultivira alpsko pokrajino, polno jeznih viharjev in naj jo spremeni v znosnejše, prijetnejše okolje. Orfej je prototip pesnika. Prisluhnile so mu rastline, živali in nežive stvari. Izprostil si je celo pot v podzemlje, da bi rešil Evridiko. Poezija ima posebno moč. V Kovičevem Orfeju latinski izrek iz Biblije namenoma ni preveden (prevod: ničevost ničevosti in vse je ničevo). V tujih jezikih v slavni knjigah je neka skrivnost, zlasti če so to svete knjige. Pri skrivnosti vztraja, ker sta razvidnost in enostavnost nekaj barbarskega, kar ni vredno naše pozornosti; redukcija človeka na materialne dobrine (čredni človek). Kovič noče biti samokritik. Ta položaj je nezadosten. Hoče, da bi poezija ustvarjala nekaj plemenitega, izbranega, vzvišenega. A to ni pravljica, to je lahko pot, ki je namenjena izbrancem. Pesnik jih nagovarja. To delo je naporno. Pesniku ne gre za rajo, temveč za hvalnico visoki poeziji, ki presega ničevost tega sveta. Naše bivanje je dežela prehoda, a tu ni nepomembno, kako hodimo. Cilj je jasen. Odhod na neznano morje, selitev na neko zvezdo. Važno je, kako živimo. Kovič zastavlja visoke pesniške orfične standarde. Verz je svoboden, zgradba pa zelo jasna. Napreduje iz negativnega v pozitivno stanje. Poezija je postavljena ob religijo ravno zaradi skrivnosti plemenitenja in dvigovanja. Razvrednotenje se pokaže še v jasnejši luči (čredni možgani ali na drugi strani nadutost). Poezija je le za tiste, ki so se pripravljene potruditi, zahteva napor.</i></p>
--	--

Sibirski ciklus in druge pesmi raznih let, 1992

Sibirski ciklus. Vsebuje stroge reducirane oblike. Izraža hladno, necivilizirano bivanje v senci oblastniške perversnosti v nesvobodi. Nastajal je v času vojne v Sloveniji, Hrvaški in Bosni. Cikel vsebuje zanimive poetološke pesmi. Primarni vir poezije doživlja brez oblike, šele potem pride jamb ali trohej. Kdor je preživel Sibirijo (tja so pošiljali nasprotnike oblasti v Rusiji), oporečnik, s katerim se identificira, je Boris Pasternak (Živago je preživel Sibirijo). Pasternak ni nikoli dvomil, da bo človečnost premagala represijo. Spremno besedo Kovičeve avtobiografije je napisal Vid Snoj. Z njim se ukvarjajo mladi kritiki.

JE ... ?

Je kaj? Je nič? Je vse?
Je vetra dih samo,
ki plane čez zemljo
in v vekomaj zamre?
Je vode pad in tek
v neustavljivi kraj
in vračanje nazaj
v začetek in nov beg?
Je ogenj čutov, ki
le sebi v čast gori,
ali oblast duha
gre skozi drget mesa
in tudi zadnji prah
še ve za up in strah?

Starejši nadaljujejo predvojne poetike:

Gradnik simbolizem
Anton Vodnik }
Lili Novy – ekspresionizem
Božo Vodušek – eksistencializem v klasičnih oblikah
Kidrič: "Stare slavce bomo pustili peti, mlade kaline pa bomo učili."

Protomodernizem:

počasno sproščanje tradicionalnih oblik, opuščanje rim itn.
a še vedno metrično, enjambementi
ne slišimo več tradicionalne forme
bolj eliptična skladnja
manj klišejska metaforika in simboli → pomlad ni več nujno svoboda

Konec intimizma:

sorodni pojavi v pripovedništvu in dramatik
do konca 50. let
nove napetosti med umetnostjo in družbo

Ukinitve revij.¹⁶

Beseda do 1957

takoj *Revija 57*, a že 1958 ukinjena
podobno s *Perspektivami*

kultura hoče avtonomijo, a politika si lasti pravico do preteklosti in prihodnosti

¹⁶ Ponavadi nove estetske paradigme.

umetnost vedno kaže, koliko je svoboda omejena v določeni družbi

ZRELI MODERNIZEM, 1958-66

1959-1966

zreli ali temni modernizem → filozofija eksistencializma

bolj radikalni zreli modernizem, 1958 v samozaložbi šokantne zbirke Požgana trava Daneta Zajca, Sinčene steze Vena Tauferja, Mesečni konj Saše Vegri, 1959 Strniševi Mozaiki – vsi tudi v Reviji 57 in Perspektivah, tudi starejši: Udovič (1912) in Kocbek (1904)

literarna veda za oznake izraze iz filozofije: eksistencializem (Sartre, Camus), po drugi svetovni vojni temeljna eksistencialna vprašanja, dvom, prespraševanje subjekta (– barbarstvo nihilizma), alienacija ali odtujenost, disonantnost, Marx o odtujenosti proletarcev od rezultatov svojega dela – začetek tujstva

ideologija predmet radikalne skepse, vulgarni historični marksizem – Marx teoretik, v praksi totalitarizem

problematičnost subjekta, ni več romantičen, Kermauner o avtodestrukciji subjekta – konec z romantično subjektiviteto > drama, nihanje med ničem in absolutom v človeku, volja do moči : razkrojenost, ogroženost ...

zreli modernizem – subjekt v procesu avtodestrukcije, temni modernizem o svetu brez boga in mrtvega človeka, hermetična poezija, nemimetičnost, odstop od lirskih konvencij, povezanost s tradicijo ekspresionizma, simbolizma, nadrealizma, čeprav slednjega pred tem sploh ni bilo, v pesniški svet elementi fantastične literature – svoboda, a blokirana, subjekt upornik, a poraženec – odraščali med drugo vojno, Zajc ostal s sestro in bratom brez doma, Tauferju domobranci ubili očeta, Strniša po vojni travmatične dogodke

1958/59 modernizem tudi v vizualnih umetnostih

intimisti pod vplivom drugega rodu alienativno¹⁷ poezijo, prežeto z eksistencializmom, postanejo bolj agresivni, Strniša še intimist : Zajčev ujeti volk več ne

Tomaž Brejc paralelo likovna umetnost – literatura > votlost, temne slike ...

prekinjanje vezi s tradicijo in kanonom, radikalna drugačnost, sociološko kritična generacija, ki razgalja monizem v mišljenju, oporeka strahovladju, enoumju – notranj oporelniki osebne iniciative

razčlovečenje, avtomatiziranost, potrošništvo, reinfikacija, človek > produkt, fetišizem stvari

odpiranje zahodnim smerem: eksistencializem, nadrealizem, subjekt prostor dvoma, obupa, krivde, prekletstva – o tem že Vodušek, hkrati ni več apriorno dober, ampak tudi sam hudoben, nosilec zla, v njem sile, ki jih ne obvlada, nezavedni goni in represija ponotranjenih norm > prostor dramatičnega boja, vez med jazom in družbo pretrgana, življenje več nima smisla, nihilizem kot smrt česar koli absolutnega (boga) in človeka (Nitzsche), razkroj subjekta, destabilizacija celotno poetiko, vse ravnine sporočila, tradicionalna estetika zanikana, ni več mimezisa, pokrajini > fantastika, mit, demonične prikazni, projekcija psihe na svet – podobnost z nadrealizmom, simbolizmom ... subjekt ni več v svojem varnem svetu, vedno je ogrožen

Strniša 1959 v Mozaikih Večerno pravljico – nemimetičnost, skoraj grozljivost, najprej *grda luna z lišajem, ljudje le sanjajo in še tega ne sanjajo sami*, deestetiziran svet (mrčes, golazen pri drugih)

Zajc pesnik patosa trpljenja v Požgani travi Ujeti volk – svobodni verz, a zelo ritmiziran tekst, demoničnost, pogosto črni humor, ambivalenten spor smeha in groze, od intenzitete grotesknost, mnogo bolj hermetična poezija, tudi bralec doživlja tesnobo, ne uživa ali se vsaj čudi (poezija ni bila dobro sprejeta, provokativnost > samozaložba), tudi odprti prostori tesnobnosti izgubljenost pogosto prizori lova, nebo zlobno, ni več pozitivno, grozi, človek se upira, kolikor zna – torej ne gre za resignacijo, ampak upor, narava grozi, pogosto sovraštvo, odtujenost, lirski subjekt ni več prvoosebni, ampak drugorazredni, še pogosteje pa brezosebne pesmi, impersonalnost, jezova občutja preslikana v drugo bitje

jezik ideološko onesnažen > pesnik išče nov jezik, s katerim bo mogoče ustvariti nekaj neobremenjenega, odsotna tradicionalna zgradba ritma, pri Tauferju stvari razpadadejo, najbližje tradiciji Strniša z naglasnim verzom in asonanco

¹⁷ alienacija -e ž (á) knjiž. proces, v katerem človek izgublja svoje bistvo, odtujevanje: proučevati alienacijo; alienacija posameznika od družbe / alienacija proizvoda človekovega dela

Alienativna disonanca:
nevezana eksistenca
izpoved izvrženosti, ogroženosti – subjekt v tem svetu ne more več živeti
radikalni, individualizirani modernizem

Starejši avtorji:
previdnejši so, ohranjajo notranjo celovitost
Anton Vodnik – panteistična metafizika
Jože Udovič – subjektivistični vitalizem in esteticizem (*Ogledalo sanj*)
Edvard Kocbek – krščanski personalizem (oseba je jedro)

≠
Mlajši avtorji:
2. poveljna generacija – rojeni v 20. ali 30. letih
nimajo predhodnih zaledij – ustvarjajo iz neposrednih izkušenj, individualnih eksistencialnih izhodišč
Dane Zajc (*1929)
Gregor Strniša (*1930)
Veno Taufer (*1933)
Saša Vegri (*1934)

Zgodba subjekta:
idealiziran, romantičen
notranji boj: absolutno ≠ nič
pride do samorazkroja subjekta

upor, napadalnost → "kritična generacija", "lirika revolta"
zanikanje idealov, tudi estetskih
patos izvrženosti
groteskna satira, absurдни aktivizem, igriva provokacija
uvajanje grdega, tabuiziranega
razkroj mimesis – tudi mimesis duše

Zakaj ravno ta generacija?
vojno so doživeli kot otroci – niso je mogli osmišljati kot starejši kolegi, niso vedeli, kaj in zakaj se dogaja
travme → tudi kasneje občutek groze, nič, absurda
literarni nihilizem
razmerja subjekta do oblasti in tradicionalnih literarnih izrazil

Subjektivizem:
rodil se je v romantiki
v moderni pa subjektiviteto načeta Nietzschejeva kritika metafizike in Freudova psihoanaliza
v modernizmu se poveže s kritiko komunističnega monizma¹⁸:
ideologija izključevanja
to počnejo na hermetičen način, zelo metaforično
to hočejo ozavestiti → oporečniška literatura

pometa tudi z romantiko → "deromantizirana romantika"
ni več transcendence, ideala
travma, krivda, gnus, absurd, prekletstvo

jaz postane predmet samozanikanja, nosilec zla, nič, nasilja
kritični subjektivizem se usmeri proti samemu sebi
subjekt ni več pozitiven

S ≠ O	→	S ≠ O		
+	-	→	-	-
		∅	→	

sam, izvotljen, v sebi protisloven
v njem se dogaja nezavedno, volja do moči – ponotranjil je negativnost zunanjega sveta
v njem se spopadajo sile, ki jih ne more nadzorovati

¹⁸ Enoumje.

avtodestruktivna, temna poezija

raste iz razlike med subjektom kot človekom in kot voljo do moči

Teme:

1. obup
2. odtujenost
3. tragično občutje sveta
4. uporniški poskusi preseganja lastne protislovnosti

umetnina postane avtonomna, ni več mimetičnosti
še vedno skepsa

Dane Zajc: *Požgana trava*, 1958¹⁹

→ Whitman, Župančič: *Zimzelen pod snegom*

tu pa naslov pomeni, da še nekaj časa ne bo nič, nasilno dejanje
v ospredju so iracionalne sile

človekov položaj je odprt, ogrožen

negativna skupna resničnost: vojna, graditeljstvo

poražen, agresiven subjekt – absurdna zveza s svetom

črna, tragična lirika

pretrgane so zveze s tradicionalno poezijo, brez lepote, harmonije

a ni še brezbrizne igre – nekdo še trpi, čeprav se antropocentrični svet razkraja

nosilci postajajo druga bitja ali pokrajine

Zvonci novega dne:

ekspresivna pokrajina, pesniški konstrukt – slika poraženega, hudobnega subjekta

ni tradicionalne oblike – poljubne kitice, ni metra

ekspresionistične, močne barve: rdeča, modrikasta, črna, bela

"megla se zvija v klobčič bele zlobe" – ekspresionistična projekcija iz subjekta v svet

pokrajina postaja bitje

gore so negibne in mrke (čustvena intenzivnost)

človeka ne čaka nič lepega

pošastne podobe – svet je ogrožen od nečesa velikanskega

"Sam si na svetu. Tvojo tožbo oznanjajo počeni zvonci.":

odpoved počeni harmoniji

zvonci ovčje črede, naznanjajo grozljiv nov dan

Veno Taufer: *Svinčene zvezde*, 1958²⁰:

očetova smrt

smisel življenja in dejavnosti

Ženska varianta:

vsak sodoben slovenski tok jo ima

specifična, a v jedru podobna

---

¹⁹ V samozaložbi.

²⁰ V samozaložbi.

Saša Vegri

(1934) 1958 Mesečni konj, ni drezala, zato ni zbirke v samozaložbi, simbolistična poezija, emblematična besedila, ni grozljivosti, v Mladi mesečini, konj pomemben, pametn, plemenito bitje, ne pohodi človeka, morda metafora mladih, ki uhajajo vertikalno v nebo, mesec izvor svetlobe, čista svoboda imaginacije, nemška zbirka Der Blaue Reiter, ekspresionizem, glagoli erotike v fantastiko

zbirka Naplavljeni plen 1961, konfliktna, dramatična, grozljive podobe, nenavadne podobe narave, izstradanost, izmučenost, nasilje

Mesečni konj, 1958: subjekt se upira turobnemu urbanemu okolju, umika se v otroško celovitost
Naplavljeni plen, 1961:

subjekt je temno brezno negativitete, je brezčuten ali pa izziva duševne konflikte
postane žrtev (ta je vedno dokaz zla, saj mora biti tudi nekdo, ki žrtvuje)²¹
žrtev sama na sebi izvaja samorazdejanje
analizira lastno opustošenje
spoznanje ujetosti
ljubezen pod praznim nebom ni mogoča, sveta brez ljubezni pa se ne da obvladati

dvojna samota → sobivanje dveh samot – podaljšek Zajca

Slikarstvo:
"temni modernizem"

Slog

ne več skupni problemi družbe → subjektivna, individualna področja – deromantizirani subjekt
bistveno bolj hermetična poezija, zato nima veliko bralcev
ni več mimetično vezana, niti psihološke mimesis (čustva, razpoloženja) ni več
opušča opisovanje, pripovedovanje
ne črpa iz neliterarnih diskurzov ali zaključenih simbolnih sestavov (razen kot satira)
odpre se grdemu, deformiranemu, fantastičnemu, grotesknemu²²
humor – smeh skozi stisnjene zobe, upira se

Svobodni verz:
izrazito priljubljen
ni metrične vezanosti
pogosto primarni, primitivni²³ ritmi: Zajc: ritem zaklinjanja, zarotitve → zbirka *Zarotitve*
lahko fragmentarizacija in prozaizacija verza

Kohezija, koherenca:
zamolki, neizdelanost, preskoki
sproščeno asociativno povezovanje
drzna metaforika

Nova simbolika:
divje živali, zveri – neprijetne konotacije
puščava, divjina, kletka
tehnologija
intenzivni in kaotični naravni pojavi

alogično povezovanje fragmentov – če je majhna povezanost

Razdiranje znanih pesniških toposov:

²¹ O tem govori filozofija eksistencializma.

²² Groteska je eno temeljnih določil tega obdobja.

²³ Z besedami je mogoče obvladati svet.

luna postane znanilka zloveščega, povezana je z grdim
Strniša: *Večerna pravljica* – žolta luna, čez njo visi siv lišaj

oblike primitivnih kultur, sveta mita: vedno pozitivno in negativno, a oni izpostavljajo negativno
pravljice, ljudske balade
ali pa lastne fantazme

subjekt je izvržen → tak je tudi pesniški jezik

Smeri:
novi simbolizem
novi ekspresionizem
novi nadrealizem

Stanje družbe

Nezaupljivost do kritične inteligence:
pomembni avtorji (večinoma prozaisti) so bili zaprti: Vitomil Zupan, Pirjevec, Pučnik, Rožanc, Javoršek
leta 1964 prepovejo *Perspektive*²⁴ zaradi Pučnikovih besedil o kmetih
danes so to sami popisali: Venko Taufer – Oder 57
Taras Kermauner – *Perspektive*

Modernizacija družbe:
izseljevanje v mesta – razosebljajoči odnosi (pa ne samo pri nas)
blago postane fetiš → začetek potrošništva
mehanizacija
reifikacija človeka – človek je vreden kot stvar
posameznik je izgubljen v amorfni množici, ne more se odločiti, je brez iniciative
ne sme biti spontanosti
kritika je že vnaprej sovražna dejavnost

mednacionalne napetosti v SFRJ → povečana netolerantnost do kulture

narašča občutek nesmiselnosti bivanja
nesmiselno je bežati v preteklost ali načrtovati prihodnost

Kulturna pozornost se usmeri proti zahodni Evropi:
Gide, Sartre, Malraux, Camus, Bréton
tudi filozofska dela: eksistencializem, ontologija, fenomenologija
Heidegger, mladi Marx, Sartre, Marcuse, Fromm

Pojmi:
osebna svoboda
družbena odtujenost
voluntarizem
svobodna izbira med alternativami v mejnih položajih
bit ≠ bivajoče

ZGODBA O SUBJEKTU

1965 znamenita gospodarska reforma - obdobje liberalizacije (Stane Kovačič)

1965-1974 čas študentskih protestov zaradi ukinitve univerzitetne pravice govora, ukinitve Tribune

Leta 1979 je umrl Kardelj, leto za njim Tito. Takrat se pojavi vse večja težnja po centralizaciji, na drugi strani pa narastejo nacionalizmi. Razpade ideja bratstva in enotnosti, ki je to državo povezovala. Centralizacija se je kazala npr. v

²⁴ Naslednica *Revije 57*.

skupnih šolskih jedrih. Šlo je za enake šolske načrte, po katerih naj bi cela država proučevala pretežno srbsko književnost, saj je bila večina prebivalcev Srbov. L. 1982 začne izhajati Nova revija (na zahtevo šestih kulturnikov). Hotela je razpravljati o zamolčanih vprašanjih: državljanska vojna, poveljni poboji poražencev, revolucionarno pravo, verbalni delikt, federacija, Jugoslovanska armada. 57. št. Nove revije prinese slovenski nacionalni program. To je bil odgovor na dokument Srbske akademije znanosti in umetnosti, ki je hotela uveljavljati centralizacijo. Pojavi se Neue slovenische kunst (Leibach, ŠKUC, Aleph). Ustanovljena je bila mednarodna nagrada Vilenica, ki je bila usmerjena v komunikacijo s srednjo Evropo. L. 1988 se je zgodil proces proti četverici. Začnejo se protesti. Pride do Majniške deklaracije, kjer se pojavijo zahteve po slovenski državi. Sledi plebiscit in desetdnevna vojna.

L. 1958 se zgodijo pomembni premiki, začne se novo obdobje. Pesniki: Dane Zajc (1929), Gregor Strniša (1930), Veno Taufer (1933), Saša Vegri (1934). Prvenci teh pesnikov: Zajčeva Požgana trava (1958). Spominja nas na pomlad intimistov, le da je tu uničena. Taufer je izdal Svinčene zvezde; svinec je težek, deluje kot breme. Ta poezija je polna neznane krivde in obtožb, zlasti v zvezi s partizani (njihov simbol je zvezda). Strniša izda zbirko Mozaiki, Saša Vegri pa Mesečni konj. To je skrivnosten naslov s simbolnim pomenom. Zbirke so prišle v javnost. Prvi dve sta izšli v samozaložbi. Bili sta neprijetni za oblast zaradi svoje poetike. Literarna zgodovina, sociologija, filozofija, likovna umetnost imajo za to obdobje različna poimenovanja. Alienativna poezija je poezija odtujitve, izvrženosti v svet tujosti izven bistva. Eksistencialistična lirika postavlja eksistenco v opozicijo z esenco. Temni modernizem kaže žalobno votlo sliko sveta. Transcendencija se je izgubila. Korenito se je spremenilo doživljanje sveta. Pesniki iz te generacije so bili v 2. svet. vojni otroci. Zajc in Taufer sta doživljala travmatične pretrse (Tauferju ubijejo očeta, Zajcu pa očeta in dva brata). Otroci težko razumejo vzroke za zlo, ki se dogaja. Otrok težko osmišlja trpljenje in smrt. Po vojni je nastopil komunistični monizem (enoumje). Na drugi strani so mladi, ki to problematizirajo. A kritičnost je takrat razumljena kot sovražna dejavnost. Bilo je veliko montiranih procesov. V nji so bili tudi Pučnik, Rožanc, Pirjevec itd., ki so bili notranji oporečniki. Politika hoče nadzorovati literaturo. Ukinjene so revije: Beseda (1957), Revija 57 (1958), tudi Perspektive (do 1964, ko jih prepovejo). Kultura zagovarja svobodo posameznika. Posamezniki se zavedajo, da jim oblast ponuja lažne vrednote. Takrat je bil začetek potrošništva. Nastopi atomizacija družbe. Ljudje smo le atomi, vsak svoj otok. Takrat je tudi fetišizacija; stvari dobivajo veliko vrednost. Nastopi gospodarska kriza. Inicijativa in spontanost sta zatrti, treba je biti podložen partiji, ortodoksen v njenem mišljenju. Zaradi nasprotij med narodi se je netolerantnost še povečala. Konec 50. let meje Jugoslavije niso več neprodušno zaprte. Evropa prihaja k nam v obliki knjig in idej. Iz Francije pride eksistencializem (Sartre, Camus). K nam pride tudi fenomenologija in mehka eksistencialna misel Heidegerja. Oblast je bila občutljiva na mladega Marxa, na idejo osebne in družbene odtujenosti (Erich Fromm). Širi se tudi eksistencialistična in nadrealistična literatura (Breton). Ideja voluntarizma, svoboda odločanja, ontološke diference (razlika med bivanjem in bistvom, med eksistenco in esenco). Ključni premik je kritični subjektivizem. Problem subjekta izreka vsa literatura. Usmeri se zoper pojem subjekta kot idealiteta, integriteta. Subjekt ni substanca v sebi, je protislovno razcepljen. Križa se nezavedno, volja do moči in položaj žrtve, ki doživlja represijo. Uravnotežena situacija pozitivne subjektivitete nasproti negativni objektiviteti se poruši. Subjekt postane negativen, izpraznjen, uporniški, revoltiran. Taras Kermauner govori o avtodestruktivnosti subjekta, ki ruši samega sebe. Poezija revolte (Camus – Uporni človek). Janko Kos: Idealna subjektiviteta polnosti; sama sebi je merilo, temelj in izvor. Postane nosilec zla in uničenja, pa tudi predmet uničenja. Izvotljena subjektiviteta v absurdnem svetu. Subjekt ogrožajo dominantni politični sistemi, hkrati je odtujen sam sebi, svojemu bistvu. Ni transcendence nad njim niti esence v njem, a išče smisel. Gre za odpor do krščanske metafizike, tradicionalne konfesionalnosti, veroizpovedi, ki tudi izniči subjekt. Vsi smo grešniki, zato tudi nesvobodni. Zajc napiše cikel Gotska okna (gotske katedrale, svetniki, svetnice). Položaj groze, razdejanja, nasilje, ki je izničilo Boga. Ruši se vera v Boga, ki dopušča nasilje. To je problematični subjektivizem in z njim se vzpostavi drugačen odnos do tradicije, do tega, kaj je vrednota, kar presega posameznika. Vprašljivo je: erotika, narodi, pesnik, Bog. Hrepenenje po transcendenci naenkrat zamenjajo travma, bolečina, krivda, gnus, absurd in prekletstvo. Je zreli, temni modernizem. To je lirika absurda, ki je daleč od posnemanja resničnosti. Je avtonomna in zapušča postopek mimeze. Je v smislu psihične veljavnosti izražanja čustev, razpoloženj, misli. Vse je premaknjeno. Ta poezija prinaša novo resnico. Pokrajino in zunanji svet pri Zajcu predstavljajo: zvonci novega dne, veter, skale, mraz, pokrajina, polna neprijetnih razpoloženj. To je odmik od čutno zaznavne impresionistove pokrajine v ekspresijo, ki izraža druge kvalitete sveta: histerijo, zlobo, tožbo, pohlep. To je način projekcije, skozi katero kaže strah, bolečino. Strniša napiše Vrbe. Vrbe niso realne, napolnjene so z bolečino, fantastično preoblikovane po logiki hudih sanj. »Nekaj opaznega kot klopčič zlobe.« Poezija se neha navdihovati v skupnih problemih narodovega obstoja. Postane hermetična. Ni prijetna niti enostavno dostopna. Ustvariti hoče nemimetično ekspresivno, drugačno resničnost. Poišče si neizrabljene možnosti; drugačna semantika, prosti verz. Zvočna podoba je drugačna. Ni več metrum. V začetku je še skladenjski, potem pa vse manj. Pri Zajcu in Strniši je naslonjen na zaklinjanje, zarotitvene obrazce. Pri Tauferju je prozaiziran, fragmentiziran in prostorsko razmetan tekst kot slovarsko geslo, kroženje pomenov okrog iztočnice. Saša Vegri ima koncentrirane kratke verze in fantastične opise. Pesmi spominjajo na neurejene kataloge. Strniša je navezan na klasiko. Ima statične podobe, slike, ki so sanjsko odmaknjene od realnosti. Kasneje piše moderne balade. Koherenco (vezanost, sovisnost) načenjajo asociativni preskoki, zamolki, neizrečeno. Metaforika je drzna, nepričakovana. Simboli segajo v primitivno, barbarsko, demonično, živalsko, tehnično, mehansko. Spremeni se podoba nebesnih teles. Od njih pritiska teža. So ostra in grozeča. Fragmenti so alogično povezani, parodirajo pesniške topose. Ko se destabilizira subjekt, se destabilizira pesniški jezik. Z razkrojem mimetičnosti pride do razkroja harmonije. V ospredje stopi črni humor, bizarno, fantastično, gnusno, odurno, neestetsko, tragično, resnobno. Pesmi so brezosebni opisi ali pa ti-subjekt. Celovitost se je razcepila na dvoje. Ti-naslovnik ukazov oz. nasvetov in jaz, ki ga opazuje od zunaj. Jaz se je razcepil ali pa se je umaknil iz pesmi.

Dane Zajc

Zajc se je rodil l. 1929. Njegovo otroštvo je zaznamovala travmatična izkušnja – okupatorji so mu ubili očeta in dva brata. Odmaknil se je od intimizma in šel v smer simbolizma in ekspresionizma, v bistvu neosimbolizma in neoekspresionizma. Zajc je namreč ustvarjal na drugačni duhovnozgodovinski podlagi kot npr. Cankar ali Župančič. Ta smer je stopnjevani, radikalni simbolizem.

rojen 1929

v sporu z oblastjo – ni mogel maturirati na nobeni slovenski šoli, poslali so ga v vojsko, nikoli ni hodil na fakulteto bil je knjižničar

Njegov prvenec je *Požgana trava* (1958). Moderniziral je pesniški jezik in uvedel svobodni verz. Ni več romantičnega subjekta, poglavitna tema je razpadanje subjekta. Prikazuje svet nasilja in nenehne ogroženosti. Prisotna je grotesknost – smeh se meša z grozo.

Smeh hijen²⁵

Paralelizmi:

poznajo jih primitivna ljudstva

na ponavljanju temeljita ritem in glasba

najbolj fundamentalni ponavljalni obrazci so magične rotitve

s ponavljanjem doseže cikličnost, nespremenljivost, stopnjevanje (vse bliže so, potem odidejo)

Hijene:

Pesem Smeh hijen. Taka je tudi ta pesem (*Požgana trava*, 1958). Rim ni, verz je svoboden. V pesmi je refren, ki se po vsaki kritici delno spremeni (hijene se smejejo vsakič z drugačnim smehom). Najprej se smejejo s suhim in lačnim, nato s sitim in razposajenim smehom. Lirski subjekt pripoveduje v tretjeosebni pripovedi, ki se meša z drugosebnim nagovarjanjem (subjekt nagovarja hijene). Pesem je groteskna. Združuje človeško z živalskim, svet mrtvih s svetom živih. Človek (subjekt), ki v njej govori, je truplo, ki leži v travi. Poleg smeha hijen, ki vzbuja grozo, opazimo motiv burkaštva (duhovi, ki plešejo ples smrti in se obmetavajo z glavami). Pesem je dramatična (groza se stopnjuje). Konec lahko interpretiramo tako, da se je subjekt poistovetil z duhovi, saj se tudi on hoče obmetavati z glavami. Pesem lahko razumemo tudi politično. Mesec simbolizira oblast, hijene, ki prihajajo iz noči in ubijajo človeka, so v službi oblasti, ki jo hoče subjekt uničiti. Mesec lahko razumemo tudi kot ideal, ki ga ne moremo doseči (hijene prekrivajo obraz meseca). Ritem je trd, odsekan (mrzli travnik zlobe). Do hijen ima naša kultura negativen odnos (so mrhovinarji, živali, ki žrejo, kar je že mrtvo). V hijenah je nekaj gnusnega, zlohotnega. Hijenin lajež spominja na človeško odvratno hahljanje. Hijene so tako lahko ljudje, ki delujejo ponoči, prikrito, zavrtno, nepošteno. V pesmi je opazna Zajčeva uporniška drža, ki je značilna za njegov celoten opus. Zajc se je v svojih pesmih hotel tudi čim bolj približati govorjenemu jeziku, tudi za ceno pravopisa.

niso plenilci – pridejo, ko veliki plenilci odidejo od plena

oglašajo se, kot da se režijo

napadalni mrhovinarji

poosebljajo nečistost, zlobo

Napadanje trupla:

začnejo pri nogah, nadaljujejo z rokami, končajo z glavo

ponazarjajo razpadanje telesa

človek, ki govori, je mrtev – prosi, da bi vsaj truplo ostalo celo

Oblika:

rima se je umaknila – energija se premakne na začetek

ritem stopnjuje skladijsko ekvivalenco

svobodni verz ni skladijski razpad

Lirski subjekt: nagovarja, prosi

Grotesknost:

deformirane podobe, ki so značilne za ekspresionizem

---

²⁵ *Požgana trava*, 1958

Naslednja Zajčeva zbirka je Jezik iz zemlje (1961). Iz nje pesem Kepa pepela.

Kepa pepela²⁶

Za Zajčevo metaforiko je značilno, da spaja tudi pomensko nasprotne pojme. Boris A. Novak govori o osvobajanju metafore. Primeri: odkleneš lišaj svojih ustnic. Jezik je torej radikaliziran, preko njega pa tudi odnos do sveta. Dobimo občutek, da je življenje izgubilo smisel. Človek ni več sposoben izreči resnice o svetu. Moderni motivi: pepel (pomeni jezik tradicionalne poezije), zarjaveli ključ (jezik tradicionalne poezije, ki je nemočen), jezik iz zemlje (pesnik se vrača k naravnemu, čistemu, preprostem prajeziku, ki je sposoben izrehati resnico o sodobnem svetu). Zanimiv je tudi simbol bele vrane: gre za pesnika, ki ga črne, izprijene vrane ubijajo, ker ga ne razumejo. Tudi tu gre za tretjeosebni lirski subjekt, pomešan z nagovorom. Ton v pesmi se premika od temnega proti svetlemu. V pesmi pesnik najde rešitev – poišče si nov jezik iz zemlje. Z njim kljubuje, vztraja. Ne opazimo strahu, žalosti, pač pa brezbržnost in ravnodušnost. Verz je svoboden, kitice so neenakih dolžin. Glavno sredstvo za ohranjanje ritma je ponavljanje. Pesem je zgrajena na kontrastu. V prvem delu opisuje nekaj negativnega, drugi del je pozitivnejši – intonacija je rastoča. Tema je propad tradicionalne poezije oz. nasprotje med moderno in tradicionalno poezijo. Besedilo je sestavljeno iz zavrženih, poškodovanih stvari (zarjavel ključ, plot zob). Pesem lahko razumemo tudi kot problem subjekta in njegovega izraza, pesnika in njegove komunikacije. Bistveno sporočilo je nujnost pesnikovega izražanja. Torej gre lahko za osebnoizpovedno pesem. Zajčeva inovacija je tudi razdrta skladnja. Ni več enakomernega, logičnega toka z jasno hierarhijo stvari.

Tema: pesništvo, orfejstvo

Groteskna podoba:

organska celota razpade na dva dela, kot da bi bil sestavljena stvar
čista destrukcija harmonije, namesto tega je mučna groteskna podoba
stiska se od zunaj seli noter
konec je orfejstva → rešitev?

Zemlja: podlaga za potencialno harmonijo, s tem bo poet preživel

Lirski subjekt:

2. oseba

shizoiden – razdvojen, samega sebe vidi kot "ti"
rešitve ni – spominja na naturalizem, ko je svet determiniran
subjekt hoče izreči besedo, temeljno resnico pesmi

upor proti strahovladi (strah od zunaj prihaja v človeka)

Žanr: reflektivna, izpovedna pesem

Neestetskost:

samostalniške metafore
iz tega je razviden strah
estetika grdega
ritem spet ustvarja ponavljanje

"Vrane ubijejo belo vrano":

izjema je izločena, ni prostora za posebnže
ljudje se med seboj ne pobijajo (vrana vrani ne izkljuje oči), vendar se to zgodi, če se ločijo od njih

Prst:

naravna, iz nje se lahko raste, prst ne gori (gori vse, kar je organsko)

Isti

Iskanje samega sebe:

isto je samo eno
ponavljanje besed (enak, isti, drug)

---

²⁶ Jezik iz zemlje, 1961

zrcaljenje – jaz sem to, kar dobivam od drugih
vsi na svetu so enaki, kot da so le lutke → človek se nima več s čim primerjati
brezupno iskanje identitete

Ponavljjanje:
monotonost, naveličanost
svet se ne premakne s točke, ni centra, transcendence
svet je enak, ploščat
so samo še sence, kot da bi opazovali svet po neki katastrofi

razpad zavesti, ki ureja svet
bistveno večja nemoč kot prej

Metafora → skladnja:
iz podobe se Zajčev svet premakne v skladnjo

Zbirka Ubijavci kač (1968), pesem Ni te. Sodobni človek se je od narave odtrgal. Skuša uničiti svojo smrt, ker pa tega ne more, ubija naravo in druge ljudi. Lirski subjekt je sublimiran, skrit v ozadju. Prvi del pesmi je napisan v sedanjiku, v tretji kitici pa preide v prihodnjik. Narava je človeka zavrgla (sporočilo sedanjika), prihodnjik pa deluje vizionarsko, napoveduje usodo človeka, ki se mu je narava odprla. Pesem se konča pesimistično: človek naj raje najde ime za konec kot za nadaljevanje (na tem svetu ne bo več možno živeti). V tej pesmi je ideja antropocedntrizma postavljena pod vprašaj. Svet ni zaradi človeka, ni po meri človeka, je samozadosten, avtonomen. Človek se izkaže kot naduto bitje, kot vprašljivo dominantna prvina sveta. Konec pesmi lahko razumemo kot konec človeštva ali kot konec nekega tipa človeka, konec nepravilnega ravnanja z naravo. Pesem je futuristična. Prihodnost je stopnjevanje današnjega stanja (to stopnjevanje vodi v konec oz. katastrofo). Ti je verjetno tu splošen, ni jaz kot v Kepi pepela.

Zbirka Rožengruntar (1974), Si videl (1978). Stavke v teh pesmih je še bolj eliptičen, nesmiselnost življenja je še bolj poudarjena. Opazimo še večje igranje z besedami.

Pesem Isti. V pesmi je ogromno ponavljanj, temelji na besedah isti in enak. Subjekt išče Boga. Na koncu se izkaže, da išče Neboga, subjekt namreč v Bogu odkrije samega sebe, Nebog je istoveten s subjektom. V pesmi je polno nedokončanih odvisnikov. Besedico enak lahko razumemo kot parodijo na socializem. Slog je samostalniški (redukcija glagolov). To kaže na dejstvo, da je vse individualno zavrženo, inventivni posamezniki so pojmovani kot izrodki družbe. Poudarjeni so deli telesa, ki ponazarjajo razcepjenost človeka. Ritem ustvarja ponavljanje verzov, ker rim ni. Pesem upesnjuje odsotnost višjih načel, istovetnost transcendentne s človekom. Nebo, sonce in zvezde so v Zajčevi poeziji pojmovani negativno. To pesem lahko beremo tudi kot iskanje identitete, posameznosti. Zadnja Zajčeva zbirka je Dol, dol (1998). Zaznamujejo jo minljivost in erotika, s katero hoče premagati samoto.

Pesem Usta brez ust. Verz je še bolj svoboden, ni ločil in velikih začetnic. Pesnik občuduje lepoto v čisti in nedostopni naravi. Samoto hoče rešiti z ljubezenskim odnosom. Pomembna barva je bela. Ženska je nedostopna gora, prelaz v lepšo deželo. Usta so brez ust: ker usta ne morejo več opravljati svoje funkcije (komuniciranje), so, kot bi bile brez ust. Jezik je kot trda suha riba: V zadnji Zajčevi zbirki je opazen paradoks, ki ga prej ni bilo. Zajc je prišel do spoznanja, da tistega, kar si zamišlja, ne more doseči. Ta tragični človekov položaj vzpona in padca, duhovne svobode in priklenjenosti na trhlo telo – tu gre za paradoks, alogično, a prečiščeno, harmonično kombinacijo. Temeljno sporočilo te zbirke je imanentna samota človeka. Erotično navezovanje ne pomeni samo razmerje moškega in ženske, ampak razmerje med vsemi ljudmi. Človek ni le spolno, ampak vsesporno bitje. Igrivost iz 70. let je najbrž odmev ludizma, tu pa gre za odmev na postmoderno dobo.

GREGOR STRNIŠA

Življenje:

rojen 1930

kozmpolitski pesnik, čeprav sploh ni šel iz Jugoslavije – ves svet je njegov dom

Strniševe pesmi so zaznamovane z likovnimi deli: bizantinske ikone, srednjeveški mozaiki itd. Njegove pesniške zbirke so dostikrat sestavljene iz ciklusov. Pojmi, ki zaznamujejo Strniševo poezijo, so: transcendenca, nadčutnost, relativnostna pesnitev, depresivnost, neantropocentrizem (razsrediščenje človeka; smo le del vesolja) in cikloičnost (pesniški cikli; ni končnosti).

Relativnostna pesnitev (teorija le-te) je nastala l. 1984. Urednik Pibernik je takrat želel, da bi pesniki razložili svoje pesmi. Strniša poudarja ... Strniša pravi, da je pesnitev gibajoči se sistem, medtem ko je resnični svet mirujoči sistem. Strniša primerja umetnino s fizičnim telesom. Umetnina se v relativnem prostoru, ki je skrajšan in zgoščen, obnaša tako, kot se obnaša telo v realnem prostoru in času. Vsi (človek in druga bitja in vesolje) smo narejeni iz iste snovi; vesolje je homogeno. S simboličnostjo in metaforičnostjo narašča pomenska masa pesmi. Smisel poezije Strniša torej pojasnjuje s teorijo relativnosti, teorijo, ki si jo sposodi iz fizike. V romantični estetiki so umetnino primerjali z rastlino (seme, rast itd.), Strniša s svojo fizikalno primerjavo umetnino postavi v nepričakovan kontekst. Umetnina ni več mimezis, je nekaj bolj kompleksnega, večplastnega.

Strniša poudarja človekovo nedokončanost, končnost in smrtnost. Nedokončanost Strniša pojasni tako: »Ko človek umre, je še vedno truplo.« Iz tega izhaja tudi njegova satira in črni humor. Zadnji dve zbirki (Jajce, Škarje) je podnaslovil z žanrsko oznako manipejska satira. Iz njegove poezije pa izhaja tudi etična dimenzija. Prisotno je spoznanje, da se mora človek odločati in izbirati. Z obema dimenzijama (etika, humor) Strniša premaguje tragično absurdnost človekove eksistence. Strniša se je skliceval tudi na Kanta, ki je rekel: »Dvoje me v življenju fascinira: pogled v nebo (smiselni red stvari) in moralni zakon v meni (notranji, kategorični imperativ)«.

Zbirke:

Mozaiki, 1959

Odisej, 1963

Želod, 1972

Oko, 1974

Jajce – slikanica o laži, 1975

popevke (*Zemlja pleše*, *Mala terasa*)

Vesolje – izbor poezije

Dramatika:

Samorog

Žabe

Ljudožerci (*Mrtvaški ples*)

Driada

znanstvena fantastika

mladinska dela

Strnišev pesniški svet:

urejen, enoten (imenujejo ga pesnik kozmične zavesti → kozmos kot urejen sistem, nasprotje kaosa)

kljub temu nima zveze z new geom (hočejo biti povezani z vesoljem)

pri Strniši nas samostojno odločanje poveže s transcendenco, kozmosom (nasprotje Sartru)

naslanja se na srednjeveško miselnost o enotnosti

na trenutke je antropomorfen

Antagonizem med dobrim in zlim:

tudi tako se kaže urejenost

Umetnik – v tej pesmi vidimo, kakšen je bil Strniša

Formalna strogost:

v zbirkah ima 5 razdelkov

pesmi so iz 3 štirivrstičnic, povezanih z asonancami

ta strogost mu omogoča vsebinske premike, nazadnje pa ga ta umetna forma začne dušiti

Borilnica

Lirski subjekt:

prvoosebni le v zbirki *Odisej* → odmik od antropocentričnosti v kozmocentričnost

Celota sveta:

tridelna predstava sveta je najbolj razvidna iz te pesmi

posameznik je podrejen

borilnica = zemlja

klet = zlo

orgle = upanje, pozitivna transcendence

} srednjeveška tridelna predstava

I. pesem:

opis borilnice: majhen, temen, mrzel, vlažen prostor

človek ni hotel priti sem – v tem soglaša s Sartrom, a to pripisuje zunajčloveški sili, ki stopa z njim v stik in mu daje svobodno voljo

II. pesem:

prikažeta se druga dva svetova

postava ve za človeka, še preden pride v borilnico

orgle blagodejno vplivajo

tudi dobro lahko preživi, ne le zlo

III. pesem:

neposredni stik med človekom in silami zla (meč, tetovaža)

ko se ta boj konča, človek spet sanja

lutka: pomembna metafora za Strnišo, grozljiva, mračna

IV. pesem:

stanje po bojevanju

sanje – v stiski ga spet tolažijo orgle

morje: neskončno, pomemben simbol, kozmičnost, totalna poezija, svet kot celota

V. pesem:

svetloba je le preteklost, človekovo stanje se slabša – skuša izstopiti, a ne more, prisilijo ga, da se bori

a z nočjo pride sanjski svet (umiritev): moč, upanje, nekoč bo izstopil

je še nekaj več, transcendenca, zato vztraja

tu se kaže Strnišev nazor o svobodni volji

zlo se naseljuje v subjektu, klet ne ponuja vnaprejšnjega rezultata

je nekakšno oporišče vztrajanja, da se prebije v krog

Mozaiki²⁷

Prva Strniševa zbirka so Mozaiki (1959). Zbirka zastavlja vprašanje o pomenu sedanosti, o smislu sedanosti. Smisel vsega je umetniška lepota. Zbirka je sestavljena iz štirih razdelkov, osnovni metrum je trohejski osmerek (vprašljiva trditev). Pesem Večerna pravljica je jambaska, pesem Mozaiki pa trohejska. Zbirka Mozaiki je zaznamovana z ljudsko poezijo.

Petdelna zgradba:

5 štirivrstičnic

še prvoosebni subjekt

---

²⁷ *Mozaiki*, 1959.

Povod nastanka:

leta 1954 je bila v Ljubljani razstava mozaikov iz Ravenne (najzahodnejše mesto bizantinskega cesarstva)
simbol zgodovinske utopije (obnova rimskega cesarstva)

Tema pesmi:

zgodovina odide v pozabo: stari, oddaljeni, vtakani v sence
motiv hladnega (ognji hladni)
mozaiki temnijo, obrazi se izgublajo v naši zavesti

4. kitica:

ponovitev začetka

5. kitica:

oblike se izgubijo, a oči²⁸ (zlate, velike) še zro – za vsako stvarjo ostane sled
svet obvladuje človeka

Umetnost:

Strniša se bolj zateka k umetnosti kot k naravi – bolj zadrži odtekanje časa
umetniški spomin je še posebej dragocen
namiguje tudi na vero (svetnice), pa tudi na univerzalni spomin

veliko antitez

Vrba²⁹

Optimizem:

že 1. verz, nič ne more propasti
tudi ljubezenska tema

Maščevanje:

življenje sicer vedno zmaguje, a je tudi maščevalno, svet je tudi pravičen
tisti, ki je nekoč ubil vrbo, bo občutil njeno maščevanje

Vrba:

simbol neuničljivosti, trdoživosti

v slovanski mitologiji je ambivalentna (smrt), tu pa zelo pozitivna

že v 1. zbirki ima vrbe, a so izvotljene, delujejo groteskno → pri Strniši je polno paradoksnih preskokov, povezujejo ga
z nadrealizmom

Čas:

ni ga, ker misli v celoti vesolja (kroženje, prerajanje)

---

²⁸ *Oko* je naslov zadnje zbirke, nekakšnega pregleda nad vsem.

²⁹ *Želod*, 1972.

Optimizem:

zadnji verz – ljubezenska tema (obrača se k moški osebi)

Ali bo spomin ostal?

dvom o večnosti in vseh človeških konvencijah
četudi smo večni, ne bomo več, kot smo bili
na zemlji se ne da dobiti dokončnega odgovora

II. pesem:

spominja na Baudelairovega *Tujca*
človek je krhek, nebogljen

podobno pri Ketteju: *Črne oči* – dialog med nekom, ki bi rad verjel, in zlodejem, ki ga razmaje z dvomom

Zgradba:

kot pri sonetnem vencu, deli so mnogo bolj povezani, a vse le ni tako povezano

Jajce:

dodatni elementi, nevezani na vsakdanjo predmetno realnost
vprašanja o smislu življenja

Pesem Večerna pravljica. Ta pesem nima nobene zveze z vzorci ljudske pesmi. Verz je urejen, klasičnih rim ni, so pa asonance. Pri branju Mozaikov dobimo občutek, da hoče biti Strniša klasičen. Pesem predstavlja zlo v človeku, njegovo trpljenje in smrt. V njej je mnogo nadrealističnih simbolov. V dogodkih iz narave odkriva nekaj fantastično grozljivega. Žolta luna: ta podoba spominja na nekaj pokvarjenega, prezrelega (kot npr. žarko maslo). Pesem je zlovešča, podoba narave je depoetizirana. Opazimo tudi aliteracijo. Grozljive podobe: dolge sive miši; mačke sanj se igrajo z njimi itd. Zaradi vseh teh podob je naslov pesmi pravljica nepričakovan. Večina besed ima padajoč ritem (dvignejo, hodijo), ritem verza pa je rastoč. Pesem Mozaiki lahko primerjamo s spomini, saj je naš spomin sestavljen iz več majhnih delčkov. Pesem na simboličen način govori o oddaljeni preteklosti. Svetnice v pesmi so opisane na paradoksalen način, imajo raznolike kvalitete (senčnate svetilke, prste jim božajo nevidne trave, stopajo po ognjih hladnih). Sladka jablana v vrtu nas spomni na rajski vrt, na nekaj prvinskega. Pesem je torej prepojena s krščansko ikonografijo. Religija in umetnost sta skozi zgodovino neločljivo povezani. Umetnost je služila temu, da človeka prenese, ga dvigne v lepši svet. V času, ko je bila pesem Mozaiki napisana, je bilo poudarjanje vere nevarno, nezaželjeno. Te podobe torej ohranjajo lepoto, draž, čar, vendar so strahotno daleč, ne moremo jih več priklicati nazaj. Oko iz zadnjega verza lahko interpretiramo tako, da gre za mozaike, ki so še edini ostanek preteklosti. Zbirka *Odisej* je izšla l. 1963. Zbirka predstavlja duhovno izkušnjo poraženega sodobnika v tem svetu. Imaginarnost je uničevalec avtentične sedanosti. Zbirka Kondor: *Balade o svetovjih* (izbor Strniševe poezije).

Pesem *Odisej*. V prvi kitici nastopi *Odisej*, ki je drugačen od Homerjevega. *Odisej* pri Strniši sedi, pri Homerju potuje, se občasno ustavi in nekaj doživi. Dviganje in padanje morja predstavlja nekaj kozmičnega. *Odisej* razmišlja o preteklosti in o smrti. Strniša razmišlja o celoti skozi antiteze, kontraste. Svet je binarno razpolovljen. Besedilo je zgrajeno tako, da pesnik posamezne verze ponavlja. Motiv druge kitice je zemlja, zemlja kot otok, kot dom, kot neka prvotna civilizacija, zemlja kot simbol življenja in smrti, zemlja kot primitivna prvobitna stvar. Ta pesem (*Odisej*) je

---

³⁰ *Jajce*, 1975.

torej sestavljena iz 5 delov. Zvezde, ki upeljujejo dom: to lahko beremo ideološko (komunisti). Tu je Strniševo razmišljanje še intuitivno, v naslednjih zbirkah pa bo vedno bolj zavestno, reflektivno.

Zbirka *Želod* (1972). Pesem *Vrba*. Et in vitam eternam credo (v večno življenje verujem): sv. Avguštin: Confesiones. Vse, kar obstaja, je večno, neuničljivo, čeprav se zdi, da tega ni več; ni smrti, ni konca. Bistvo stvari je neuničljivo. Ta pesem vsebuje močno protinihilistično gesto. Ni razloga za strah, za obup, za grozo pred smrtjo. Vrba je tudi ljubezenska pesem, ljubezen do ženske, a tudi do vseh, saj živimo v svetu, kjer ni smrti, opisuje ljubezen do vseh. Trnuljčica simbolizira prebujenje v življenje, novo življenje. Vse, kar je, je le zasnutek tega, kar šele bo. Le tisti, ki stopijo skozi okno, samomorilci, zares umrejo, saj umrejo še preden dejansko umrejo, še preden stopijo skozi okno. Pesem *Svet*. To je pesem, ki sodi na konec, je predzadnje besedilo zbirke *Oko*. Zbirka *Oko* je celovit svet vsega, kar je Strniša znal, je kombinacija filozofskega in igrivega. Strniševa dialektika: preteklost, sedanjost, prihodnost človeka in vesolja, človeka in narave itd.

V uvodu zbirke nas pesnik opozarja na tri pojme. Prvi je tretje oko, ki je povezano z jogo (telo kot energetsko polje). To tretje oko (čelna čakra) je sposobno globljega uvida v stvari. Drugi pojem je Kraken, bajeslovna pošast iz severnih morij, danes hobotnica. Tretji pojem je Rok, pravljичni ptič iz Tisoč in ene noči.

V tej zbirki pesnik opico vidi iz več vidikov. Enkrat jo povezuje s smrtnim strahom opice, ki se boji samotne smrti, zato pohaja v tropih. Druga podoba je orangutan, ujet v kletki, ki spominja na ujete ljudi (cikel Orangutan). Orangutan je najvišja oblika opice, ki živi sama, ki je premamgala smrtni strah, ki je žalostna, a vendarle poje.

Veno Taufer se je rodil v Ljubljani l. 1933. L. 1943 je bil njegov oče ubit v bojih z okupatorjem. Taufer je bil soavtor Majniške deklaracije. Prejel je tudi Prešernovo nagrado.

Prva zbirka je *Svinčene zvezde* (1958). Sodi med začetke slovenskega eksistencialističnega modernizma. Motivi: melanholija, vojne travme, groza pred ničem, zatekanje v ljubezensko intimo. Skuša se izogniti romantični izpovednosti, zato se dostikrat pojavi množinski pesniški subjekt (najbolj v ciklu *Melanholija drugega Ešalona* – ešalon je vojaška enota). Drugi ešalon je rod sinov, sinov padlih borcev. Tem sinovom ni tako nič več ostalo, tudi priložnosti za junaštvo nimajo več. Vsi ideali očetov so se izkazali za nekaj votlega, ničnega.

Pesem *Don Kihot*. Brezlesni papir: papir, ki ima malo celuloze. Don Kihotov svet je trhel, najprej ga sesuje, nato pa začne preoblikovati še samega sebe. Šlem je simbol maske, skrivanja in zaščite, samoobrambe. Težava je v tem, da svoje lastno telo spreminja v napadalno in obrambno orožje. Pesnik proizvaja kompleksne metafore in zato odpira asociacije. Bil je kruto pogumen: pojavi se vprašanje človekovega aktivizma. Pogum se namreč lahko sprevrže v krutost. Zgradba napreduje iz destrukcije v konstrukcijo. Don Kihot uničuje staro in gradi novo, ki pa je kovinsko, hladno, zaprto, kruto. Ne gre več za sentimentalen svet, čeprav se konča v intimi (z *Dulcinejo* ostaneta sama). Konec ne reši subjektovega temeljnega problema – njegovega odnosa do sveta. Don Kihot hoče imeti svet, če že ne v celoti, pa zase (povezava z intimizmom). Jezik je moderniziran, še bolj radikalno kot pri Strniši in Zajcu. To je poudarjeno z izpuščanjem ločil v kasnejših izdajah. Navezave s tradicijo so komaj opazne (paralelizmi v *Don Kihotu*). Pesem deluje kot pripoved.

Pesem *Koncert v naravi*. Zbirka *Jetnik prostosti* (1963). V to zbirko je pesnik vpeljal moderniziran sonet in tercino. Človeka in okolje opisuje groteskno-ironično. Pogoste so predstave votlosti, zgubljenosti, zanikanja romantične vzvišenosti. *Koncert v naravi* je kvazisonet. Prikaz para je predmeten. Brezosebnost je še poudarjena s tem, da sta osebi zaznamovani le z osebniimi zaimki (ona in on). Človek je omejen. Nato kaže peščena ura. Stopnišče ponazarja kariero. Po njem se lahko dvigamo ali spuščamo. Na omejenost kaže tudi akvarij. Naravo in lepoto iščeta v knjigah in kinu. Ves sonet je zanikanje romantične ljubezni. Podoba para deluje moderno. Ton je ironičen. Vse naravno je prikazano kot umetno. Na koncu se pojavijo krvave škrge, ki kažejo na potopljenost sveta. Ribe v žilah kažejo na izgubljeno identiteto. Človek ni več človek. Svet je grotesken, deformiran. Skladnja je ambivalentna, dvoumna. Od soneta ostane le še forma. Značilni ton in tema izgineta. Verzi niso silabotonični, ampak svobodni. Ohranjene pa so rime, ki niso moderne, ampak gramatične.

Pesem *Taborni ognji*. Pesem je izšla v zbirki *Še ode*. Tu so pesmi napisane v tercinah. Tema je vojna v Jugoslaviji. Motiv te pesmi je vojna in njena groza. Vojska, kuga, lakota in smrt se navezujejo na apokalipso. Poleg ljudi se zgrozi tudi svet. Nebo okamni. *Taborni ognji* kažejo na čas turških vpadov in tabore, lahko pa tudi na koncentracijska taborišča ali na taborjenje (dopust). Tabor je povezan s premikom, začasnostjo in primitivnim življenjem. Ogenj pa je nekaj globinskega, nujno potrebnega. *Zubelj* je uničujoči ogenj. Pesem govori o kolektivni izkušnji. Množice izgubijo vse, preteklost in prihodnost. Konec pesmi kaže na eksodus, vendar so tu mana le kapljajoči vzdih. Nebo, ki je v naši tradiciji povezano s transcenco, je okamnelo, mrtvo. Grozi, da se bo sesulo. Vse vojne so enake, v zgodovini in sedaj. Tercinska oblika se navezuje na Dantjevo *Božansko komedijo*. Prikazuje sodobni pekeli.

Meditacija o eksterieru. Izšla je v zbirki *Vaje in naloge* (1969), ki je obračun z jezikom tradicije in ideološkim jezikom. Tu Taufer raziskuje pesniški jezik in že napisane pesmi. Tekst je sestavljen iz drobcev drugih pesmi. Hladna hiša spominja na Prešernove *Sonete nesreče*; smrt je odrešitev. V Tauferjevi pesmi v odrešitev vodi rdeča pot (mogoče komunizem). Vse je ekstaza – kaže na Kosovela. *Striptis pločevine* kaže na Tauferjevo pesem *Koncert v naravi*. Gre za kritiko potrošništva, užitka in laži. Bili smo hlip, bodimo smeh: kaže na bili smo nič, bodimo vse; to je pesem *internacionale*. Navezuje se na ideologijo razsvetljenstva, najprej bomo delali, potem pa se bomo veselili. Še tisti pleše, ki trohni: kaže na Strniševo *Zemlja pleše*. To je groteskno, strašljivo in smešno. Taufer vzpostavlja dialog s sln. in

evropsko pesniško tradicijo. To še stopnjuje v zbirkah Podatki in tercine za obtolčene trobente. V Podatkih ima sonete, ki so še bolj fragmentarni. Besedilo postane labirint. Taufer uvede postopek brisanja kohezivnih tekstov. Težka razumljivost je vzpostavljena namerno. On je zavestno iskal pluralizem resnice. Njegova besedila delujejo ironično, pa tudi kritično. Pri Meditaciji o eksterieru ritem (jamb) vnaša nekaj komičnega. Daje vtis ironične kritične distance do besedilnega sveta. Konec pesmi je sosledje črk, ki niso nobene besede. Tauferjev odnos do jezika je avandgardističen.

Edvard Kocbek je l. 1934 izdal prvo zbirko Zemlja, ki je prehod iz ekspresionizma v novo stvarnost. To ni socialni realizem, ker ne obravnava družbenih tem. Do l. 1963 je bil prisilno utišán. Bil je oporečnik, ni pa se povezal s sln. emigracijo, čeprav so ga vabili in ga je oblast obtoževala, da je povezan z njo. Oblasti se je zameril z zbirko štirih novel Strah in pogum. Študiral je teologijo, potem pa se je prepisal na romanistiko in slavistiko. Službo je dobil v Bjelovarju. Povezoval se je z gibanji za prenovu Cerkve (Križarji). Pred koncem študija je potoval v Francijo, kjer je spoznal personalizem, ki je neateistična oblika eksistencializma. Bil je v skupini krščanskih socialistov in se je povezal s komunisti. Razbistriti je hotel razmerje med Cerkvijo in partijo. Bil je v izvršilnem odboru OF. Prisiljen je bil podpisati Dolomitsko izjavo, ki je potrjevala vodstvo partije. Med vojno je tudi pesnil, a ni objavljál. Pisal je o smrti, žrtvovanju, zgodovino je opisoval s stališča kozmičnih zakonov. Zbirko je izdal šele leta 1963. Tu obravnava vojno (zbirka Groza). Zanj je dobil Prešernovo nagrado. Ima šest ciklov. V zbirki prevladuje groza, kljub temu pa je tudi upanje.

Pesem Predmeti. Predmeti so personificirani, odhajajo v Tibet, mesto miru, ki je nasprotje vojni. Človek ni več na vrhu lestvice. Ljudje izgubljajo človeškost, ki jo pridobivajo predmeti. Človek se odtuja ljudem in predmetom – alienacija. Preko pesmi se človek od otroka z orglicami spremeni v utrujenega moža s svetlo sekuro. Verzi niso silabotonični, povezuje jih skladenjsko semantični paralelizem. Strukturo povezuje neka notranja logika.

Pesem Kdo sem. Pove, da se ne strinja z mnenjem družbe o njem. Moto pove, kdo naj bi bil on. Pojavi se vrsta paradoksov, med drugim narek tišine. Hamlet kaže na dvom o pravičnosti kazni. Rdeča vrtnica simbolizira ljubezen. Zavzame se za polno bivanje, akcijo. Misli na prihodnost. Kritizira družbo in stoletje, ki sta ošabna. On se zavzema za čisto etiko, za humanizem. Mesečina pri Kocbeku označuje iracionalnost.

L. 1969 je izšla zbirka Poročilo (druga zbirka je Pentagram, ki je izšla šele v zbranih pesmih 1977). Zbirka ima pet delov. Je najbolj ironično-kritična njegova zbirka. Lirski subjekt se identificira s fiktivnimi bitji (čudak, blaznež).

Pesem Sosed na oblaku. To je kritika družbe. Človek je predmet manipulacije. Vezi med ljudmi so pretrgane. Človeška svoboda je zgolj navidezna. Mediji uravnavajo mišljenje, govor, nagon. Drugo je norišnica. Šišenska tolpa kaže na huliganstvo, nasilje med mladimi.

Pesem Lipicanci. Je optimistična hvalnica sln. narodu. Od te pesmi naprej se lipicanci pogosto pojavljajo v sln. poeziji. Lipicanci so simbol, majhni so črni, odrasli so beli. Sln. zgod. gre iz teme v svetlobo. Naša zgod. je moralno čista. Lipicanci so se zatekli na »čista tla«. Konec pesmi je optimističen. Vizija je v poeziji. Oblika je sedem kitic po 12 verzov (pravljica števila). To je sklepna pesem zbirke.

NEOAVANTGARDA

1966-1972 (Paternu)
-1975 (Poniž)
radikalni modernizem ali hipermodernizem
tudi neoavantgarda, konkretna poezija

NEOAVANTGARDA

1966-sredina 70. let

3. faza povojnega modernizma:

neoavantgarda
konkretna poezija
reizem
ludizem
lingvizem (Hribar)
ultramodernizem (Kos)

1966 do 1973 modernizem v radikalni obliki – ultramodernizem, neoavantgarda, vizualna in kontaktna poezija, poezija jezikovnih eksperimentov, študentska revolucija v Franciji in Nemčiji, kritika nasilja institucij 1968, ostalo v intelektualnih krogih, na vzhodu železne zavese okupacija Češko-slovaške, samožig študenta Jana Palacha, upor svobodnega intelektualca, v ZDA proti vojni v Vietnamu, hipiji, seksualna revolucija, nekonformistična literatura On the Road, 1991 Zušan oživil s Sutrami

v Sloveniji naraščata potrošništvo in ekonomsko izseljenstvo, ekonomska reformacija, v poeziji povezovanje vizualnega in besednega, Marko Pogačnik in Iztok Gaister skupino OHO,³¹ multimedijske projekte, ulične hepeninge, okoli 14 umetnikov 1966–71, del OHO-jevcev, projekte prvi Franci Zagoričnik

pojav literarno-gledaliških skupin, skupina 441 – Matjaž Kocbek, Milan Jesih, Ivo Svetina, nato skupina 442 in Pupilije Ferkeverk, ohranjala eksperimentalna gledališča, Glej

poezija v skupinskih zbirkah Pericarežeracirep, Eva, knjige tudi ročno izdelane, Steklenica, ki bi rada pila, stripi Svetloba teme, kartice, knjiga na obročku, poezija ni več bralni dogodek, zavzame socialni prostor, odpiranje meja poezije, demokratizacija sistema, pesnenje lahko karkoli, oglas, kuharski recepti, ironična distanca, šport, gozdarstvo, množična kultura, računalništvo, binarni sistem, umetnina je lahko program, koncept literarnega dela

likovna in zvočna demokratizacija, raziskovanje, likovne konstrukcije, raziskovanje črkovnih linij, permutacije črk

³¹ HO (1966-1971), Marko Pogačnik, Duba Samolec, Dragan Živadinov, Metod Frlic, Marko Peljhan. Skupina OHO je delovala 1966-1971. Njene zasnove segajo v leto 1962, ko je skupina dijakov v Kranju (Marko Pogačnik, M. Ciglič, I. Geister) zasnovala šolsko glasilo Plamenica (z eksperimentalnimi teksti, abstraktnimi risbami in uvodnikom M. Pogačnika je izšlo 1963), ki je vzbudila škandal in po drugi strani povezala skupino avantgardno usmerjenih kulturnikov v Kranju. Ko so šli dijaki študirat v Ljubljano (1963, Pogačnik kiparstvo, Geister pravo, Ciglič režijo), so se povezali z literati in teoretiki revije Perspektive, ki je bila 1964 ukinjena, zato so se vključili v reviji Problemi in Tribuna, kjer je bil 23.12.1966 objavljen Manifest OHO (M. Pogačnik in I. Geister sta tega leta izdala tudi Knjigo OHO, ki ji sledi vrsta edicij OHO). Skupina OHO je v prvem obdobju združevala (kot člane ali simpatizerje) likovnike (M. Pogačnik, M. Matanović, A. Šalamun), literate, filmske ustvarjalce (pomembni so kratki eksperimentalni filmi), kritike in teoretike, ki so svoja področja intermedijsko povezovali v reistično ustvarjalnost (likovno zajema: pop artikle, stripe, hepeninge - dokumentirani na filmih in fotografijah, prve instalacije). Konec leta 1968 (leto, ko skupina začne razstavljeni po uveljavljenih galerijah) se je - v odsotnosti M. Pogačnika in I. Geistra (služila sta vojaščino) - z likovniki povezal Tomaž Šalamun, ki je iz Rima prenesel neposredno izkušnjo "arte povere". Po letu 1969 je v delovanju skupine OHO prevladala likovna umetnost (pridružili so se mdr. D. Nez, D. Dellabernardina, S. Dragan), reizem so zamenjale druge smeri sodobnih likovnih tokov (minimalizem, process-art). Po vrnitvi M. Pogačnika se je delovanje skupine preusmerilo h konceptualističnim projektom (npr. poletni projekti v naravi v okolici Kranja 1969). Leta 1970 so razvili prve telepatske projekte, skupino opazijo v ZDA, vendar so se umaknili v naravo. 11.4.1971 so ustanovili Družino v Šempasu, ki se je usmerila v odkrivanje pretakanja nevidnih energij sveta in usklajevanje posameznika z njimi. Njihovo delo je v zadnjem času zelo aktualno, saj so skupino vključili v mednarodne pregledne razstave kot npr. Body and the East (Ljubljana, Moderna galerija 1998), Aspekto /Positionen: 50 Jahre Kunst aus Mitteleuropa (Dunaj, Museum Moderner Kunst 1999), Global Conceptualism: Points of Origin 1950-1980 (New York, Queens Museum 1999), 2000+ Arteast Collection (potujoča razstava Moderne galerije 2001/2002). (<http://zerogravity.mg-lj.si/slo/kozmiki/ohobio.htm>, 20. 10. 2009)

Zagoričnik pesem Vsenič, črke v prostoru, raketa, bomba, falus, moč, morfofoška analiza, svet-loba, živimo v svetu podob, skladiščno povezovanje v večje enote

Aleš Kermauner, ukinitve meje med jezikom in realnostjo, reklama za samomor, Tarasov brat, naredil samomor, odtiskoval realnost

glavni konstrukcijski princip igra, igra z jezikom, pravili, nonsens, odkrivanje jezika na novo, Šalamuniva Namen pelerine 1968, samozaložba, OHO Muhe se kadijo, ne-francoščina, Šalamudova parodija Duma 1964 v Perspektivah 1964

... ekspresionizem, zreli modernizem, avtodestrukcija subjekta, totalitarna oblast ukinjala revije

naslednja faza rojeni med in tik po drugi svetovni vojni, nadgrajujejo avantgardo > neoavantgarda ali neomodernizem, premikanje mej litareture

Zagoričnik abstrakten, a družbenokritičen

OHO združeval multimedialne projekte, vodila Marko Pogačnik, zbirka Ikebana 1969 in Geister, zbirka Parjenje čevljev

Geister prvi prevajal Haikuje, zenovska filozofija, odstranjanje dominantnega položaja subjekta, ni več nad objektom, ampak gre za dva subjekta > skladnost s splošno težnjo modernizma – relativizirati antropocentrizem, ki jo začinja biblija, s Pogačnikom zagovarjata reizem (človek stvar med stvarmi), stvari so individualizirane, Geistrova poezija bolj konceptualistična, eksperimentalna, v Ikebani »kapljice se peljejo z vlakom« in »bela kapljica poleg baznega človeka«

tudi ikebana zenovska umetnost – kombiniranje rastlin v šopek

Geister, Žalostna majna 1969, raziskovalna poezija v več razdelkih, danes v zbranih delih, pregovori, recepti, cikel o muhi in človeku, skoki v vodo, opis germanskih imen > poskus ubesedenja zapletenih razmerij – v Lesenih zvezah Vhodni spah, igra s pregovori v Pregovorih (»lopata je že doma, ko je kopač še vedno v jami«)

čevljev, vžigalice, plastična embalaža, zelo ceneni izdelki, na škatlicah nalepljeni kartončki z vinjetami, silhuetami > inštalacija, majhni ceneni izdelki ikone ohojevske poezije, čevljev zaščitni znak, Geister zbirko Parjenje čevljev

konstantna forma 2 + 2 ohranja ves čas ohojevske poezije > vedno bolj preizkušanje zvoka, pomena

Šalamun nekaj dni zaprt kot odgovorni urednik Perspektiv, Poker hibrid različnih teženj, smaozaložba, razdira mite mitiziran jezik, mitizirano poezijo, mit lirskega subjekta, naroda, ključni italijanski dialekt – multilingvistična zbirka, Poker premetanka Koper, pesnik igralec posebne vrste, premišljeno ocenjevanje vrednosti

v ciklu Mrk zakritje svetlega telesa, najbolj znamenit verz »utrudil sem se podobe svojega plemena in se izselil« - že takrat zapisal svojo usodo, 1979 v New York, prezentiral ohojevce kot ambientalni umetnik (artefakti iz odvrženih stvari), nova samokreacija, kot Zajc nove podobe

v pesmi se sestavlja iz odpadnih stvari, imaginativni postopki, igra, lirski subjekt nepovezan, neživ, napoved širjenja slovenske poezije, pesniški projekt, prestop začetnega ludizma

najbolj prevajan pesnik, značilna širina, prestopanje mej znanega in dovoljenega, prvi o drogah in homoerotiki, netradicionalna metaforika, nepopolna metaforična mreža, neulovljiva, ahasver, hkrati živa enciklopedija sodobne umetnosti, poligon intertekstualnosti, nagovarja druge in mlajše avtorje

sredi 70. let znani pesniki nadaljnji razvoj, novi pesniki pluralizem smeri in tokov – še danes

1 retradicionalizacija

1.1 neorealizem – odpor do modernizma, groznih jezikovnih raziskav, upor pošatsnemu absurd, iskanje novega stika z resničnostjo, veristični postopki, resnični problemi bivanja – Tone Kuntner v Kruh vsakdanji o izpraznjenem podeželju in Ervin Fritz o zamolčanju socialnih in družbenih problemov (samomori, socialne razlike, splav ...), skušata uveljaviti vitalizem, afirmistični pogled na življenje, senzibiliziranje za probleme, zamejitev tukaj in zdaj in človek, za Fritza živeti edina vrednota, agnostik

Fritz v Okruških sveta s slovenstvom v svinčenih časih, razdelek Zmeraj se mi po slovensko sanja, vesoljna distanca, stereotipi slovenstva, »orli črni curek čez oči in strta krila« (Ujetega ptiča tožba, Ptič Samoživ Župančič Murnu)

1.2 bolj uveljavil estetski formalizem, avtotematska poezija, meta poezija, še vedno zelo raziskovalna, a estetska, samozadostna, predstavnika Niko Grafenauer v Štrukturah same sonete, ki so zelo drugačni od petrarkističnega modela, hermetična poezija, znotrajtekstualni odnosi do onemoglosti, sam o filotehnični poeziji

v pesmi nobenega gibanja, predlogi, samostalniške zveze, molk in preganjanje molka, samo človek govori

druga zbirka Stiska jezika, jambski verz, rime, forma, pojmi iz sveta umetnosi – šolal pri Mallarméju

nadaljevalec, učenec Boris A. Novak (1953), dobro razlaga Grafenauerja, eksperimentalna zbirka Tihožitja, definicija z metaforami, 3-vrstičnice, paralelne – enaka skladijska in pomenska struktura, vse se začneja $a \neq b$ in $a = c$, preišljen postopek, velik del eksistencialistične poezije, pojem nič v nasprotju z jezikom, poezijo – 1. kitica svet : jezik, 2. luč : eros, 3. glas : spomin, 4. jaz : jezik, 5. spomin : pesem – preišljena strukturirana besedila, Šeherezada – govoriti je živeti, avtoreferencialno besedilo, definicija kaj je in kaj ni poezija

1.3 hkrati nova generacija Milan Dekleva, Ivo Svetina, Matjaž Kocbek in Milan Jesih, začetek dediči ludizma, Taras Kermauner v zgodnejših letih o poeziji – vpeljal izraz ludizem, vpletanje v ironično igro, konvencionalne slovenske simbole z novim subjektivizmom, estetsko in čutno senzibilnostjo, Svetina asociacije v dekorativne strukture, vključujejo parodične, kritične osi – zaščitna znamka

Jesih (1950) Uran v urinu, gospodar, kot avtor profiliral v Tribuni in Problemih pri ZO urednik Prijevec, mentor študentov primerjalne književnosti, Jesih odlomke oblikuje v ne čisto breoblične, ampak pravilne rimane verze > ritem brez napake, a pomenje zelo neinterpretativno, norci, arhaičnost, izrazi ludizma, špirit večpomenski, proti koncu vedno bolj absurdno

ironične parodične potujive, razširja se zenovski repertoar > Dekleva sam piše haikuje, Geister le prevajal, a Dekleva le evropskega človeka – japonski lirski subjekt se le čudi – aliteracije, zbirka haikujev Mushi mushi 1971, 17 pesmi o glasbi, 17 o ljubezni, 17 o svetu, podobe iz tradicije – novo: tradicija kot zaloga, repertoar od antike do renesanse, geografsko iz Mediterana proti vzhodu (Dekleva in Svetina sredi 70. let)

posnemanje gazele, povečevanje ženske lepote, estet z ogromno vizualnih elementov, deli telesa, lepota, mladost, dragocenost, privlačnost – evropski človek poškodovan od metafizike, razdeljen na zgornji in spodnji del telesa, telo umirajoče, danes telo objekt, s katerim manipuliramo, ga preoblikujemo, odmik od narave, trošenje telesa, predmet : subjekt – poseg po razkošnih kulturah, užitku in lepoti

Svetina 1976 zbirko Joni, v sanskritu pomeni maternico, neobremenjena beseda, povezovanje z letopo, Analepin kip, lepe podobe, veliko pridevnikov, občutek polnosti, žarenje čutnosti – literarna zgodovina z dekadenco, arabeska struktura

neoavantgardne težnje v umetnosti (avantgarda do 1925 oz. v Sloveniji do 1930): skupina OHO, Glej in Pekarna, film, nove revije, nove knjižne zbirke, Tirbuna, Problemi, zbirka Znamenja (Kermauner, Pirjevec)

v začetku 70. let Slovenci : Srbi (in Hrvati) + razkol v partijskem vodstvu + različni pogledi na prihodnost, liberalne težnje "očiščene", ljudje odstavljani > kriza, velike socialne razlike, ekonomska emigracija (Prekmurje, Kozjansko > Nemčija, ZDA, Argentina)

>> 1974 nova ustava uzakonila samoupravljanje, ogromni tuji krediti omogočili naraščajoče potrošništvo

1979 umrl državni teoretik Edvard Kardelj in leto za njim še Tito > usodna kriza, padec standarda, pomanjkanje osnovnih živih, hiperinflacija + pojav trše jugoslovanske nacionalizacije z enotnim šolskim načrtom in namenom ustvariti jugoslovanski narod >> upor Slovencev, čeprav javnost tega ni vedela

razmah nacionalizmov > pokopana ideja bratstva in enotnosti, naraščanje slovenske samozavesti, aktivacija v začetku 80. let, mišljenjski pluralizem z Novo revijo 1982

ne le antifašizem, ampak državljanska vojna - množični poboji poražencev po 2. svetovni vojni

revolucionarno pravo razlastilo vse, "ki so imeli preveč" - nacionalizacija, verbalni delikti sprožili obsodbo na podlagi kazenskega zakonika, ogromni vložki v vojsko

zgodba o jeziku

Začetek:

1966 še ni konec zrelega modernizma → več vzporednih faz

Šalamun: *Poker*, 1966

Kosovel: *Integrali*, 1967: Ocvirk 30 let ni vedel, kaj bi z njimi

zgrešil je naslov – bolje bi bilo *Konsi* ali *Konstrukcije*

Eksperimenti:

večmedijski, ne le jezikovni

Novo obdobje v slovenski poeziji nastopi l. 1966. Gre za t. i. temni modernizem. Konča se lahko l. 1972, 1973, morda pa celo 1975. Nastopi nova generacija pesnikov, rojena od 1940 do 1945. Kos to obdobje imenuje ultramodernizem, namiguje torej na neko skrajno stopnjo modernizma. Večino tokov tega obdobja pokriva izraz neoavantgarda. Gre namreč za pojave, ki spominjajo na zgodovinske avantgarde, na čas 20. let 20. st. Avantgarda je bila tudi pri nas (Podbevškova zbirka *Človek z bomabami* in Kosovelovi *Integrali*). V svetu so bili avantgardni tokovi: futurizem, dadaizem itd. Ni naključje, da so Kosovelovi *Integrali* izšli l. 1967. Avantgarda si je zamislila komunikacijo s publiko (literarni večeri). Avantgardna gibanja so se identificirala z manifesti. V temni modernizem spada tudi pojem konkretna poezija. Značilni so trije tokovi: reizem, ludizem, lingvizem. Iznašla jih je sprotna kritika po revijah. Reizem izhaja iz besede res, tvar. Drugi izraz prihaja iz lat. ludus, igra. Tretji izhaja iz besede jezik. Lingvizem je težnja, da bi poezija znova dosegla primarno zraščeno besedo in stvari (definicija Tineta Hribarja). Pesnik besedo jemlje kot še posebej zanimivo stvar, ob kateri se je treba ustaviti, ne pa le skozi gledati. Ludizem pomeni, da se pesniški subjekt drugače postavlja nasproti svoji dejavnosti. Je neke vrste igralec, kombinatorik, hahzarder. Ludist je suveren igralec, saj naključje postane dejavnik svobode. Lingvizem pomeni neke vrste raziskovanje jezika. Reizem je drugačen odnos med subjektom in objektom. Subjekt se zaveda samega sebe in objektivne stvarnosti, do predmetov pa vzpostavi estetski, nefunkcionalen odnos. Predmeti ga zanimajo kot nekaj avtonomnega, nekaj, kar ima lastno bit in lastno pravico do obstoja. Človek ni več središče sveta in vesolja. Človek ni več gospodar stvari, ki se mu lahko uprejo. Sodobna kritika je nekatere od teh smeri odklanjala. V času, ki ga obravnavamo, se zgodi uveljavitev strukturalizma in semiotike. Na špici tedanjega dogajanja je bila skupina Oho. Delovala je 1966-71. Duhovna voditeljica sta ji bila slikar Marko Pogačnik in pesnik Iztok Geister (takrat dostikrat pod imenom Plamen). V njej so bili razni umetniki (filmarji, likovniki, pesniki, pisatelji itd.). Člani: Milenko Matanovič, David Nes itd. Član je bil tudi Franci Zagoričnik, ki je imel kasneje najmočnejše mednarodne zveze. Izvajal je projekt West east, ki je izdajal mape, v katerih je bila konkretna poezija. Šlo je za izstop iz strogo nacionalnih okvirov v mednarodnost. Pesniki: Aleš Kermauner, Vojin Kovač Chubby. Avantgarda stremi k ekstremnosti. Tudi pesnikovo življenje teži k ekstremu (samomor Aleša Kermaunerja).

Skupina OHO:

umetniki različnih smeri, rojeni v 40. letih

Marko Pogačnik:

odtisi stvari v mavcu, konkretna poezija, numerično programirana dela

spremenil je umetnost v življenje in obratno – komuna, zdravljenje zemlje z akupunkturo

Iztok Geister (I. G. Plamen)

Marjan Ciglič

Srečo Dragan

Križnar

kasneje Aleš Kermauner

Matjaž Hanžek

V. Kovač – Chubby

Franci Zagoričnik

Tomaž Šalamun:

tu je izdal drugo zbirko *Namen pelerine* (so kraške jame)

sodeloval je pri projektih tudi kot konceptualistični³² likovni umetnik: z laksom oviti Grad, ga razrezati in poslati na razglednicah po svetu

odšel je v ZDA, kjer je bil navdušeno sprejet → ameriška literarna kariera

Duh časa:

razširjanje nove zavesti v mladi generaciji – bolj tolerantno

vietnamska vojna → študentski protesti, v Evropi leta 1968 upor nasilju kapitalizma

flower power – otroci cvetja: proti ameriški administraciji: "Make love, not war."

v vzhodni Evropi je bilo še huje – leta 1968 je Sovjetska zveza okupirala Češko, ker je bila preddemokratična → Jan

Panach se je protestno zažgal

protestniška glasba: Beatli, The Rolling Stones

Filozofske ideje:

reifikacijo jemljejo zares, spreminjajo svoj življenjski način

Geister: "Stvari smo reševali iz antropocentričnih zank, ker smo jim mi vsilili službo. Smo proti zlorabi stvari."

umetnost: projekt osvobajanja stvari od gole funkcionalnosti in razodtujitve človeka

to so uresničevali v komunah (Pogačnik) ali z opazovanjem narave (Geister je ornitolog)

cilj jim je, da bi njihovo lastno življenje postalo umetnina – Gesamtkunstwerk

spremeniti se mora tudi kritika

poezija postane življenje, ne razlaga ga več

konkretizacija pesniške snovi

verbi-voko-vizualizacija – beseda kot: nosilka smisla

zvok

grafični znak

vse to je pomembno pri oblikovanju in dojemaju besedil

včasih je videti pomembnejše kot razumeti

literatura postane besedno slikarstvo

Skupina OHO:

skupinsko delo

zabrisane meje med zvrstmi

družinsko telo, ki ustvarja sinestetični izdelek

OHO, 1966:

prvi multimedialni projekt

naslov: okó + uhó

je tudi palindrom – prisegajo na dvosmerno branje

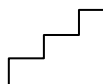
Pogačnik, Geister

knjiga, ki je zgibanka – na koncu se stvar obrne, bereš lahko tudi notranjost

na eni strani so slike, na drugi besedila, med sabo niso v zvezi

Primitivno slikovno gradivo:

Fragmenti brez konteksta:

čudna besedila

modificirani citati (Murn, Cankar) → marginalnost umetnika

---

³² Zamisel ali dejanska izvedba.

naslovi, imena izdelkov, besedilni vzorci (vabilo na koncert)
ready-made – iztrgani iz konteksta in preneseni v nov kontekst: de- in rekontekstualizacija

Ludizem v jezikovnih postopkih:
paronomazija: "Beli led je danes Bled" → nove razsežnosti
neskončni regres – struktura, ki razjeda samo sebe
"Jaz nisem pesem, jaz nisem oko, oko gleda, jaz gledam riž."
meji na nonsens, praznine lahko poljubno zapolnimo

Tomaž Šalamun v okviru Ohoja najprej ni nastopal kot pesnik. Že leta 1963 je objavljale tekste v Perspektivah, 1966 pa izide zbirka Poker, ki je že ludistična, lingvistična in reistična. Poker je lahko tudi anagram od Koper, ne le igra s kartami. Pri Ohoju je bil neke vrste kipar. Šalamun je prenesel neugledne materiale v galerijo in jih razglasil za kip (arte povera). Taki materiali so bili: vreča peska, kopica sena, lesni odpadki, testo. To je tudi čas politične liberalizacije (Kavčič) in pospešenega potrošništva. Poudari se kritično mnenje, da človek postaja robot (že pri Tauferju, Zajcu). To je čas vietnamske vojne in njenega nasprotnega pola – mirovništva. Razcvete se rokc'n'roll.

osvobajanje od privajenega

Tomaž Šalamun: *Poker*, 1966 šokantna prva zbirka (samozaložba)

šokantna prva zbirka (samozaložba)

Pogačnik:

ob njej o ontologiji literature

literatura obstaja v gibanju, poslušanju, gledanju

knjiga je prilagoditev zgradbe

ukinja razlikovanje po kvaliteti: s stališča znakovnosti je vse literatura (slovenska abeceda)
Prešeren in Šalamun sta enaka

nekateri kritiki so bili proti: nesmiselno, to sploh ni poezija, le poiigravanje, navlaka besed
krši pravila razuma, žali čustva udeležencev NOB

razdira tradicionalno literaturo, estetiko in zgodovinske mite

Duma 64:

parodira Župančičevo *Dumo*

"Zjeban od absolutnega"

patos, značilen za neoavangardo

močna parodična nota – spominja na Marinettija: nonšalantna, visoka drža

vsesplošna nesposobnost, da bi reševali realne probleme

Sodobnejša kritika:

bila je bolj tolerantna: Rupel, Taras Kermauner

kmalu tudi literarna zgodovina: Paternu, Kos

Inovativnost:

v tem je pomen njegove poezije

ni več o svetu, ampak z jezikom vzpostavlja svet – ni mimesis, pač pa le igra

porušena hierarhija vrednot – le še horizontalno, zamenljivo

ni več metafizike, mita poezije – poezija ni več vzvišeno početje duha

poezija je prikaz temeljne kaotičnosti, nesmisla

pesnik je hazarder, blefer, igralec

temelj je lahko naključje, igra brez pravil in poante

v jeziku je več možnosti, človek je gibljivejši, kot nam skušajo dopovedati

človek ni gospodar sveta – stvari se osamosvojijo in dvignejo zoper njega

negotov suženj znakov

nedoumljive, suverene stvari – ogrožajo nadvlado subjekta

Cikel *Stvari*:

roka se osamosvoji, človek je ne obvladuje več
humorno, a grozljivo: Kaj zdaj in kakšne bodo posledice?

Ciničen odpor do družbene resničnosti:
sarkastičen posmeh srednjemu sloju
izjemno hermetično, elitno

≠

Demokratičen jezik:
sleng, žargon, dialekt, pogovorni jezik, tuji jeziki, idiolekt mladostnikov, besedne igre
anekdotičnost – drobci osebnih izkušenj
ni mnogih tradicionalnih slogovnih postopkov
ni več pravih kitic, metričnega ritma, ločil
fragmentarizirani skladenjsko vzorci

Začetek reizma in ludizma:
zavračanje vrednot iz prejšnjih faz
subjekt ni več center sveta → ukinjen antropocentrizem
neodvisne stvari – same na sebi so znaki
ni konvencionalnega označenca – svet brez globine, smisla, gola imanenca
svet je lahko zgolj popisan – nič ni zadaj
svet je doživljen kot razpad sveta
poljuben lirski subjekt, ima različne vloge (bog, poraženec, začudenec ...)

Narisa bom križ:
srajca je samostojna
reizem

Cikel *Gobice*:
lingvizem
kaj bi se zgodilo, če bi iz jezikovnega sistema odstranili črko p (→ zgodbe na p!)
kaže, kako smo vezani na jezik, kako nas ta obvladuje

Nov odnos do stvari:
tudi v skupini OHO
otroško čudenje, avtentično zrenje
funkcionalnost stvari reducira – alienacija³³, reifikacija
ime predmeta je zanimivo samo po sebi – čudenje besedam v poeziji
objektivno opazovanje, natančno opisovanje

to lahko izrine človeka v celoti
le še čisto racionalen zapis

to bi bil poraz reizma → v njem gre za partnerski odnos do stvari, dialoško razmerje

v tej zbirki Šalamun raziskuje pesniški material (jezik)
tradicionalna poezija: semantika
ultramodernizem: semiotika – zvočna vrednost, likovni temelj besed – to jim je pomembnejše od pomena

Projekti skupine OHO

Projekti skupine OHO

1. AVTORSKE KNJIGE:
problematizirajo knjige
duhoviti eksperimenti
Zvočna knjiga

---

³³ Oddaljitev od človekovega bitja, človek = stvar.

Embrionalna knjiga – I. G. Plamen:
redukcija knjige kot skladišča informacij
samo naslov in 8 strani
samo napisi, da je to treba razumeti kot knjigo: "Prva stran", "Hrbtina in hkrati zadnja stran", "Zadnje strani ni"

Franci Zagoričnik: *Opus 0*:
en list – oštevilčene strani
naslov, stran 3, stran 184, stran 395, stran 6278 – parodira konvencijo zaporedja

I. G. Plamen: *Tišina ropot*:
zvočna knjiga
4 strani: "tišina"
obrtno → povzročimo zvok
"ropot"

Marko Pogačnik: *Artikel Knjiga, Knjiga na obročku*:
pravokotne kartice, zluknjane v kroge
posebna vizualna razsežnost – sence, perforacije
parodija + druge razsežnosti knjige

I. G. Plamen: *Dve pesmi*:
različno velike črke, kot bi bile odtisnjene s krompirjem
beremo na dve strani
"Ljudski slikar slika ljudstvo z ovčami na rokah in z rokami na nogah." → kdo ima ovce?
"Karel pride, gleda knjigo, prime knjigo ..."
težko je povezati besede v smiselne stavke

Plamen, Pogačnik: *Gobe v knjigi*:
pomeni ljudskih imen za gobe – asociacije
raziskuje jezikovni potencial, bistvo metaforičnosti
zavemo se, kako smo prišli do imena, začudimo se besedi
potujevanje – estetska funkcija
duhovito, parodično

2. ALMANAHI – SKUPINSKI PROJEKTI:
več medijev
prikriti deleži posameznih avtorjev
teorija, družbena kritika, umetnost v eni knjigi

Eva, 1966:
vizualne konstrukcije pik
vizualna poezija Francija Zagoričnika

Zagoričnik: *Rej pod lipo*:
9 pesmi iz klicajev in vprašajev – imata pomen
s tem gradi nove like, ki imajo naslove – v ironičnem razmerju
Klepsidra: vprašaji padajo v spodnji trikotnik

Pesem o zlati sredini: zlata sredina je nič, brez temelja, prazen prostor
Nadstavba: piramida vprašajev

skriti red sveta
reducirana izrazna sredstva
nenatančno določena ideja

Plamen: *Polnočne metamorfoze*:
razkrojeni, nepovezani drobcji – kot da lebdijo v zraku

Tomaž Šalamun: *Hiša Markova*:
tu kot prozaist
fragmentirana proza, ki obnavlja otroško zavest
veristični detajli – ni več celote

Braco Rotar: proza

Aleš Kermauner:

3 kritična besedila

potrošništvo, funkcionalizem, površnost

Perica reže raci rep, 1969:

v zbirki Znamenja³⁴

Vizualna poezija Francija Zagoričnika:

plusi in minusi – razporeja vrednote

Vzhod brez dneva, zahod brez noči: na vzhodu je črno od plusov, na zahodu svetlo, minusi vse samo s pisalnim strojem – "tipografska poezija"

Znak svobode – samo plusi v obliki kletke
implicitna kritika z reduciranimi sredstvi

Milenko Matanovič, Vojin Kovač – Chubby, 1967:

črtice in krogi na traku

kolaži – *Pozor se trese*

konkretna³⁵ poezija:

veliko iger – spominjajo na fonološke eksperimente – premetavanje črk
igra, kaj je tautologija: "A – črka a."

Šalamun – semantična konkretna poezija:

eksperimentira s teksti

klišej razveljavljajo drug drugega

Vrste konkretne poezije:

1. asemantična:

iz črk dela druge konstelacije

2. semantična:

še vedno jezikovni pomeni

Tomaž Šalamun

raziskava sistema in besedila

brez naslova

splošne resnice – nenavadno, da so v pesniških knjigah

ni brano kot navodilo za eksperiment

praviloma brez ločil – dehierarhizacija

"Bradlja, Hegel, rožice v naravi – trije so pojavi stvarstva." in nič več

Filozofska proza v zborniku:

Slavoj Žižek: *Kartezijanske meditacije*

raziskuje jezik in filozofijo hkrati

temelji fenomenologije³⁶ ("Človeka ni. Vse je tu.") in eksperimenti z jezikom

besede razstavlja po morfemskih šivih → Heidegger

svet-loba, po-ljub-en – opozarja na tvorjenost

tako razvija svojo misel – v svetlobi zagleda svet

"Svet je svet-loba jaza, ki iz-bira po-ljub-no bivajoče."

Katalog 1:³⁷

dvojna številka *Problemov*, poletje 1968

Filozofija:

novi sodelavci, zlasti filozofi:

Tomaž Brejc – umetnostni zgodovinar

---

³⁴ PIRJEVEC.

³⁵ Concretus = zrašččen → vidno/slišno znamenje + pojem.

³⁶ HUSSERL.

³⁷ Pričakovali so, da bo serija, zato je ta številka 1.

Taras Kermauner – kritik
Braco Rotar – filozof, sociolog
Rastko Močnik – sociolog

ideje iz francoskega strukturalizma – Barthes
dekonstrukcija: postopek v literarni vedi in filozofiji
besedilo je sešito skupaj, mi pa moramo ugotoviti šive, prazna mesta – v njih je jedro ideologije
Rastko Močnik razstavlja teoreme v tipografsko obdelana gesla (različne črke)
nenaključen izbor – npr. "pluralizem", naveličani so ideologije
Žižek filozofski diskurz kombinira z diskurzom kriminalke (citira Jamesa Bonda)

Proza:
Marko Švabič
Tomaž Šalamun: *Jonas*

montaža žanrsko in vsebinsko različnih besedil:
kriminalka, zgodovinski roman, pravljica, družinska povest, priročnik za razmnoževanje lončnic, nastanek ledenikov, recept, vabilo, statistika itn.
tudi Jonasov jezik se spreminja – JLA v srbohrvaščini itn.
vsa besedila so enakovredna
igranje z žanri, slogi, ideologijami (npr. krščanstvo, JLA)

Konkretna poezija:

Naško Križnar: velika in male tiskane črke v vijugah
naslovi *Sladka in slana voda*

Milenko Matanovič – oblika črk:

W VV

d b

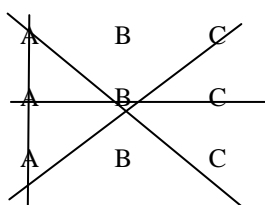
g p

} estetika črk – ali je to še literatura?

Matjaž Hanžek: kolaži iz črk
ludistična poezija

I. G. Plamen:

po dva distiha o nogah in čevljih – človek in stvari, potrebne za življenje
sopostavlja nenavadne trditve – duhovito, začudeni smo
morda smo mi podrejeni stvarim in ne obratno?

isti vzorec

identiteta – identiteta in različnost sta temelj umetnosti

Pogačnik: strip *Svetloba teme*:

žarnica, čevljev, gumb, pipa, jedilni pribor

odpovedjo službo človeku, ker jih noče več opaziti → potem je konec sveta
konec te zagate je, ko se človek začne čuditi, pozoren je in spoštljiv

Chubby: *Preservativi*:

opis embalaže in vsebine (velikosti, oblike, materiala) 7 vrst kondomov
→ zgražanje, "to je na meji razkroja"

Katalog 2:

v zbirki Znamenja

z naslovom opozarjajo na potrebo po dezideologizirani umetnosti – umetnost je avtonomna sfera
tudi humanistična sfera se mora sinhronizirati z razvojem v tehnologiji, ker zelo zaostaja
literatura je instrumentalizirana, orodje politike
svet je treba le popisati, katalogizirati → vse je enakovredno!
važna je veljavnost znotraj besedilne vrste

Šalamun: *Zakaj sem fašist*:

politična provokacija – zmaga v vojni je bila vrhovna vrednota
preizkus politične strpnosti → niso reagirali

provocira lažni humanizem, konformizem, povprečnost, problematizira temelj fašizma (absolutno svobodo)
"Resnični užitek fašizma je, da vzbudi resnično bolečino." – mati, ki ji vojak zdrobi dojenčkovo glavo → perverzno

Šalamun: *Draga Mile*:

družbena kritika – masovno izseljevanje iz nerazvitih regij v tujino
pisma gastarbajterja zaročenki domov – zanima ga njena erotična aktivnost
podpis: "Tomaž Šalamun"

Šalamun: *Glave*: zeljne in človeške glave
polemično, ironično, duhovito
proglasi se za neprištevne
degradira naslovnika – imenuje ga "vi", zmerja ga

Plamen: *Ranunculus L.*³⁸:

41 opisov različnih vrst zlatih, zelo natančno po ključu za določanje
zaprti množici 41 zlatih + odprti množici rastlin, živali in stvari
zavemo se bogastva jezika – imena živali: suha južina, uhati škržat, borova mora

lepota besed
stvari – neskončno elementov: zalisec, markacija, zdenka sir

Samostojne Plamnove zbirke:

Žalostna majna

Ikebana

Parjenje čevljev

poetizacija teorije, pregovorov, priročnikov, germanskih lastnih imen

nemetaforično razumevanje pregovorov

imena lesnih zvez (mizarstvo)

programirana umetnost

raziskava kombinacij

matematični princip – igra z besedami, a po urejenih pravilih

Matjaž Hanžek: *Pesnik, piše, pesem, lepo, večkrat*:

kombinacije

spreminjanje besednega reda

temeljne stvari: pesnik ... → a ni več ideologije, pomena, resnice

Marko Pogačnik: *Breskev*:

14 abstraktnih in univerzalnih samostalnikov + 14 glagolov → 14^3 kombinacij = 2744

"Vsebina loči enoto". – žrebal je

breskev → celostno videnje sveta

brez subjekta – glavno je naključje ali pa vnaprej natančno popisano

Gledališče:

Programirana igra

občinstvo se razdeli po višini in teži, nato izvajajo naloge (10 počepov)

Sopotniki

Veno Taufer: *Vaje in naloge*, 1969

elementi vizualne poezije – *Potovanje odo* (= od – do)

Andrej Brvar: *Slikanica*, 1969

cikel *Vijavaja*

Boris A. Novak: *Stihožitja*, 1977

vzpostavlja stik s tradicijo – predhodnik postmodernizma

tudi permutacija, variabilnost

---

³⁸ zlatica

Programi in manifesti

avantgardni programi in manifesti nakazujejo usmeritve – tudi bučno, bojovito, poniževalno, parodično
premostiti skušajo prepad med gibanjem in javnostjo → patetična, pozivalna retorika
nasprotnike označujejo, celo vulgarno
včasih že realizacija gibanja, nadomestijo umetnost

Program "OHO":

Tribuna, 1967 – Plamen, Pogačnik

na začetku je slika čevlja – nato je opisan proces, kako je nastala ta črta
likovna govornica + jezik – avtonomni govornici, vsaka ima svoj pomen

rezultat

časovnost

nato je izjemno natančen opis čevlja, težko ga prepoznamo
vrne se na isto točko

usmeriti skušajo v natančno opazovanje

Razmerje opazovalec – prostor:

skušajo ga očistiti ideologije

"Prostor razpade v prosti zor, ko to napišem." – odprtost, svoboda

Razmerje misel – stvar:

ontologija, fenomenologija

smisel – stalna zveza med mislijo in stvarjo

absurd – ni zveze med mislijo in stvarjo

fantastika – ko misel ni več racionalna

besedna, filozofska igra – pripelje do zanimivih trditev

človek ne ve, kako misli, a vsa vednost je posledica mišljenja

samo otroci mislijo brez pojmov, s predstavami (fantastično!)

palindromi so dvoročni

redko pri sestavu pojmovnih stališč

"Markec s cekram."

stvari so stvarne, moramo jih sprejeti, kot so

tiho so – z besedo izvabimo iz njih neslišen glas → Ali je mogoče tudi iz misli?

Manifest kulturne revolucije:

parodija političnih manifestov – družbena provokacija

parodira revolucijo in proletarce

Chubby:

nosilci so lumpenproletarci

sposoja si pojmovni aparat marksizma in ga premešča v subkulturo

klicaji, velelniki, različno velike črke

9 gesel: 2. proletariat se je preklasiral v malomeščanstvo → diktatura lumpenproletarcev

kult deklasiranih elementov

uvesti soc-reizem namesto socrealizma

"deklasirani elementi, združite se!" – zrušite buržoazno umetnost

Odzivi

Starejši umetniki in kritiki – "Delo":³⁹

Demokracija – da, razkroj – ne

Bevk, Grabeljšček, Bor, Vidmar, Kosmač, Jakac, Svetina, Mejak ...

panično in nervozno so reagirali na *Katalog 1* in prispevke v *Tribuni*

motil jih je Chubbyjev manifest in manifest Iva Svetine *Slovenska apokalipsa*, 1968

Preservativi so bili zanje celotni *Katalog 1* – neznosno!

ni avtohtono slovensko – modno, uvoženo, osamljeno

del psihološke vojne, ki jo izvajajo kapitalistične družbe

provincialna želja po ekstravagantnosti (bližje resnici!)

³⁹ Glasilo SZDL.

niso ločili resnice in fikcije, satire, parodije (Chubbyjev manifest so jemali kot resnico)
ni ustvarjalne misli, življenjskega smisla
a v družbi res ni vse v redu – v vrhu smo po številu samomorov
ta umetnost hoče vulgarizirati medčloveške odnose
lumpenproletariat → spreobrnitev ciljev revolucije

I. Svetini očitajo, da gre za belogardistično propagando, blasfemično do naše družbe – parodija mobilizacijske partizanske pesmi (*Hej, brigade*) – vsi so bili že naveličani
tak pesnik nikamor ne sodi, izkoreninjen je, prenapenja resnična družbena protislovja (napetosti na poti v komunizem)

družba ni idealna, a tako realna kritika ni v redu
govorili so s stališča avtoritete – pravica odločanja, kaj je prav, lepo, dobro, dovoljeno ...
čutili so se izzvane, zato je bila taka prenapeta reakcija
vseeno niso zahtevali prepovedi revij ali preganjanj ustvarjalcev

Marko Pogačnik je začel tako, da je najprej odlival stvari v mavcu. To je počel s čisto preprostimi predmeti (steklenice). Vsakdanjost je preselil v območje umetnosti. Danes je bolj znan kot zdravitelj zemlje in filozof. Po vseh delih sveta postavlja litopunkture (kamne s simbolnimi šiframi, ki delujejo zdravilno). Geister je postal eden najbolj občutljivih opazovalcev narave. Bil je predvsem reist. Blizu je bil vzhodnjaškimi filozofijam. Od osemdesetih let dalje piše predvsem strokovne, poljudne in poetične eseje o naravi (o pokrajini, vodah itd.). Šele l. 2002 je po 28 letih izdal novo pesniško zbirko. Ohojevci so govorili o verbi-voko-vizualizaciji. Od tod tudi izbira imena, ki je kontaminacija dveh krnitev, oko in uho; hkrati je ime tudi igrivo, bere se palindromsko (od obeh strani enako), je tudi medmet. Eden njihovih projektov je bil Embrionalna knjiga. Šlo je za 4 prepognjene liste, v njej ni bilo teksta, temveč le nekaj, kar nas opozarja, da bi to lahko bila knjiga. Na straneh je le pisalo: prva, srednja, hrbtna in zadnja stran. Gre za popolno relativizacijo knjige. Nekaj podobnega je izdal Franci Zagoričnik, Opus nič. V tej knjigi nič ne piše, strani so paginirane zmešano (3, 184, 395 itd.). To je igra s konvencijo. Zvočna knjiga kaže na multimedialnost, ima podnaslov Tišina ropot. Na prvi strani je napis tišina (odsotnost zvoka, razpoloženje pred branjem). Na drugi strani piše ropot, saj list, ko ga obrnemo, povzroči šum. Artikel knjiga je narejena iz perforiranih kartic. Vsaka od njih ima kroge različnih razsežnosti in velikosti. Naslednja knjiga je Dve pesmi. Knjiga je ročni izdelek, avtorja sta Geister in Pogačnik. V njej beremo krožne strukture, črke so razpostavljene tako, da jih lahko beremo na več načinov. Naslednja knjiga je Gobe v knjigi. Geister se v njej poigrava z imeni za gobe. L. 1966 je nastala knjiga Oho. Je zgibanka. Za Oho je značilen postopek ready made. Neko stvar prenesemo v galerijo ali v pesniško zbirko, s tem ji odvzamemo prvotno pragmatično funkcijo in ji dodelimo novo funkcijo.

Avantgarde so bile izrazito nadnacionalne. Opuščale so slovenskost in se odpirale v širši evropski prostor. Prve informacije o konkretni poeziji prihajajo k nam iz tujine, npr. iz Češke in Nemčije. Vaclav Havel je npr. napisal zbirko Antikodi. Izraz konkreten prihaja iz lat. besede concretus, kar pomeni zraščeno, zgoščeno. Konkretna poezija nas opozarja ravno na zraščeno pomena in zvena besed. Denis Poniž je pri nas objavil antologijo svetovne konkretne poezije (1984). Konkretno poezijo deli na semantično in asemantično, na tisto, ki je pomenljiva, oz. na tisto, ki je drugačna kot pomenljiva (vizualna, zvočna). Izšlo je več zbornikov konkretne poezije: Eva, 1966 v Kranju; Perica reže raci rep bi moral iziti 1967, izšel je 1979; Katalog 1, v resnici je dvojna št. revije Problemi, julij in avgust 1979; Katalog 2, izšel v zbirki Znamenja. Starejša generacija literatov in kritikov je takšno ustvarjanje zavračala, ga videla kot redukcijo, destrukcijo, ne pa kot eksperiment. V Evi je Pogačnik razporejal črne pike v geometrične likovne konstalacije (diagonalno, krožno, navpično itd.). Zagoričnik je v Evi objavil cikel tekstov Rej pod lipo. Teksti so natipkani s pisalnim strojem; sestavljeni so iz dveh jezikovnih znamenj, iz klicaja in vprašaja. Tekst so le naslovi: Pesem o zlati sredini. Pesmi nosijo minimalno sporočilo. V njej je Zagoričnik naredil zrcalno geometrično sliko, na sredini je prazen prostor (zlata sredina). To lahko ponazarja nekaj negativnega, odsotnega. Geister je objavil cikel Polnočne metamorfoze. To so semantične pesmi. Sestavljene so iz fragmentov, vendar je težko razbrati vsebino. Vse je vprašljivo in odprto. Identiteta subjekta je neoprijemljiva. Tomaž Šalamun je v Evi objavil prozo Hiša Markova. Meščanska realnost je prikazana skozi otroško perspektivo. To so podrobni opisi, vsebine pa ni. Aleš Kermavner kritizira potrošniško družbo. Ironično prikazuje tudi avantgardno pesništvo. Objavljal je tudi readymadee. V zborniku Perica reže raci rep je vizualna poezija Zagoričnika sestavljena iz plusov in minusov. Te konstalacije znakov so naslovljene npr. Vzhod brez dneva, Zahod brez noči. Opis slike: narisana je krog, ki je razdeljen na dve polovici. Na eni piše zahod, na eni pa vzhod. Na zahodu je veliko minusov, na vzhodu pa plusov. Zato je vzhodna polovica kroga bolj črna. Druga konstalacija je znak svobode. Tu so plusi razvrščeni v mreže. To daje vtis zapora, bodoče žice. Bližje semantiki so kolaži, ki imajo minimalna sporočila. Kovač Chubby je objavil prometni znak. Opis: V znaku za prepoved prometa je beseda pesem. Geister se poigrava s kombinacijo črk; zakaj je neka kombinacija beseda, druga pa ne. Iz bz blaznosti črk naredi kzalnost brč. Šalamun tu nastopa s teksti, ki so bili kasneje objavljeni v zbirki Namen pelerine. Problematizira pesniške tekste, objavlja ready made. Pogačnik riše travne bilke, ki jih spremlja minitraktat o znakih. Tu nastopa tudi filozof Slavoj Žižek; objavi Kartezijanske meditacije (naslov v nemščini). Tu se sklicuje na Edmunda Huslerla. Ugotavlja, da danes človeka ni, je le še razpad sveta. Katalog 1 se razširi z novimi člani. V njem je objavljeno besedilo Teze za katalog. Tu nastopajo Žižek, Močnik, Geister, Šalamun itd. To je poskus, da bi svet le popisali, ne pa vrednotili po smislih, ki so tuji umetnosti. Tako naj bi se literatura bolj približala sodobni družbi. Šlo je za teze o večji

avtonomnosti umetnosti. Sodelovali so tudi Brejc, Kermauner itd. Žižek je objavil tekst, kjer montira filozofski diskurz z diskurzom kriminalke. Križnar objavi vizualno poezijo, sestavljena iz abecede. Sestavljena je iz dveh nizov malih in velikih črk. Ob njih so naslovi. Milenko Matanovič (umet. zgodovinar) ugotavlja, da so črke zgrajene po določenih principih (vodoravno, navpično, krožno). Izток Geister pa dokončno oblikuje reistično poetiko. Zaščitni znak reizma je čevljev. Šalamun objavi besedilo Jonas. To je montaža publicističnega, strokovnega, poljudnega, uradovnega in umet. jezika. Vse povezuje lik Jonasa, ki govori okoljem ustrezno. V Katalogu 2 Chubby objavi besedilo Perservativi; gre za besedila iz različnih embalaž kondomov. Šalamun problematizira zgodovinske teme (fašizem): delo Zakaj sem fašist. Kataloga 2 niso prepovedali. Družba se ni več počutila prizadeto. Nihče od avtorjev ni bil zaprt. Geister je šel s svojo minimalistično poezijo še korak naprej. V besedilu Ranunculus je opis zlatice, presekan s stavki, ki pripovedujejo, da se ji nekaj (muha, rdeč zalisec, sveža markacija) približa.

Geistrov postopek pisanja je sestavljen iz kombinatorike. V nekem besedilu, ki ima naravo manifesta, je razložil, da je njegova poezija drugačna od klasične, tradicionalne. Pravi, da poezijo omogočajo samostalniki. Zanj je značilna fragmentarnost in asketizem oz. minimalizem. Ta poezija ni mimetična, noče referirati resničnosti. Geister pravi, da je resničnost poezija izmišljena. Poezija je drugačna od stvarnosti, a je stvarna. Stvari v njej so namreč besede. Njegova zadnja zbirka je Ikebana. Govori o prvinskem elementu (vodi). To je tudi ključna tema Geistrovih esejev; zanj je voda materia prima. Je pa minimalistično obdelana. Geister vzame le kapljico vode, ki jo postavi v različne položaje. Eni pesmi je naslov Blažena kapljica poleg blaznega človeka. Ta minimalizem je blizu poetiki haikuja, saj gre za nekaj drobnega, s čimer pa hoče v trenutku zajeti veselje, v trenutku, v katerem je večnost.

Zbirki Žalostna Majna (1969), Parjenje čevljev (1977). Žalostna Majna eksperimentira z različnimi besedili in imeni (npr. s kuharskimi recepti). Geister prvine, iz katerih delamo hrano, osamosvoji in jih razporedi v zanj značilno obliko distihov. Naslov pesmi (recepta) je Ribji file s papriko in paradiznikom.

Cikel Muha. V njem pesnik prestavlja razmerja in spreminja perspektivo. Je popolnoma neantropocentričen.

Cikel Germanska imena. V njem navaja germanska imena, katerih pomena ne poznamo več, Geister pa se ravno s temi pomeni poigrava. Primer: Henrik pomeni pater familias; pesnik se igra z besedami dom, hiša, gostilna.

Cikel Skoki v vodo. V njem skuša Geister opisati različne lege telesa pri skoku v vodo.

Cikel Lesne vezave. Pri skokih v vodo gre za opis gibanja, tu pa za opis geometrije. Govori o tem, kako spajamo različne kose lesa med seboj. Pri Geistru gre za poetičnost vsakdanjosti in za mojstrsko natančnost opisa.

Cikel Pregovori. Primer: Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade; tu se pesnik duhovito igra s tem pregovorom.

Cikel Škatlica vžigalic. Polna škatlica poleg odsotne vžigalice: Poigrava se, da bi odkril meje smisla. Geistrova umetnost kombinatorike temelji na binarni opoziciji. Primer: prazno – polno. To je torej vidno še na ravni leksike, on pa je to prenesel tudi v formo (dvostišja).

Aleš Kermavner se je spraševal, kakšno vlogo ima avantgardna umetnost v sodobni družbi. Njegova likovnost je omejena na odtise. Primer: v črno barvo je namočil klešče in to odtisnil na papir, ki ga je nato vložil v pisalni stroj in napisal besedilo: kaj je bit, kaj je vsebina, kaj je bivajoče (temeljna človeška vprašanja). Napisal je tudi parodično besedilo, kjer je nesrečnim ljudem predlagal samomor. Ena pesem je takšna, da je na papir odtisnil pokrov odtočnega kanala, zraven pa je napisal besede kot: deformacija, desperacija, itd.; pri vsaki od teh je na koncu klicaj, pri zadnji (dekoracija) pa vprašaj.

Hanžek in Zagoričnik sta svoje eksperimente razširjala in dograjevala tudi zunaj ludističnih in reističnih tendenc in multimedialnih težnj skupine Oho. Zagoričnik je v zbirki Naime objavil Tapete. Gre za izdelke, ki so natipkani na pisalni stroj, a le iz pikic, dvopičij in poševnic. Fascinira nas postopek in delo, ne pa sporočilo. Gre namreč za tisoče znakov, ki jih je moral nekdo odtisniti. S tem je opozoril na to, da poezija ni le besedilo. Prva samostojna zbirka je Agamemnon iz l. 1964. Tu se vmešča v zreli temni modernizem, ki si zastavlja temeljna eksistencialna vprašanja. Izpostavlja brezizhodnost, voljo, strah pred smrtjo in ogroženost. Besedila je že tu likovno obdelal, vendar ne tako drastično kot kasneje. Pisal je tudi tekste, ki se zelo lepo slišijo, pa nič ne pomenijo. S tem je poezijo bližal glasbi. Delal je tudi kolaže iz iztržkov iz časopisa, tj. iz publicističnih besedil. V zbirko Naime je vključil stvari iz vsakdanjosti: grafite, fotografije napisov na drevesih, sporočila na listkih. Pesmi so preveč ujete v Zagoričnikov intelektualizem. So preišljene in natančno izdelane.

Hanžkova poezija je veliko bolj igriva, ideološko neobremenjena. Objavljati je začel v Tribuni, njegovo izhodišče pa je dadaizem. Dadaizem je bil od vseh avantgard najbolj igriv, najmanj ideološki in najmanj estetski. Dadaizem je le igriva provokacija. Hanžek raziskuje, kako funkcionira jezik. Išče različne kombinacije in permutacije. Seveda pri tem raziskuje tudi besedni red, torej kdaj so kombinacije še smiselne. Primer: pesnik piše pesem (šest različnih kombinacij). Pesem Hero (Heroj) je neke vrste odvisnikov koledar (po obliki). Njegova likovna poezija je bolj igriva in duhovita. Opozarja nas na konstruktivistično in ekspresionistično poezijo. Konstruktivistična je bolj načrtna, intelektualna, preišljena, ekspresionistična pa je bolj sproščena, igriva (tej je Hanžek bliže).

Šalamun je začel objavljati v Perspektivah, npr. pesem Duma 1964. Asocira seveda na Župančičevo Duma, ki je besedilo o dvojni slovenski identiteti, prvi otroški, poljedelski, idilični, drugi pa velemestni, industrijski, ki priteguje izseljence. Župančič je napisal: Hodil po zemlji sem naši in pil nje prelesti. Šalamunova Duma pa je šokantna, v njej ni nič prelestnega, vse je pervertirano, popačeno. Ta pesem je parodija na vse, kar je Slovincem sveto. Pri Šalamunu v zbirki Poker (1966) najprej mrkne subjekt, predvsem njegova lepota. Slovincem pravi moje pleme, od katerega podob je utrujen, zato se je izselil. To je v pesmi Mrk. Ena ključnih Šalamunovih besed je pošast. Mrk 1 je želja po samoti,

izražanje gnusa do sveta. Mrk 2 je še bolj sadomazohističen (žebli, ki si jih pesnik želi zabijati v telo). Želi se torej osamiti, a se konstruirati in tako preživeti.

Poker je izšel v samozaložbi. Knjiga je namreč provokativna, vendar ne toliko v ideološkem smislu kot Zajčeve ali Tauferjeve zbirke. Generacija, rojena po l. 1960, je Šalamunu že pisala posvetila v svojih zbirkah oz. se sklicevala nanj: Esad Babačič, Taja Kramberger itd. Doslej je napisal 32 zbirk. Najmočnejše je bil produktiven v 1. pol. 70. let. Takrat je živel na nekem ameriškem gradu in mrzlično ustvarjal. Opisuje utrujeni eksistencializem, filozofski nihilizem in poraz pesniške imaginacije. Samega se be je imenoval pošast, ki je narejena iz odpadkov, iz nečesa odurnega, gnusnega. On je subjekt, ki se zavestno gradi v svoji moči; ne dovoli si čustev, ranljivosti, mehkode, lirike. Ve, da ga v tem primeru svet lahko povozi, požre. Obračunal je s filozofijo in transcenco.

Prvi korak v novo moč. Ta korak je reističen. Stvari so avtonomne v svoji imanenci; so svobodne in se lahko človeku tudi uprejo. Ta reizem Šalamun še bolj radikalizira, saj je stvar tudi človekovo telo.

Cikel Stvari – Šesta pesem. Tu se pesniku upre roka, od nekdanj simbol dela, osebnega stika. Tekst je dramatičen in grozljiv. Zadnji verz: nisi ti, ampak sem roka. Neprestano se pojavlja vprašanje: kaj zdaj.

Drugi korak je sprostitvev ustvarjalca od družbene odgovornosti. Pesem, ki govori o Bogu, ki teče, da bi prišel pravočasno ob pol treh. Ponavlja se beseda odgovornost, ki nas veže, nam ne dovoljuje sproščenosti, kontemplativnosti. Narava in kozmos s tem pojmom nimata kaj početi. Barok prehrana naroda: tako kot so včasih ljudstvo hranili z lepimi, bleščečimi podobami (baročna umetnost), tako nas danes pitajo z odgovornostjo.

Naslednji korak je idologija, prenesena na jezik. Tu Šalamun obračuna s purizmom. Tema mu je odstranjevanje stvari in besed za stvari. Tako na koncu nimamo več ničesar. V eni pesmi v Pokru odstranjuje vse mogoče (krog, kvadrat, konopljo, vodo). Razlogi so, kot sam pravi, butasti, nelogični. V tej pesmi gre za spopad z besedami, v naslednji fazi pa se spopade s samim jezikom.

Pesem Antioda. V ozadju nje je strukturalistična teorija o arbitrarnosti in konvencionalnosti znakov. Začne se: brez tebe črka p gre k vragu svet. Besedilo je na videz humorno, a v resnici resno. Pesnik ilustrira, kaj bi svet izgubil, če bi odstranili le eno črko. Brez črke p se ne bi mogli nikamor nasloniti, nikamor priti. Humor izhaja tudi iz mešane leksike, iz nenavadnih besed za poezijo: paradajs, pakeljci. Poker je slovo od mladosti, je kritika države in družbe, kritika tendenčnosti in vsakršne ideje v umetnosti itd. Najbolj produktivno v poeziji se je svobodno igrati. V zadnjem delu Pokra pesnik meditira o tem, kako so nekatere besede čudne (razdelek Slovar). Pesmi iz naslednji zbirk so lahko humorne, praznične, nekatere pa so podobe krutosti. Pri Šalamunu je tudi veliko medbesedilnih povezav, čuti se njegovo branje drugih pesnikov. Šalamun torej ni dekonstruktivist, saj v svoji poeziji polagoma gradi nov svet. Subjekt se raznovrstno označuje: enkrat ima moč, drugič je brez moči; enkrat je mučitelj, drugič žrtev. Šalamun pride do spoznanja, kako fluidna, neopredeljiva je identiteta posameznika. Njegov odnos do jezika: vse je možno povezati z vsem, vse je odprto. Šalamun je tako povezan z nadrealizmom, pesniki novejših generacij pa so uživali tudi halucinogene droge. Nekatere Šalamunove tekste lahko beremo tudi kot v romanih tok zavesti. Lahko so zgodbe, tudi avtobiografske, in pisma. V 90. letih se Šalamun posveti remakeu: na novo preoblikuje staro – predeluje sonete itd. V tekstu Ion dobimo celo občutek poetičnosti, miline. Šalamunova imaginacija je vizualna, stvari vidi, ne sliši. Pogosto pri njem je morje, ki je odprto, brezbrežno, sivo itd. Pogosta sta tudi gora in jezero, ki sta ravno tako prostrana, brezmejna. Dokazujeta tudi, da je človek majhen, da ni gospodar. Temeljna Šalamunova drža je odprtost, sprejemanje. Veliko je snovi (med, mleko, olje), tekočine, ki pomenijo srečo, bogastvo. Drugi tip snovi so izdelki civilizacije: les, svila, papir, glina, bron (to je možno oblikovati) in lak. Šalamun je barvit: oranžna, rumena, rdeča, zlata (tople), na drugi strani so barve sublimacije, čistosti, globine (modra, srebrna). Ko beremo Šalamuna, imamo občutek, da imamo pred sabo pesniško enciklopedijo sveta. V svoji poeziji hoče zajeti Vse. Distance do sveta ni več, jezik se širi. Njegova pozicija je widgensteinovska: meje mojega sveta so meje mojega jezika.

Tekst Epitaf iz zbirke Balada za Metko Kraševac. Besedilo je banalno in spominja na sonet (oblika). V pesmi srečamo vampirske motive, smrt in Boga in duhove, ki pa niso Bog (razni guruji itd.). Opisuje osvoboditev in ljubezen. Kljub temu, da je zanj svet razpad sveta, se zaveda, da je dedič poezije in je zato prerok. Radikalno je izpeljal Cankarjevo podobo hlapčevstva, ponižnosti. Trdi, da se Slovenci svobode bojimo.

Pesem Moje plemo. Pesem je pravopisno pravilna, je strogo tercinsko zgrajena. To je pesem protesta. Koncentrirana žalobnost je ponazorjena z zgoščenostjo črke o.

Za Šalamuna je značilna multiplicirana identiteta, kar pomeni, da je vse, kar je kdajkoli zapisal. Vse, kar je, so njegovi teksti. Tekst Monstrum iz zbirke Maske. Monstrum je latinska beseda, ki pomeni pošast. Šalamun nas opozarja, da ta beseda izhaja iz monstare – prikazati se; monstrum torej pomeni nekaj, kar nam razkrije. V tej pesmi se razkrije zelo temno razmerje med ustvarjalcem in potrošnikom, bralcem. Pesnika ni brez bralca in obratno. Tudi to, da se razkrivamo, je ena od mask, iskrenost je torej postavljena pod vprašaj. Šalamunova poezija ni abstraktna, na nenavaden način le pove, kar že poznamo. Gre za preplet duhovnosti in divjosti, živosti, kaotičnosti, telesnosti. Od sredine 80. let Šalamun piše tudi zelo kratke tekste, nesmiselne izjave, preblisce, domisljice; gre za prakticanje nesmisla. Iz njih bi se lahko razvila misel, pesem, pa jo pusti v taki obliki. S Šalamunom je postala slovenska poezija kozmopolitska. Šalamun je le po naključju Slovenec in piše v slovenščini. On je večni Jud Ahahsfer, ki večno blodi po svetu. Kljub vsemu je ukoreninjen. Tekst Prevroče iz l. 1996, ki morda namiguje na učinke tople grede (propad sveta), je preroški. Odgovor na njegovo blodenje po svetu je osebna identifikacija, ki pa je v kritični distanci do identificiranja z narodom (moje plemo). Identificira se v službi poezije, brez poezije ga ni. Šalamunova poezija je večjezična: italijanska, ker je iz Kopra, poljščina, ker njegova sestra živi na Poljskem, španščina, angleščina. Šalamunova poezija je torej polna tujejezičnih citatov, ki so lahko tudi taki, za katere noče, da bi jih ljudje razumeli. Takšni citati so pogosto izraz njegove krhkosti, neobglenosti. Šalamun na vseh literarnih večerih (tudi na tujih) svojo poezijo bere v slovenščini, poskrbi pa

za prevode v tuje jezike. V njegovi poeziji se združuje tudi vsa svetovna poezija, saj zelo veliko bere, od klasikov do modernistov.

Pesem History. Tema je zabavna: kako spraviti pesnika v zgodovino in kaj naj literarna zgodovina počne s takim pesnikom. Pesem se začne: Tomaž Šalamun je pošast. Pesnik se imenuje z lastnim imenom in si pripiše diskvalifikatorične oznake. V pesmi se pojavi vprašanje: ali je poezija mesijanstvo. V tej pesmi govori o svoji javni podobi.

1972/1975 →

postmodernizem? → problem, ta načeloma sovпада s postkomunizmom

prisotni so sicer postmodernistični pojavi:

obnova historičnih slogov

medbesedilnost, citatnost

močan tok duhovne, filozofske poezije

nova postavitev subjekta → postane posameznik

POSTMODERNIZEM

pluralizem tokov in smeri, ki postaja vse bolj pluralizem osebnih poetik. Vsak pesnik skuša biti individualen glas. Ne ustvarja posebne smeri, je sam svoj. Eden od prepoznavnih tokov po avantgardi je retradicionalizacija. Pesniki se eksplicitno navezujejo na tradicijo. Gre za reaktualizacijo tradicije. Konec je destrukcije in parodiranja tradicije. Začne se nagovarjanje, dialog s tradicijo, a z vso izkušnjo modernizma, skepse itd. Začne se uveljavljati spoznanje, da je že vse izrečeno, vse napisano, da ni mogoče biti bolj moderen od modernistov. Hkrati pa nam je vse na voljo; ne moremo biti izvirni, lahko pa svobodno izbiramo v ogromni ponudbi svetovne kulture (kot v veleblagovnici). Gre za izmikanje bremenu zgodovine in tradicije. Pesniki začenjajo uporabljati npr. ljudsko slovstvo (Pegam in Lambergar itd.). Svetlana Makarovič je najbolj izvirni primerek tega toka. Za njeno življenje so pomembna tri dejstva: samotnost, zavrača materinstvo itd. Dobila je Andersenovo nagrado za izredno kvalitetno otroško literaturo. Njena prva zbirka je Somrak (1964). Kresna noč (1968). Zbirka Volčje jagode (1972). V tej zbirki se začne njena naravnost na ljudske balade. Veliko je fantastičnosti, bajeslovnih bitij in skladenjsko-semantičnih pesniških sredstev (inverzija, geminacija, paralelizem). Najprej so teksti dolgi, potem pa krajši in vedno bolj pravilno rimani. Najznačilnejša rima: x, b, y, b. Vendar želi s to formo izraziti moderno občutje: izvrženost, samoto, sovraštvo, nasilje kolektiva nad posameznikom, nesvobodo, nesmiselnost in neavtentičnost kolektivnega bivanja, prekletstvo celega sveta od zla, manj pa od smrti. Občutljiva je za prekrške nad naravo in nemočnim človekom. Problematizira institucijo poroke, ki ubija ljubezen. Isto velja za materinstvo. Oblika ljudske balade ji omogoča dsitancirano, nesubjektivno pripovedovanje o tragični človekovi usodi sploh, kar se sklada z modernim občutjem absurda v sodobni poeziji. Balade so ravno tako pomensko neizčrpane, arhetipske. Balada odraža tudi nerazložljivost, skrivnostnost poezije. Makarovičeva ne obnavlja tradicije naivno, pač pa želi na svež način opisati prekletstvo sodobnega sveta. Zeleni Jurij se pri njej spremeni v sivega Jurija, v nekaj, kar uteleša zlobo, sovraštvo, brezobzirnost (pri Murnu je zeleni Jurij simbol sproščenosti). Balade imajo tudi implicitni etos žanra. V njih je vedno prikazan prekršek in kazen za ta prekršek. Kazen je že naš način bivanja. Kultivira spevnost jezika. Pesmi sliši, ne vidi.

V Makarovičini peti pesniški zbirki Vojskin čas se množica ljudi (vandravci, površni potniki) za svoja dejanja krutosti, pollaščenja, sovraštva sklicujejo na božjo voljo. To sklicevanje se v refrenu pojavlja: je že božja volja tako.

Makarovičeva je bila kritična do sodobne podobe ženske: lepa, nežna, materinska, dobra mati, privlačen spolni predmet. Njena ženska je svobodna, svojeglava, prevarana v najlepših pričakovanjih (predvsem erotična deziluzija). Temu stanju se kot zavržen seksualni predmet upre. Imenuje jo z zloveščimi imeni: pelinžena, žalikžena, desetnica, mlinarica.

Desetnica je lik desete hčere, ki je bila izgnana z gradu in se je po mnogih letih vrnila na domači grad, kjer je niso spoznali. Konec te ljudske zgodbe je tako zelo žalosten. Makarovičine ženske so brezdomke, izkoreninjene, občutijo tujstvo, človeška bližina je ukinjena. V njenih besedilih je ogromno hladu, teme, nejasnosti.

Pelinžena (zbirka Pelinžena, 1974). V tej zbirki Svetlana uporablja stare oblike na nov način (uspavanke, litanije, legende, izštevanke, balade). Forme so izrazito ljudske (zaporedno riamna štirivrstičnica). Obrazci ponavljanja: anafora, ponavljanje celih verzov, ponavljanje kitic (rahlo modificirano), enostavna skladnja, vsi verzi skladenjsko enotni (brez enjambementov), tradicionalni vzorci (predvsem trohejski osmerek). Verz je torej metrični.

Zbirka Srčevac iz l. 1973 je ena najbolj lepo oblikovanih knjig. Je čudne oblike, v njej je na modernističen način oblikovano srce, razrezano na trakove. Na vsakem od njih je ena pesem. Pesem Pelinžena. Pesem je ritmično natančna (trohejski osmerci, šesterci in peterci – verz balade). Žalikžene so imele v ljudskem slovstvu posebno vednot, npr. kdaj je treba saditi bob. Bile so lepe ženske, v katere so se moški zaljublili. Prestati so morali preizkušnjo, ki je niso zdržali, zato si jih niso mogli nikoli prilastiti. Tudi v pesmi ima žalik žena nekaj čarovniškega v sebi. Bere pelin in iz njega dela vino. Žalik žena je povezana s smrtjo, ker poje umrlim; je bitje s hladnimi rokami in ozkimi očmi. Smrt je vanjo že naseljena, je bitje, ki vzbuja strah. Vendar je z ljudmi povezana, saj z vrčem pelinovega vina želi iti med ljudi in deliti grenkobo. Vendar ljudi ni, saj je svet kačje polje, polje, kjer nič več ne uspeva. Kače imata že Strniša in Zajc, Svetlana iz njih ne dela posebnega simbola, so pa htonična bitja (prihajajo iz zemlje).

Pesem Zibelka iz iste zbirke. Je grozljiva pesem. Opisuje motiv detomora. Otroku ni priznana svoboda, razmišljanje. Matere imajo otroke zaradi sebe, ne zaradi njih samih.

Pesem Poroka. V njej je tema ljubezen. Poroka onemogoči ljubezen, jo uniči. Ljudje v zakonu postanejo odurna majhna bitja, ki životarijo. Namesto v jutro se zakonca prebujata v sivo meglo. Od sreče in ljubezni so ostale le še drobtinice. Ko se ljudje poročijo, se zaprejo v kletko, počepnejo itd.

Zbirka *Sosed gora* (1980). V njej parodično razdira tradicionalne žanre (molitev, uspavanka, zagovor, otroška zahvalnica). Vsem tem žanrom Svetlana prilepi popolnoma nasprotno vsebino. *Sosed gora* je falični simbol v lacanovskem smislu, ki obvladuje kulturo moči, ki razdira, razpolovi vsak subjekt. V senci, ki jo meče ta *sosed gora*, svet propada. Veliko pesmi opisuje stanje po katastrofi. Glasovi žensk, ki govore te pesmi, so mnogo bolj raznovrstni (lahkoverna ženska, ki presliši svarila; pogumna ženska, ki se v ljubezni realizira, a tvega linč s strani skupnosti; ujetnica mučnega zakona, ki se mora odreči svoji identiteti; zmešana nosečnica itd.). Poudarjena je drastična skepsa in zanikanje kvalitete skupnega življenja, dvom v to, da je materinstvo najvišja oblika ženske izpolnitve. Ljubezni ni več, ljudje se le še plodimo in parimo.

Zbirka *Tisti čas* (1993). V njej pesnica ni popustila v svoji radikalnosti. Zbirka se začne s prekletstvom rojstva, konča pa se z željo po neki daljni zvezdi, ostalo ji je le še hrepenenje. Svet je dokončno pokvarjen, sreča ni možna, vsi človeški odnosi so spervtirani. Verzi postanejo daljši, forma je bolj pripovedna. Pesnica se začne identificirati z desetnico in veččo. Do subjekta ima postmodernistično distanco.

Pesem *Ogledalo*. Šele na koncu pesmi ugotovimo, da je pesem prvoosebna. Na začetku smo še distancirani od subjekta, čeprav se lahko vanj uživamo, pesem pa se konča s presenetljivim preobratom. Spoznamo, da gre za »mojo« zgodbo.

Neorealizem v 70. letih v poeziji govori o malem, vsakdanjem človeku; za avantgardiste je to konservativna struja. To obdobje traja 10 do 15 let, potem je potisnjeno na obrobje. Predstavnika sta Fric in Kuntner. Zadnjega je sprejela za svojega predvsem argentinska emigracija. Druga tema teh pesnikov je bolečina nad zapuščenostjo vasi, zastrupljeno naravo itd. Frica so radikalni pesniki imeli za odpadnika, ker je pel slavospeve režimu. Dejansko je verjel, da bo nekoč delavcem bolje. Tudi režim ni hotel sprejeti pesnika, ki je resnično verjel v ideale socializma. Vsi pravi pristaši režima so vedeli, da so to le fraze. Zato je bil Fric dvojno odtujen. Fric je tudi opozarjal na nacionalni problem v državi.

Neorealizem je tudi v izrazju zelo tradicionalen, transparenten. Temelji na opisovanju (kot npr. Krakar in Menart konec 50. let). V *Okrških sveta* Fric pogleda na svet od daleč, iz veselja. To je bil ravno čas prvih posnetkov zemlje iz veselja. Tretji avtor neorealizma je Andrej Brvar. V prvi zbirki *Slikanica* se na igriv in posmehljiv, a hkrati kritičen način loteva družbene problematike (pesem *Sklicujem zborovanje*). Ta pesem je nagovor množici ljudi, lumpenproletariatu. Besedilo je drastično, veristično. Njegova poezija je v večji meri vezana na avantgardo.

Niko Grafenauer, rojen 1940. Njegova zgodnja poezija je v zbirki *Večer pred praznikom in asocira na Leopardija* (žalobna občutja). Navezuje se tudi na ekspresionistično izročilo. Druga zbirka je *Stiska jezika* (1965). Je filozofsko naravnana (pri Pirjevcu je študiral Heideggerja). Tretja zbirka *Štukature* (1975) je postsymbolistična. Poezija je tu že zelo zapletena, vsebuje komplicirane metafore. Sestavljena je iz samih sonetov. Predstavlja poskus z lepoto preseči ideologijo, idejo. Grafenauer temu pravi filotehnično pesništvo.

Zbirka *Palimpsesti* (1984). Opisuje minljivost, smrtnost, ljubezen, a tudi govor v tišino (spet melanholijska). Zbirka *Izbrisi* (1989). Tu pesnik poudari usodnost, osebno in nacionalno, zgodovinske pohabe Slovencev. Zadnja zbirka *Odtisi* (1999) je posvečena ljubezni, predvsem erotični. Prevajal je ekspresioniste in romantike.

V *Stiski jezika* je poleg razpoloženj ključna tema jezik. Jezik imamo, da imenujemo, stvari zaznamujemo, izrekamo spoznanja, vendar z njim nikoli ne zaobsežemo bistva. Vsaka beseda vleče za sabo svojo lastno zgodovino, jezik je z zgodovino obremenjen. To kaže na fenomenološki in strukturalistični pristop. Subjekt je največkrat nemočen, blokiran, izgubljen, obsojen na molk. Subjekt se natančno zaveda svojih mej, tudi časovnih (smrt).

Pesem *Stiska*. Pesnik se postavi v vlogo pastirja, njegovo dejanje pa se izkaže za nesmiselno. Omejen je namreč z mišljenjem. Utesnjen je v jeziku, beseda se mu upre. Pesem je podobna Zajčevi *Kepi pepela* (Orfejev mit, tematiziranje umetnika). Pesem je skladenjsko zelo zapletena. Je ekspresivna, telesna.

Štukature. Tu postane poezija še bolj hermetična, večplastna. Zgrajena je iz drobcev, ki sodijo v različna področja. Nekaj se dogaja na ravni eksistence (minevanje), del semantike je estetski (odkrivanje tistega, kar je za stvarmi), prisotna je tudi plast kognicije (spoznanje: nič ni dano neposredno, vse, kar imamo, je posredno). V *Štukaturah* je ogromno izrazov za bleščeče, spolirano tehniko (bakrorez – tehnika, s katero delamo grafične podobe). Pomenska polja v Grafenauerjevi poeziji: vtisi iz narave, čas, jezik in vizualnost.

Sonet *Glasovi v gladki bisernici sveta*. Pesem je poezija o poeziji, avtotematizacija poezije. Je težko razumljiva, stvari so ohlapno povezane v pomenska polja, ki so čas, jezik, vizualnost. Ta tekst govori o mediacijski naravi jezikovnih znamenj, je pa tudi tema časa, minevanja, trajanja in nič.

Grafenauer spada v novi esteticizem. Njegov učenec je Boris A. Novak. Grafenauer se zlasti z zbirko *Štukature* navezuje na francoski simbolizem, posebno na Mallarmeja in njegove težnje po čisti poeziji, ki je obrnjena sama vase.

Veliko motivov je avtotematizacijskih. Tema je poezija. Lirika je izrazito miselna in statična, ker nima osebe (depersonalizacija). Stvari med seboj montira, vendar bolj povezano kot avantgarda. Njegov cilj je lepa pesem.

Temeljno je vprašanje trajanja, minevanja. Trenutek je fiksiran v pesem. Zato se pojavi tudi poimenovanje neopresionizem. Impresionist registrira te vtise pri, pri Grafenauerju pa sta svet in zavest povezana prek tehnike jezika. Njegovi soneti nimajo klasičnega reza. Delujejo razsrediščeno, kot labirint. *Štukature* že napovedujejo postmodernizem. Nadaljujejo tudi modernistično tradicijo, s tem da čustvenih vsebin skoraj ni.

Njegova naslednja zbirka so *Palimpsesti*. To je navezovanje na že napisana besedila. Skozi njegove tekste seva slovenska pesniška klasika (Prešeren, Murn, Kosovel, Kocbek). Ta besedila so še bolj podobna labirintom; ne ve se, kaj je izvor, so le še navzkrižna potovanja. Tudi sam jih razlaga kot labirinte brez središča in brez cilja. To je način izstopa iz konkretnih zgodovinskih okoliščin. Njegova poezija je pisana s težnjo po premisleku idej iz 70. let. Pesmi so posvečene njegovemu učitelju Dušanu Pirjevcu, ki je k nam prinesel Heideggerjevo misel. Heidegger besede razstavlja

in spet sestavlja, da lahko izrazi stvari, ki jih drugače ne bi mogel izraziti. To počne tudi Grafenauer, kadar govori o pojmi, ki sodijo v ontologijo. V ozadju je misel, da jezik vodi naše doživljanje sveta, nas determinira. Njegova zadnja zbirka Odtisi je izšla l. 1999. Vrne se subjekt (ti, jaz) ali pa je viden le v tem, da pesem nekoga nagovarja. Pojavljajo se imena ljudi, s katerimi je sodeloval ali ki so vplivali nanj (Pirjevec, Jančar, Košuta). Tu je več osebnega in čustvenega. Niso več soneti, ampak različne oblike. Naslovov ni tako v Štukaturah kot v Odtisih. Videti so nekoliko manj zapletene, od ločil je uporabljena le pika. Verzi se ne končujejo z ločili. Pesem Na ude razdalj. V njej ne gre le za fizično, ampak tudi za čustveno razdaljo. Tema je eksistencialna. Pesem deluje hladno. To je problematiziranje ljubezni. Orfej prosi Evridiko, naj ga pusti, da gre, naj mu pusti svobodo. Odprto je vprašanje, kdo je ti na koncu pesmi: ali jne to Evridika, katerikoli človek ali Bog.

POVZETEK DOGAJANJA OD 1948 DO 1970

Spremembe:

v dobrih 20 letih je prišlo do ogromnih sprememb (kot Vodnik-Kosovel)

dinamika dogajanja, zgostitev sprememb – kot bi povzela in stopnjevala vse dotedanje faze poezije, osvobajanja subjekta in jezika

praktična raba: prazen, klišejski, ~~avtomatiziran~~

≠

pesniška raba: osebni, nepredvidljiv, polivalenten, pomensko nabit

prelomi – vsaka generacija ima inovacijo

ostri konflikti pesnik – družba

Razmerje do tradicije:

dinamično: na koncu napetost, razdiranje ideologemov, stilov, koda literature

Inovacija:

kršitev je glavno sredstvo učinkovanja modernistične poezije in proze

sama inovacija pa še ni nujno estetski dosežek, ni nujno vse kvalitetno

literatura se odpira, preizkuša vse več možnosti, raznovrstna razmerja do sveta, izrazno potencialnost slovenščine

Naslednja generacija pesnikov je rojena po l. 1945, že v svobodi. To so: Milan Dekleva, Matjaž Kocbek, Ivo Svetina in Milan Jesih. So dediči ludizma. Na slovensko prizorišče stopijo po l. 1970, v času liberalizma.

NOVI REALIZEM

70. leta

razvoj se upočasni

manj opazni prelomi → bolj prehodi, prelivi

različne poetike živijo kot vzporednosti, razmerja niso več konfliktna

negotova periodizacija

Motivacija razvoja:

ni več osvobajanje, raziskovanje novega

pluralizem, sinhronost pojavov, soobstoj poetik

razmerje do tradicije ni več tako ostro

dialog s tradicijo

Subjekt:

prej pretresi do roba molka, do nič

zdaj poskus restavracije subjekta

Umik od avantgardizma:

pri mlajših pesnikih že konec 60. let

spominja na socialni realizem

Novi realizem:

Tone Kuntner

Ervin Fritz

Andrej Brvar

sorodno je tudi v drugih umetnostih (film)

kritičnost, a ideološko bolj dinamično → Koliko so uresničene predpostavke mladega Marxa?

že izkušnja modernizma

izkušnja malega človeka v poeziji – proletarec, lumpenproletarec, marginalni kmet

Slog:

ni tako drzen – blizu vsakdanjemu pogovoru, deluje tradicionalno

a so tudi avantgardistični postopki: ready-made, montaža okruškov vsakdanjosti

novi marksizem kot ogledalo popačeni resničnosti, ki teh idealov ne more uresničiti temeljno neskladje

odpirajo se stvarni življenjski problemi delavca in kmeta

Jesih, Svetina – eksperimentiranje, demokratizacija objekt : subjekt, ludizem, igra z jezikom še bolj razvezana, lahko pa formalno urejena, individualni glas, oprevanje lepote, plodnosti telesa

Joni asociira z gazelo > ponavlja se »umita z menoj«

Objavljajo v Tribuni, v zbirki Znamenja, pa tudi pri založbi Škuc. Vsi študirajo primerjalno književnost. To je čas študentskih nemirov. Pesniki se povezujejo v skupine. 441 je pesniško-igralska skupina (tako se imenuje zato, ker je bilo v 4. nadstropju v sobi 41 stanovanje M. Kocbeka). Gledališka skupina se je kasneje razširila v Pulilija ferkerek. Svetina in Jesih pišeta tudi dramska besedila. Njuni teksti se odmaknejo od askeze in se vrnejo k čutnemu razkošju podob. Za to obdobje se uporabljajo izrazi neodekadenca, neoesteticizem, neoimpresionizem. Veliko je jezikovne igrivosti. Uporabljajo fraze in znane citate iz literature. Prva zbirka Iva Svetine je Plovi na jagodi pupa magnolija do zlatih vlažnih palač (1971). Tu je veliko miselnih preskokov. Jesih ima veliko citatnih drobcev. Njegova prva zbirka je Uran v urinu gospodar. To je ludizem. Prostor poezije se iz srednje Evrope razširi tudi na druge kulture. združujeta tudi Strniša in Kocbek

Milan Dekleva

Deklevova poetika zelo zaznamovana z erotiko, v poeziji o presežnosti pesniškega jezika, Prešernovo nagrado, začenja s haikui, tudi lastnimi (Nobene sledi. / Suhi, stekleni pesek. / Kakšna tišina.)

! Dekleva paradoks > razdiranje metafizičnih vzorcev, eden najbolj filozofskih pesnikov, napadanje evropskega racionalizma in dualizma (duša : telo, fakt : fikcija, moški : ženska, večnost : trenutek), Deklevova poezija spaja, povezovanje tudi v jeziku, besede nekako ne sodijo skupaj – boj z metafiziko, ki je ubila človeka

Nežen je absolut – metafizika brez moči, združevanje umetnosti in znanosti (zanimanje za kvantno fiziko), kunci motiv plodnosti, vlaga, ljubimkanje, vodvil, nabuhlost, drož, premagovanje otrplosti nič, smrt se odmika, ni več strahu, veselje do življenja, boj s smrtjo absoluten – besedilo modernistično, smisel v znotrajbesedilnih zvezah

Dekleva izda zbirko haikujev Mushi, kar po japonsko pomeni halo, halo.

rojen 1946

džezovska glasba – improvizacija → heraklitsko pojmovanje časa in obstoja

reka je v vsaki kapljici, tudi drobne stvari so neponovljive

hoče zaustaviti trenutke večnosti, ki so neujemljivi – zgosti jih v eno samo podobo

Mushi mushi, 1971:

haiku – zanimanje za vzhodnjaško filozofijo (kolaps zahodnoevropskega racionalizma), haiku govori o veselju glasba, ljubezen, narava

opozicija jezikovni igri in semantični askezi Geistra, Zagoričnika itn.

uporablja ločila

Dopisovanja, 1978:

dialog med moškim in žensko – vsak ima posebno obliko: 7-vrstičnice, v dvostišjih 8 verzov → to se izmenjuje pogovarjata se – kot dekliziran ljubezenski dialog

izjemno gibljava vsebina – nežne podobe iz narave, poezije, ljubezni

alogična vez, prelivanje človeka in sveta, empiričnega in domišljjskega

avtotematizacija poezije
kako čutenje prevesti v besede
ni paginacije, naslovov, kazala – neracionalno prelivanje

Nagovarjanja:

metaforični nizi z meditativnimi utrinki
poskus, da bi mislili s celim telesom
stopnjevana zavest in prisotnost stvari → skrivnostna govorica, nedostopna racionalnemu logosu
nezaupanje do jezika
združevanje in povezovanje sta znamenje živosti

Narečje telesa, 1984:

odprt odnos do sveta
ena temeljnih povezav je erotika
odvzeti ji skuša katoliško tradicijo, preseči razcep med dušo in telesom, doseči drugo bitje ("ti"), ki ga nagovarja s:
človek, telo, pesnik, stih
jaz + ti – dva položaja v času in jeziku
premislek o pesniški tradiciji – namesto da bi jo požgal, je prerod spomina
"Zenit besede brez sence, brez spomina?"
drug žanrski sistem → hvalnica: novo besedotvorje
zvočno asociiranje (aliteracije itn.)
neprosojne metafore – svobodna domišljija

Ars audientia: zagovarja umetnost poslušanja
pesnik mora prisluhiti drugim pesnikom, predhodnikom
pesmi nekaj priključje – stvari v poeziji so prisotne na odsoten način
kratki izreki – 7 zahtev za eno pesem

Zapriseženi prah, Odjedanje božjega:

spopad s smrtjo, nova meditacija o življenju
upor nihilizmu
prevladuje filozofska meditacija nad čutnostjo, konkretnostjo metafor
abstraktni pojmi v paradoksnih razmerjih
nova kontinuiteta bitij – velika veriga življenja
stopnjuje skepso v izrekljivost, pesnik je na poti iskanja
zabrisana meja med resničnostjo in sanjami
zgodovine kot skupne resnice ni več, ni več velike resnice
v ospredju je bivanje, ne več bistvo
čutenje, strast, intimna izkušnja

2 zbirki izrekov
nova oblika minimalizma

Panični človek:

→ človek, ki išče pan, vse
vse izreka Anaksimander⁴⁰ - prvi mislec celote (brezmejno prapočelo narave) – apeiron
skozenj govori o logiki sveta, o razmerju med kaosom in kozmosom
blizu filozofski sistematičnosti
tudi poteze lirike: dramatičnost, ritem, ambivalentnost, nepredvidljive analogije
pesniška polivalentnost
teži v paradoksalno poanto

Preseženi človek:

kratki filozofski izreki – spominja na vzhodnjaško filozofijo zena in daoizma
knjiga za meditacijo
stara modrost (kot sveta knjiga) + otroška odprtost (ostanki ludizma)
razmerje med je in ničem

Šepavi soneti:

odgovor na Jesihove sonete (takoj trikrat ponatis)

---

⁴⁰ Pred Sokratom.

epigramatska zgotitev, odprta, paradokсна meditacija
enciklopedija slovenščine – vse socialne zvrsti
spominja na klasični sonet, a šepa, napake so

Deklevov razvoj:

haiku → paradoks → metafizika, vzhodnjaško → sonet

. Dekleva pa spaja to, kar evropska tradicija ločuje (trenutek in večnost, telo in duh). Njegovi zbirki sta Dopisovanja in Nagovarjanja. Jesih obnavlja sentimentalizem. Njegove zbirke imajo naslove po redkih kovinah: Volfram, Kobalt. Poezija postane vedno bolj nabrekli.

Ivo Svetina

1977: Ivo Svetina posega v arabsko in vzhodno motiviko in tradicijo. Opeva čaščenje duhovne in telesne lepote. To je beg pred moralnimi prepovedmi in zapovedmi naše kulture

avantgarda ni več zaželena

1976 izidejo zadnje zbirke konkretne poezije (Hanžek)

še konec 70. let – Zagoričnik: *Navodila za uporabo*

Namreč – naslov v več jezikih

Svetina: *Parjenje čevljev, parjenje besed*

Plamnova zbirka je pusta, prazna, dolgočasna
ni veselja, radosti nad lepoto jezika in sveta

teh besed v avantgardizmu ni – ni lirskega subjekta, osebnega čutenja, je brez čustev

Svetina: ta svoboda je nekaj časa produktivna, nato pa ni postala "osvobajanje za"

ni novega in drugačnega, le obračun s tradicijo

drugačen duh časa, hoče novo erotiko, estetiko, dekorativnost

poezija naj nad našim zgradi nov svet čiste izmišljije – lepota, korespondence

Ivo Svetina je l. 1968 v Tribuni objavil tekst Slovenska apokalipsa, ki je izrazita provokacija NOB. NOB pokaže v slabi luči. Zato doživi proteste starejših pesnikov. Še bolj provokativna je bila zbirka Vaša partijska ljubezen, smrt življenju, ki jo je lahko izdal le v samozaložbi. V 70. letih se je posvetil raziskovanju prvin jezika za izražanje erotike in estetike (zbirke Heliks in Tibija, Botticeli, Joni). Joni je sanskrska beseda, ki pomeni maternico. Naslednja zbirka je Disertationes, kjer v uvodu ljubezen enači s poezijo. Razpravlja o emblemih, ki so individualno ustvarjeni simboli. Njegova poezija je vedno bolj poduhovljena. Zadnje zbirke postanejo filozofske. Delujejo vzhodnjaško. Spojiti hoče telo in duha. Piše tudi drame, npr. Tako je umrl Zaratustra. Po tujih kulturah posega, ker delujejo eksotično, neznano, pa tudi, da vrača telesno ljubezen, ki je bila do takrat v slovenski poeziji izgnana.

rojen 1948

Slovenska apokalipsa, 1968:

buren vstop na sceno – parodija revolucionarne askeze

plovi na jagodi pupa magnolija do zlatih vladnih palač:

heterogeno – različne zvrsti in besedje

ohlapno povezani fragmenti – nekoherentno, poljubno povezovanje skladenjskih mest

tudi fantastika

erotizacija, refleksija ustvarjanja, dekonstrukcija nacionalnih mitov

nov erotičen odnos do sveta, svobodno govorjenje o telesu

Helix in Tibija, 1973:

idilična erotika v pastoralnem okolju – dva otroka cvetja → sproščena, poetizirana ljubezen

svet erotiko zatira in pervertira v pornografijo, je pa zdrava, čista, naravna → dobiti mora pozitivne konotacije

poezija postaja ugodje pisave, privlačnost, magična zapeljivost besed

estetizirano, poetizirano

spolnost je dar narave, primarni nagon

s tem uide modernistični razdrtosti

erotika je bistvena za konstitucijo subjekta, skozi se odkriva kot erotično bitje → čista čutnost, svet sprejema skozi dražljaje

večinoma ogovarja žensko kot načelo, drugo polovico življenja → ženska je praviloma lepa
erotika je tudi sla po lepoti – vloga estetizacije, pa tudi želja k predmetu želje

osvaja ga beseda, ko ga imenuje – v celoti, nič ni izpuščeno ←
ni vulgarno, ker je povzdignjeno

Himne:

drža občudovalca

slast ljubljenja = slast pisanja

subjekt se sam umika pred dejanskostjo → blizu dekadenci

beg pred grozo nič, izgubljenostjo

"Smrt je ozadje, na katerem se smeji življenje."

Botticelli, 1975: renesančna Italija

Joni, 1976: Sapfo, Lesbos

Dissertationes, 1977

vse bolj raznovrstni motivi

Perzija, Indija, Tibet – vse bolj ezoterično, mistično → odpira se v eksotične lepote

lepe besede za lepe stvari: barve, vonji, obredi, tkanine, sadeži, cvetovi

motivi, postopki, stilemi pesniških in svetih knjig (arabski mistiki)

Trajno zanimanje za Orient:

dramatiziral je orientalske zgodbe⁴¹

tako pokaže primanjkljaje naše lastne kulture

tam je zlitje čutnosti in duhovnosti ≠ krščanski dualizem (telo = greh, krivda, pokora)

kulture, ki častijo plodnost, strast, radost telesa in duše

eros združuje moški in ženski princip, jaz in ustvarjalno počelo

Agalis iz *Joni*⁴²:

pridvignjena dikcija, raznovrstni predmeti

Jezik:

tudi njemu se posveča

čudež, ki povezuje pesnika in stvarnost

z njim pobegneš smrti, vedno ustvariš nove svetove

mit pesnika kreatorja

skrivnostne in zapeljive besede

Dissertationes – metaliterarni uvod v vzvišenem jeziku:

govori o emblemu: potencirani simbol, združuje znak in pomen (v smislu lepote)

nabit je s kontekstom

hoče vzbujati estetski užitek

apoteoza ljubezni do stvari, iz njih teče energija

najčudovitejša je pisava: je izrazito človeška

podeljuje neminljivost bitju in civilizaciji

vrsta nove transcendence

najlepša pisava je poezija

Stil:

zamaknjenost, himničnost

mantrično ponavljanje – posebna moč, energija

baročna elokvenca – kopičenje sopomenk, ponavljanje, zvočna ekvivalenca, vzkličnost

Bulbul, 1983:

arabski slavček → Svetina: otrok

meditativni pogovori s sinom

⁴¹ Gilgameš, *Šeherezada*, *Golobica in vrtovi*, *Tako je umrl Zaratustra*.

⁴² indijsko maternica

Marija in živali, konec 80. let:
navezava na Biblijo
ženska – mati
bolj dramatični, žalostni elementi – trpljenje, dvom, nič, iskanje

Knjiga očetove smrti, 1990:
povezanost bitij v živo verigo
hoče biti knjiga modrosti, meditacije
hoče stanje brez želje, strahu
ogovarja nežnost, skromnost, modrost, praznino
ni centra, ta je prazen
začetek kot šok, nato skromna, ponižna modrost

Pesem *Jej me, Agalis* iz zbirke *Joni* (1976) je nagovor *Agalis*. To je bila Sapfina ljubimka. Pogosta so ponavljanja, zlasti na začetku verzov. Uporablja tudi imena za eksotične predmete (atlas je vrsta svile, žad je zelen kamen, ki so ga uporabljali zlasti Kitajci). Pesnik hoče govoriti o telesu na način, da telo ne bo trpelo, ampak uživalo. Ne gre za razumevanje, ampak za estetiko. Teksti so pisani z namenom, da so lepi. V zvezi s Svetino se uporablja izraz *karnizem* – mesenost. Tako ga označi Kermauner. I. N. P. pa za njegovo poezijo uporablja izraz *arabesknost*. Besedilo *Lepa Botticellijeva glava* iz zbirke *Botticeli* (1975) se nanaša na sliko *Rojstvo Venere*. Svetina se osredotoči na Venerino glavo, ki združuje duhovnost in čutnost. V pesmi nagovarja sliko, ki ga navdihuje s svojo lepoto. Zadnja faza njegovega pesništva je izrazita duhovnost in refleksivnost. Od evropske filozofije se umika na vzhod. Takšna je tudi *Deklevova poezija* iz 90. let.

Milan Jesih

Milan Jesih je pomemben za razvoj postmodernistične poezije.

Jesihovi verzi so tako dolgi, da so napisani po dolžini strani, ne pa po širini, kot je to običajno. Knjiga pa je običajno vezana. Ker je besed tako veliko, te izgubljajo težo. Gre za izpraznitev pesniškega naboja. V 90. letih začnejo prav ti pesniki pisati zelo majhne, drobne forme. Dekleva piše izreke, podobne taoističnim. Pojavijo se novi žanri: hvalnica, ki je žanr velikega čustvenega naboja, in gnomični izrek.

Jesih podobno izhodišče, obnavlja idilični sentimentalizem ter skepso, nihanje med šalamunsko ogronostjo ter majhnostjo, umrljivostjo > burke, druženja, alkoholiziranost in hkrati idiličnost, vračanje na izhodišče – človek predmetja (*Šentvid*), nihanje v *Kobaldu* in *Volframu* (kovine z visoko tehnično uporabnostjo), kasneje čutnost kot lepoto imaginarnega, v zbirki *Usta* minimalistične pesmi

v *Kratka* je bila noč ambivaletnost, domiselnost > kratko : dolgo = zabava : dolgčas

pri Jesihu pomemben trenutek, relativizacija, diskontinuiteta, manj filozofski kot Dekleva, v prvi vrsti pesnik, znameniti soneti 1989 in 1992 – kulturna knjiga 90. let – edini resni in dokončani postmodernizem, čeprav se Kos sprašuje, ali Jesiha lahko uvršča v postmodernizem, Jesih, Svetina, Dekleva postmodernisti, a njihov postmodernizem ni teoretsko podložen

rojen 1950

Uran v urinu, gospodar!, 1972:

zelo igrivo – desakralizira socialistično leksiko

izrazita ritmičnost, besede družijo zaradi akustične vrednosti, slušne ustreznosti → pomen se izniči ali spremeni, odvzame težo ideološkimi in političnimi pojmom

svet iz fragmentov, ni centrirane reference

a zavest o tradiciji: citati, aluzije, stilizacije – užitek prepoznavanja
delujejo ironično, polemično

vir norčevanja, humornega preverjanja akustičnih možnosti – poljubna asociativnost

Legende:

bolj pripovedna besedila: pravljичni motivi, legende, zgodovina

intelektualiziran, višji jezik: lahko deklamacijski patos

nek lirski subjekt je Dakh (→ Bakh): posnema samopovelečevalno držo

paralelizmi
še vedno ludistična logika
tudi eksistencialna tematika: dvom, samota, končnost
domačijska idilika

Kobalt, 1976
Volfram, 1980

verz se daljša – mora biti "landscape", da pride na stran
krha se samopovečevanje – strah, samota, končnost
skuša si ustvariti idilične, varne svetove

Usta, 1985:

minimalizem: verz se koncentrira (2-3 besede), kratke pesmi
velike cone nedoločenosti, neizrečenega – sugerira več
umaknjen ali zastrt subjekt
melanholično vzdušje – zamolki, elipse, namigi
čutnost, čustva – drobne impresije, mehko, rahlost
ni naslovov

rafinirana, mehka zvočnost

še eksperimentira z metaforo – s klišeji, slovarskimi metaforami (mlečna šipa, svetloba) – postavi ob dobesedno
včasih paradokсна odprtost: podobno Župančič: *Iveri* – kako ujeti sled tistega, ki ne pušča sledi

Soneti, 1989:

najčistejši postmodernizem v poeziji
velik triumf, kulturna knjiga – vsaj 4 izdaje
renesansa, romantika

virtuozno preigrava to obliko – npr. sonet v eni povedi, zapletena skladnja (bolj kot Prešeren) – oklepaji, pomišljaji itn.
svobodna, a prava rima – demokratična: Čehov – nehal, osel – nosil → pogovorno!
meša sloge in govornice – mit, banalno, fantastika, eksotično – ne glede na tematiko
na koncu opombe – znamenje citatnosti (slovenska in evropska poezija)

4. *Sonet nesreče* → ljubezenski sonet

razdira pesniške klišeje, tako da jih modificira, na novo kombinira → svež pogled
hedonist – samoironizacija subjekta, predvsem svojega duha
subjekt je gibljiv, ima več perspektiv, nima več središčnega položaja v svetu
še vseeno hrepeni, si želi, v kaj verjame
svež, duhovit, izbrušen način

"Bela, Ki"

Smr, spoštljivo z veliko začemnico to poruši

V zbirki *Soneti* je v poeziji dosegel isto kot t. i. mlada proza. Zanj je značilen ludistični pristop. Najbolj se kaže v njegovi prvi zbirki *Uran v urinu gospodar*. Značilno je mešanje zelo različnih elementov. Med njimi so tudi aktualizmi. Te elemente kombinira tako, da se trkajo med sabo, se ne zlijejo, ampak so lepljenka. Lirski subjekt izgine, v jeziku ostane le igra. Ima pa izraziti občutek za metrum in verz. I. N. P. ta poezija spominja na Koseskega. Lepljenke povzročajo komični učinek. Tem elementom ni možno najti skupnega smisla. Jesihov namen je le prepoznavanje različnosti. Preizkuša meje tega, kaj je v poeziji možno. V takšni pesmi se lahko pojavlja karkoli. Naslednje zbirke so: *Legende* (1974), *Kobalt* (1976), *Volfram* (1980). Vračati se začne govoreči jaz, ki je negotov, neulovljiv. Vsi teksti v *Volframu* in *Kobaltu* so zgrajeni iz dveh štirivrstičnic z dolgimi verzmi. V jezik se vključujejo pogovorne besede. Lirski subjekt izraža temeljno občutje, strah in notranje boje. Preteklost omejuje prihodnost. Izkaže se, da je subjekt le predstava, podoba. Meša se visoko in nizko, pa tudi slovensko in italijansko. V naslednji zbirki *Usta* (1985) se pojavi minimalizem. Teksti učinkujejo kot drobci, koščki. Lahko so razpoloženja ali pa metafore. Podobni so haikujem. Tudi besede reducira (lah namesto lahen).

Pesem Roka v roki iz zbirke *Usta* (1985). Temeljna metafora je mlečen. Mlečno jutro je obrabljena metafora, ki jo Jesih oživi. Mlečno jutro se razlije po jutranjem mleku.

L. 1989 izide zbirka *Soneti*. Nastali so zaradi njegovega ukvarjanja z jambom, ko je prevajal Shakespeara. Njegovi soneti so klasični petrarkistični soneti. Imajo vsebinsko zarezo po kvartetnem delu. Soneti iz literature delajo novo literaturo. I. N. P. pravi, da bi tako pisal Prešeren, če bi pisal konec 20. st. V njih se kaže postmoderna zavest. Resnica je nedostopna. Subjekt ni nič veličastnega, ampak krhek posameznik, ki je predmet samo ironičnega posmeha. Predmet posmea so tudi mentalne sposobnosti lirskega subjekta. Zanj sta značilna tudi nostalgija in hedonizem. Protiutež

minevanju je spomin. Izjemno mojstrstvo se kaže na vseh ravneh, skozi formo, stileme, skladnjo, rime. Vsebuje celotno slovensko sonetistično tradicijo. Njegovi soneti najbolj spominjajo na Prešerna, po stilu in pomenskih prvinah, npr. up, straža zdajšnjih časov; ali: dih sence sledi (prvi sonet na listu). V drugem sonetu se družijo elementi mitskega in nizki izrazi (sfiži, šef, plus). V sonetih govori tudi o človekovih socialnih stiskah. Tretji sonet na listu omeji spoznanja o smislu bivanja, o biti in o niču. To pa predstavlja lahkozvest otroka. Na drugi strani pa je odrasli človek, ki beži v vinsko omamo. V svetu ostane le še nič. V četrtem sonetu je resignacija, ki se prepleta z ironijo in samoironijo.

Andrej Brvar: *Sklicujem zborovanje*, 1969

nobenega od idealov ni v resničnosti
poziv najnižjim skupinam ljudi, marginalcem, ki jih je družba zanemarila
kritični naboj – izhaja iz ideologije
sočuten, da tako propadli ljudje sploh živijo

neposreden, nemetaforičen slog, blizu vsakdanjemu jeziku
lahko deluje tradicionalno
lahko posnema praktičnosporazumevalne vrste
nizki, vulgarni izrazi
lahko celo neurejena montaža okruškov

Tone Kuntner:

igralec iz Trat v Slovenskih Goricah
zelo tradicionalna verzija – deluje prvinsko (ilustrirajo jo naivni slikarji)
stiske in prizadetost ob izumiranju slovenskega podeželja
zadruge so uničile kmetstvo, človeško povezanost
konec zaupanja v naravno (delo → sad) in božjo (etos, solidarnost) pravičnost
vrednote razkraja izseljevanje (tudi v tujino) – doma so starci, osamelost, nemoč
izpraznjena, zapuščena pokrajina
nostalgična in protestna izpoved

Vsakdanji kruh, 1966

Lesnika, 1969

Mrtva zemlja, 1972

tudi prvinska ljubezenska tematika
bivanjske refleksije z nacionalnimi motivi → očaral je izseljence
tudi pri nas je bil zelo toplo sprejet, avantgarda ni več zadovoljevala večine bralcev
vrnitev liričnosti in slovenskosti

Žalostna pesem, 1969:

tradicionalno ritmiziranje
elegična perspektiva

takrat to tudi Menart, Kovič, Udovič – treba bi bilo razširiti neorealizem

Ervin Fritz:

dramaturg, rojen 1940 v Preboldu
zelo izrecno se sklicuje na novo levičarsko ideologijo kot na držo in pogled
refleksivna, kritična, satirična poezija
gradi na prezrtih motivih vsakdanjosti

Hvalnica življenja, 1967: polemika z neodgovorno avantgardo

upor zoper abstraktnost

zavzetost za odkrivanje resnice sodobnosti

Dan današnji, 1972

Okruški sveta, 1978 – vrh

otipljive okoliščine – takoj prepoznamo okolje
izpostavlja humanistične vrednote
človek išče resnico obstajanja sveta in sebe
človek in svet se povezujeta: "Svet je!" → prežemata se, oboje je živo – razodtujevanje
ljubezen do drobnih reči, opravkov, dogodkov

kar je dostopno čutom, enkratno in posamezno
večplasten kontekst, resnična dejstva
pesnik ustvarja vsem skupen svet + spopad s problemi stvarnosti (izpit, stanovanje)

prave vrednote (poštenje, pogum, človečnost, delo) najde pri klasikih socialnega realizma: Gorki, Kranjec, Kajuh, Klopčič

Dvojni nespōrazum:
to so razumeli kot klovnovski slavospev režimu, apologijo oblasti
oblast pa je imela to za provokacijo

Fritzev svet ni idealen – skepsa, da je to svet protislovja, ki človeka prizadeva – nerazrešljivi ontološki paradoksi
hvalnica življenju vključuje tudi smrt, nič
dvom načenja posameznikov obstoj
najhuje je ob smrti najbližjih (žena se mu je ubila) → vse več minljivosti, a močnejša je temeljna radoživost

Slog:
kramljajoče, vsakdanje, nepatetično
zelo razumljivo
ritmiziranost, skrbno oblikovano – v resnici je poezija

Živost, 1978: radoživost, a tudi minljivost

Minevanje: življenje ≠ smrt
klasična oblika – sonet
glavna je ljubezen

Dejansko stanje, 1985: aktualistično, kritično, satirično
tudi šlager, kuplet, song – bolj ljudske oblike
bolj pogovorni jezik

Andrej Brvar:
urednik, rojen 1945
bližje avantgardi: *Slikanica*, 1969

Kdo je ubil Holoferna, 1973

sledovi Šalamunove parodičnosti, čeprav noče sesuti konvencij
tragična ali ironična demontaža aktivizma, revolucionarnosti
perspektiva besnega mladeniča⁴³
kot da je naenkrat spregledal popačenost stvarnosti, malomeščanstva
objektivizirana poezija, analizična, nelirska

opisno-pripovedni postopki – že to ima semantičen naboj, dejstev ni treba niti vrednotiti
sinkretičen stil: verizem, mimetičnost (vulgarizmi, če je tako okolje)

≠

montaža, ready-made (anketa, reklama, navodilo)

tudi osebni komentarji

vse je pesem, vse lahko vstopi v poezijo – tudi grdo
vse je del prozaičnega sveta brez idealov
lahko utrinek, fantastični, konceptualni scenarij, zgodba (*Balada*)

Napravi si sam: Eine kleine Nachtmusik
ironično, humorno
navodila posnema le, ko govori v velelnikih

Kopičenje okruškov svetov:
s sabo nosijo kontekste, niso pa več urejeni v zgodbo

1. brez hierarhije, odprta množica:
spominja na avantgardizem
ne vemo, zakaj je to v pesmi

---

⁴³ Spominja na bitnike.

2. notranja ureditev, opredeljevanje do tega:
je vodilni motiv, notranja zakonitost množice
npr. sorodniki (tipi ljudi, njihovi obredi, pomanjkljivosti) – *Kot po dolgem, neudobnem potovanju*

v zadnjih zbirkah še bolj podrobno

Dialog s tradicijo

poezija zapolnjuje neuresničene niše
slovenska poezija mnogih slogov ni do konca razvila → dograjevanje historičnih slogov
konec parodiranja, začetek navezovanja
sredi 70. let
pesniki različnih generacij

Svetlana Makarovič:
folklorna tradicija – celo vrsta rimanja
Volčje jagode, 1972
temu je zvesta do danes
folkloro zapolni z modernimi eksistencialnimi stiskami
podobna je Zajcu in Strniši

Zeleni Jurij, 1972:
v moderni je simbol pomladi, duhovnega prerajanja
popoln obrat → trpljenje je dobil in ga tudi deli
nato sledi zgodbi
sivi Jurij vrača zlo za zlo → kontinuiteta zla:
v folklori nikoli ni samo tega, zli liki imajo dobre protilike
primarna etična uravnoteženost

Veno Taufer

Veno Taufer, Svinčene zvezde 1958, prva samozaložba posvečena očetu, kako naj sinovi dosežejo svoje prednike, Taufer poetiko fragmentarizacije, pravopis ostaja, odsotnost intonacije v Melanholiji drugega ešalona, puščava značilni motiv bdobja (Strniša, Vodušek) znotraj nje oksimoron oaze grobov – partizanski grobovi sveta mesta obnavljanja spominov, a spomina ni več, so potoljeni, lirski subjekt se distancira od mitologizacije padlih borcev, še univerzalen simbol politične vrednosti, latinski pregovor z upi do zvezd, zvezda univerzalni simbol politične vrednosti, rdeča zvezda simbol komunizma, Taufer o potopljenih zvezdah, v drugem tekstu politični diskurz, metonimično korakanje v svetlobo, s krvjo žgan kamen, žgemo glino, da dobimo opeko, iz tega kamna gradimo nov svet, človeka, a to n ebo dom sreče, saj ob steni pasajo talci naših sanj, metafore vojne, Frankolovo

Pesmarica rabljenih besed

klasika, folklor – variira različne motive (lepa Vida, riba Faronika, galjot itn.)

pripovedne ljudske balade – nikoli fiksirana besedila

Taufer pesmi fragmentarizira, dopisuje jim moderno izkušnjo, jih aktualizira

Sveti Matija ubije očeta in mater, 1972:

sveti Matija/Lukež je varianta Ojdipa

Taufer ob vsem naredi več variant, tu sta dve

ponekod direktno citira

vrivki – dograjevanje ljudskega besedila

Zakaj tradicija?

slovenska poezija začuti potrebo, da jo pritegne

tu ne gre za epigonstvo – tvorno, dodajalno posnemanje, za sabo ima že izkušnjo modernizma

literatura je prostor, kjer krožijo motivi, teme, postopki, oblike

ne moremo se delati nedolžne, tega ni

ohromljenost zaradi zaloge literarnega izročila – ne da se povedati nič novega, vse je bilo izrečeno

a to jemljejo kot supermarket možnosti: "Vse je mogoče."

Generacija 40.-50. let:

rojeni 1946-52

v poezijo vstopajo po avantgardizmu v začetku 70. let

obdobje liberalizma – odprte možnosti za duhovna in resnična potovanja

veliko možnosti publiciranja

zbirka Znamenja, Študentska založba

Študentski nemiri:

z zamudo

zasedba filozofske fakultete kot upor proti kršitvi avtonomije univerze (policija ne sme vstopiti)

zasedba Aškerčeve – glavna prometnica, ni se dalo predavati

priložnostne publikacije, parodični manifesti⁴⁴

kulturni maratoni

kulturna polifonija

v glavnem gre za študente primerjalne književnosti pod Pirjevčevim vodstvom (eksistencializem, fenomenologija)

dediči ludizma, a avantgardizem so kmalu zapustili in šli vsak v svojo smer

tudi multimedialni projekti: *4-4-1, 4-4-2, Pupilia Ferkevek*

gledališči Glej, Pekarna

Čutno razkošje:

spet lepe podobe

navezava na slog moderne, nove romantike

neoimpresionizem, -simbolizem, -dekadenca

Kermauner: "karnizem" (mesenost, poltenost)

novi esteticizem

---

⁴⁴ I. SVETINA: manifest = ročni praznik.

Avtorji:
Milan Dekleva
Ivo Svetina
Milan Jesih
Matjaž Kocbek
Andrej Medved
Denis Poniž
Boris A. Novak

trije pesniki z Matjažem Kocbekom in Denisom Ponižem v poezijo spet prepoznavni lirski subjekt, ni več le jezik snov in tema > novi subjektivizem, čustveni in misleči subjekt, ni več dvoma v poncial jezika > zanimiva leksika, sploh Svetina iz poezije novi mit, transcendenco, ideologija še vedno dušeča

konec 70., začetek 80. let začetek zgubljanja baročnosti, inflacija besede, ironija literarne dinamike > ti pesniki v 90. nosilci nove smeri – poezija, kot bi jo pisali modreci, v Panični človek pesmi pripoveduje Anaksimander, v naslednji zbirki Panični človek vnos vzhodne filozofije, čutnosti, enkratnosti, zenbudizem, znova problem holističnega dojetanja sveta in uravnoteženost čutnost : čustva, intuicija skuša dojeti celoto, ker je v ozadju razdrobljenost, krhkost osebne eksistence, izguba klasične transcendence, svet breg boga > poskus pesniške obnove

konec 80. in začetek 90. let klasični sonet – tradicioanalna forma zmehčana, modificirana – drugače Taufer in Grafenauer, Dekleva Šepave sonete, modernistični soneti, klasicizirani, tretja oblika optični sonet, kjer samo oblika spominja na sonet

Svetina himničen, a tudi pesmi v prozi, Dekleva bolj lirskost, izpoved brez narativnosti > težko najti skupno ime za skupino, saj postmodernizem ni zavestna izbira

GENERACIJA MLADIH

Avtorji:

kmalu so izdali samostojne zbirke

Maja Vidmar

Aleš Debeljak

Alojz Ihan

Jure Potokar

Brane Mozetič

Nova generacija nastopi v začetku 80. let (1981 Škuc, 1982 pesniški almanah mladih). Zanje se uveljavi izraz mlada poezija. Objavljali so v posameznih revijah, nato pa v Problemih, ki so se preimenovali v Literaturo. Ustanovili so tudi založbo Aleph. Ideje so sprejemali iz tujine, npr. Liotarova teza o koncu velikih zgodb, ideja, da ni mogoče trdno postaviti mej med elitno in trivialno literaturo. Žanri se križajo – hibridnost. Zavest, da je kultura večplastna in tudi subkultura ustvarja neko vrednost. Zavest je micelij, mreža, se razrašča. Posamezno delo je lahko le še posnetek, resničnost ni dostopna, so le odsevi. Glavna metafora postmodernizma je ogledalo. Subjekt je nekaj krhkega, izmuzljivega. Njegova identiteta je multiplicirana zavest. Obvladujejo jo množični mediji. Odnos do sveta se spremeni. Subjekt se mu samo še čudi. Času vlada poststrukturalizem. Dekonstruktivna, filozofska psihoanaliza (Lacan), pluralizem v umetnosti.

za novo smer začasna oznaka 'mlada poezija', rojeni okoli 1960, zelo povezana, premišljena, organizirana generacija, najprej objava v Pesniški almanah mladih 1982, njihov nastop sovpada z dogodki v družbi – razpad, kriza, nacionalno vprašanje, zahteva po demokratizaciji, sprejemanju drugačnih, čas razhajanja, postindustrijske družbe in ! postkomunizma

revije Nova revija, Sodobnost, Razgledi, Literatura, postmodernizem ne le v mišljenju, temveč tudi prevodi ameriške metafikcije, magični realizem – Márquez, Borges, Carpentier, prevajal jih je že Udovič, a takrat se zanje še ni nihče zanimal

ideje in znaki postmodernizma: konec velikih zgodb, avtoritete, ene resnice, vzpostavitev razmerja elitna : trivialna literatura, prehodnost med umetnostnimi vrstami (začetek v avantgardi), verbalizacija povezana z zvokom in vizualnim, spajanje gledališče in poezije, križanje in hibridizacija žanrov (kar je danes še intenzivnejše), kultura večplastna kot družba, človekova zavest rizom, mreža poti, ki se cepijo, literarno delo je lahko le simulacrum (simulacija 'als ob', fikcija), tekst nima pravzorca, je odsev resničnosti brez globine > ogledalo pomembna podoba obdobja, naraščajoči pomen

! mehčanje koncepta subjekta, volje, moči, akcije – ostanejo le posameznik, singularnost, enkratnost, naključnost, moč in avtoriteta se preobražata v sprejemanje, začudenje, razprtost, sprejemanje, podrejenost, metafizično sklepanje, nihilizem > osebno iskanje duhovnosti, avtorji razgledani po poststrukturalistični znanosti (psihoanaliza) > pluralizem poetik, 'anything goes', ni dominantne sintetične poetike, generacija brez karizmatičnih voditeljev, generacija brez metafore, pesniški svet ni več avtonomen > nova zbirka Aleph (izvor, začetek)

pesniki: Aleš Debeljak (1961), Brane Mozetič (1958), Aleš Ihan (1961), Jure Potokar (1956), Maja Vidmar (1961) – čeprav nimajo skupnih izhodišč, v javnosti nastopajo zelo premočrtno, zavedajo se degradiranosti poezije v javnosti, je le ena od ponudb med močno konkurenco, vse bolj popularna je vizualna kultura, kvaliteta ni več kriterij, pomemben je način distribucije in trženja

razmerje do sveta melanholično, sočutno, Debeljak Slovar tišine (1987), Potokar razsejano poezijo, poezija negotovosti, vprašljivosti vrednot, izkušnje o globalizmu, ves svet je isti > resnobna poezija, melanholičnost, obupanost, odsotnost, izgubljenost, izčrpanost možnosti, subjekt nima moči in volje, Debeljak se več ne upira nič, zanesljiva je le še prisotnost stvari – reize

pesem: lirski subjekt skozi praznino, po totalnem razsutju še vedno živi – obstoj je nemogoče zanikati, domišljija, upanje in skrivnost so nezanesljive – optična forma, vizualnost že Šalamun na začetku 80. let, celo deljaj! – resignacija, melanholija celo s padajočo intonacijo, ni izmenjave dolgih in kratkih verzov

podobno razsejana, radikalna poezija v zadnji Potokarjevi zbirki Stvari v praznini (1990) – vse pesmi isti verz, forma, znotraj nje pa razsejanost, govornica poetija, tihi samogovor, naslov razdelka Dotikanje, a dotikanja več ni, svet za subjekt ni več relevanten, izolacija popolna

zelo drugačna Ihan in Vidmar, Ihanova zbirka Srebrnik najprej v hrvaščini (1986), nagrajen, študiral medicino, postal znanstvenik, pesem Krmilnica narativna, vizualno pa deluje kot pesem – ni pesem v prozi, ampak proza v pesmi, alegorični pomen utopija pravičnosti, posiljena logika človeka, prototipskost, relativizacija konceptov in shem vrnitev na začetek > izpostavitve celotne slike, nenavaden pogled na klasično temo

Maja Vidmar Razdalje telesa, naklada 1500 in ponatis! – erotika v vseh oblikah, tam se vse začne, temeljno razmerje do drugega, eksplicitno ženska, feministična, izrekanje novih stvari – želja in zahtev, kratki naglasni verzi, lasje tradicionalen erotični element, poudarjanje intenzivnosti, prevladujoče metafora voda, popolna predanost in želja, da se ne bi iztočilo, totalnost ženskega erosa, nasprotje razsejanosti

tako so se sami imenovali, ker so leta 1981 res bili mladi
ekonomska kriza v SFRJ – založbe niso hotele izdajati pesniških prvencev, bilo je pretvegano
v Mladinski knjigi (Berger, Mušič, Novak) so izdali en skupen zbornik *Pesniški almanah mladih*, 1982

Postmodernizem:
različnost individualnih poetik, pluralizem
rojeni 1950-55, začetek 60. let

Kritiki:
niso podrejeni stalnemu razvoju, inovaciji, ne prebijajo že doseženega
nič presenetljivega, subverzivnega
a ni diletantizem

Nastanek:
slučajno so se konstituirali, a nekateri so že prej sodelovali pri ŠKUC-ovem literarnem zborniku, kot skupina tudi v *Sodobnosti*
ustanovili so Književno mladino Slovenije in zbirko Alef
niso imeli karizmatičnih voditeljev, kot sta bila prej Pirjevec in Šalamun
nočejo nadaljevati poezije predhodnikov (preseženo, manira)
"generacija brez metafore"

prevzeli so uredništvo *Problemov - Literature*⁴⁵
pridružili so se mladi kritiki, kongenialni bralci: Matevž Kos, Bogataj, Virk, Juvan, Snoj, Crnkovič, Debeljak

Duhovno vzdušje:
apatija, brezvoljnost, razočaranje mladih
hitro je pojema naboj novih gibanj (punk, NSK)
to skušajo mladi spremeniti od znotraj navzven (človekova notranjost)

od epistemoloških (spoznavanje resnice) k ontološkim problemom (bistvo bivanja)
spet komunikacija z bralcem – hočejo ga pritegniti, saj je na voljo velika izbira (glasba, nakupovanje, plezanje ...)
verjamejo v etično prenovo človeka, smiselno je iskati identiteto
vračanje k individualnosti, subjektivnosti, k samemu sebi – ukvarjanje z zasebnim delom sveta
osebna mitologija – osebne mito-poetike

celo znotraj enega besedila je možen velik smiselni razpon

Skupne značilnosti:

1. posebna pozornost do oblike:
fragmentarizacija ≠ zgoščevanje, nova sintetizacija
alogične slike ≠ vračanje h klasičnim oblikam (sonet, sonetoid – Debeljak) – krepi se tendenca h klasikizaciji

2. svet ni dokončen, ni ga mogoče dokončno spoznati:
zato ga nima smisla destruirati
treba se je približati z empatijo, premagati ločnico
parodija je out
delujejo tekoče – odtekanje in pretakanje časa (univerzalna kategorija) – prek spomina
rekonstruirajo svetove, jih postavljajo skupaj, čeprav so oddaljeni

⁴⁵ Kasneje samo *Literature*.

3. subjekt je paradoksen:
negotova identiteta, ambivalenten: krhek, nežen + pogumen, močan, trd, obstojen
subjekt, ki piše ≠ subjekt v tekstu
lahko razpršena identiteta, le v sinekdohah
nanj se zgrinja breme civilizacije, kulture → a tudi možnost svobode, igre

4. palimpsest – medbesedilnost

5. iskanje pozabljenih pomenov

6. kroženje okrog temeljnih tem:
smrt: slutnja, bolečina, začudenje, skrivnost

7. avtoreferencialnost:
že kontinuiteta
razmišljanje o jeziku, besedah

8. intermedialnost:
poezija se stika z drugimi mediji
tematizira film (Debeljak) in glasbo (Potokar, Majda Kne) – fluidnost
slikarstvo: Vincentič, Novak

Predstavniki te generacije so: Jure Potokar (zbirka Modrina dotika), Brane Mozetič, Aleš Debeljak, Alojz Ihan in Maja Vidmar. Zadnji trije predstavljajo jedro. Zavedajo se, da si mora poezija ob konkurenci drugih umetnosti pridobiti bralce, zato ne sme biti več tako hermetična. Mora se tudi prodajati. Bralce, predvsem kultivirane, mora spomniti na nekdanje vrednote. Vsi ti pesniki so individualisti. Subjekt te poezije je težko ulovljiv in neenovit. Po eni strani je slab in majhen, po drugi pa velik, trd in pogumen. Subjekt je le še pozicija v govoru, lingvistična točka. Literatura je nagnjena sama vase. Znotraj enega teksta je velik razkol. Bralci imajo najrajši Alojza Ihana, ker se jim zdi, da razumejo, kaj govori. Njegova poezija se bliža prozi. Pripoveduje zgodbe, ki spominjajo na basni, ki nimajo nauka ali pa nas ta preseneti. Strategije branja so že vložene v tekst. Pri vsakem avtorju so drugačne.

Aleš Debeljak l. 1985 izda prvo zbirko Imena smrti. To je trdi postmodernizem. Teksti so sestavljeni iz samih drobcev, ki ne vemo, od kje jih je nabral. Pojavljajo se vprašanja identitete in smisla. Imena smrti – od smrti je ostalo le še ime, ker je smrti preveč. Subjekt doživlja preobrazbe, zato je neulovljiv.

Aleš Debeljak, pesem Mesto in otrok. Sprašuje se o ubijanju mesta, na drugi strani pa je rojstvo otroka. Debeljak doživlja slast biti oče. Mesto se nanaša na Sarajevo. Ti teksti so iz l. 1994. Sporočilo na koncu je: kup prerokov in nobene vsebine. Pesem je navidezni optični sonet.

Alojz Ihan (1961).

Alojz Ihan

Lela B. Njatin: *Začasno bivališče*:
intervjuji o slovenskem postmodernizmu v poeziji
samoironična predstavitev – premislek o literaturi, o izrabi prostega časa
doktor imunologije
raznovrstnost – tudi v poeziji → lahko pritegne pozornost kljub drugim medijem

Srebrnik, 1986:
najprej v hrvaškem prevodu, čez eno leto v slovenščini
veliko nagrad
narativnost – zanimive, miselno izzivalne zgodbe
vtis nedokončanosti, odprta poezija
najprej o začenjanju – značilnost življenja, poezije
poetizacija – pesmi delujejo prozno: enako dolgi verzi, ni kitic
skladenjski paralelizmi, refreni
dolge, nezapletene povedi, ki se logično berejo
kratek, razumljiv način

eksistencialna problematika – nehermetično, preprosto, prepričljivo, brez poudarjanja čustev
razumljiv jezik in pesniški postopki

≠

zakompleksan odnos do sveta – čuden, neminljiv svet (paradoks)
generacija brez metafor: to je le konvencija, le po dogovoru je nekaj lepo
prave vrednosti so nepreverljive

Galebi:

kako ljudje vidijo stvari – galebi so od blizu grdi
znanstveni pogled na stvar – demitizira pesniški jezik – konkretno gradivo, stvarnost – le v tem se da gledati resnico
novi realizem, zgodbeni način pesnjenja
prepoznavne situacije, kot ponazorilo
spoznavna funkcija
jeziku zaupa, a dvomi o avtomatizaciji pomena
izgubili smo smisel za čudenje – ob trganju stvari iz nič, zadoščenje
presenetljivi vidiki v okamenelih pojavih
skupna poanta pesmi – teži v splošnost ("pomenljiva uganka") – zemlja, vesolje
zgodbe (že naslovi jih označijo) kot parabole, pravljice, miti – a razgraditev
umikanje lirskega subjekta ("mi") – "jaz" je komentator ali maska za "ti"
nadrealistični dogodki – *Nadrealistični scenarij* – izzivalna domišljija, hipotetično sklepanje
razviden, razumljiv, fantastičen svet

aktualni družbeni problemi, ontološka spoznanja o svetu:

svet je dramatično konflikten

same relacije – pari!

da pokaže, kako so nestabilna, svet se lahko obrne (lovec – plen)
razmerje med vzrokom in posledico ni stalno – že v osnovi je lahko absurdno protislovje
negotov položaj v svetu
manj ko predmet vidimo, jasnejši je
boj za obstanek brez etike, svet je džungla
prizadetost, protest
Bog je nor, brez moči in domišljije
človek, ki noče poravnati krivic, dela nove

nečustven govor

položaj človeka nasploh, slehernika

pesnik ni vzvišeno bitje, nespektakularno življenje, vlada mu naključje

človek v svetu: čakanje, zaupanje v dober razplet, smrt

iskanje – čeprav vemo, da ni ideala

izbiranje – brez svobode, omejuje nas

vsako veliko odkritje lahko prepreči še večje odkritje

O muhi v betonu:

o človeškem odkrivanju

subjekt ni avtonomen, vedno je v interakciji z objektom – iz nje ne more, to bi bil konec

brez interakcije si sam, obsojen na grozo nič

najbolj problematično: "Vsak dan segamo z dlanmi v globino."

subjekt izgublja sebstvo, zmanjkalo ga bo

blokiran, negotov subjekt – šele ko je ogrožen, se zaveda svoje vrednosti → strah, prizadetost, zamiranje čustev,
samoprepoved sanj

odziv na družbene probleme – citira novice

vojna – pacifist, položaj otroka

Peking, Kosovska iredenta, Jabolko – absurd: vojak postane agresor zaradi strahu

V generaciji mladih pesnikov, ki se je strnjeno premišljena, toda brez skupne poetike pojavila v 1. pol. 80. let 20. st., je Ihan oživil pripovedno pesem. Ob zmanjšani pomembnosti ritmičnih in glasovnih sredstev ter figurativnega pomena besed se povečuje udarnost prenesenega smisla besedilne celote. V njej razgalja delovanje molče sprejetih klišejev in stereotipov v vsakdanjem življenju, znanosti, politiki, erotiki in estetiki. Že od prvenca Srebrnik (1986) pesnik postavlja vprašanja, sistematično dvomi in preverja utemeljitve. Z neizprosno intelektualno ostrino sega v iracionalno človekovo jedro, z ironijo razdira lažne upe in naivne vizije, da je človek dober, svet pravičen in Bog usmiljen, ter stoično opazuje manipulacijo z naivnimi. Zaznava pojave odtujenosti, predsodke, razočaranja, spoznava hkratnost vzporednih svetov in vračanje zgod. vzorcev. Nerazložljiva uganka pa tudi zanj ostajajo erotična privlačnost, življenje in smrt, lepota ter

človekov smisel v veselju. Ihanova zbirka Srebrnik vsebuje več besedil, ki spominjajo na parabolične zgodbe, eksemple in basni. Toda priključitev tradicionalnih literarnih vrst ne učinkuje poučevalno, ker prikriva spoznanje, kakšne zakonitosti urejajo razmerja v družbi. Življenje ni zajeto v stabilna bistva, pojme, ideje ali stanja, temveč ga ustvarjajo spremenljivi odnosi, položaji, primerjave in sorazmerja. Zato tudi ni mogoča ena sama in dokončna resnica, ampak razvoj spoznavanja ter množica dopustnih pogledov.

Zbirka Igralci pokra (1989). V njej se Ihanova poetika sicer ni bistveno spremenila, bolj raznovrstni pa so motivi, med njimi religiozni, umetnostni, literarni ter v naslovu zbirke poudarjena igra z videzi, prevarami in naključji. Več je tudi fantastike, ki se nevarno pritika vsakdanjosti in usodnosti, oboje pa rahlja duhovit humor.

Še zbirke: Ritem (1993), Južno dekle (1995), Salsa (2003).

Ihan je v svojih zbirkah oblikoval pripovedne pesmi v nerimanem prostem verzu, ki z zgodbenim preobratom ponazarjajo spoznanje neke zakonitosti, razmerja, odnosa, navidezne ali naključne povezave. Na objektiviziran način ubesedene vsakdanje prizore, dogodke in opise združuje s fantastiko, pravljíčnostjo, bibličnimi motivi in liki. Iz njih gradi parabolične, alegorične, basenske kratke zgodbe, ki vsebujejo globlji, še neodkrit ali spregledan smisel. Tako na razumljiv, čeprav posreden način izraža relativizem, skepso, ironično distanco in humor glede dokončnega spoznanja ene same, vse druge izključujoče resnice o človeku, družbi, svetu in veselju. Njegova poezija je tematsko in motivno raznovrstna: eksistencialna (iskanje, boj, smrt, moč, strah, negotovost, igra, deziluzija), religiozna, ljubezenska, družbena (ksenofobija, nestrpnost, rasizem, nasilje) in v njenem okviru vojaška in vojna, umetniška in literarna, jezikovna, znanstvena in ekološka. Med pesmimi iz zbirke Salsa (2003) so tudi subjektivne in vložne izpovedi, ki izrabljajo premik iz ene perspektive v drugo ali neobičajen znanstven pogled na intimo.

Maja Vidmar (1961).

Razdalje telesa, 1984 – uspešnica

erotika, čutnost

prebujena mlada ženska, vsa vprašanja bivanja skozi erotiko
nezadoščenost, preseganje moči, neulovljiva identiteta, razlike med povezanima človekoma

S. Vegri, S. Makarovič – erotika je podrejena, ni v ospredju

tu je pa smisel bivanja, način samodoživljanja, komunikacije
naselitev partnerja v drugem, zraščenenost korenine in cveta
a partnerja uhajata in se vračata – strast teži k absolutnemu, a tega ne more doseči, ne more ukiniti samotne usode
človeka
niha med ekstazo in praznino

omejujejo jo družbene konvencije: norma doma in družine

ponotranjene norme o obnašanju spolov

govori ženski jaz – relativizira norme:

moška moč je le maska čez ranljivo, krhko bitje
ženska potlaččenost – vulkan aktivnega uživanja

erotično razmerje ima notranji etos: razgaljena komunikacija, ki ne prenese tretjega (odraslega ali otroka)

Slog:

besedna inovativnost

glasovno barvanje, rima (kazen – narazen), besedotvorje

melodično, zgoščeno

nepredvidljive rime, asonanca

paralelizmi, stopnjevanje, natrganost

animalična metaforičnost, tudi v polje tekočine

ambivalentni prilastki, oksimoroni

erotični besednjak – a poglobljen s čustvi, refleksijo

na koncu gostitev – napoved, slutnja, (boleče) spoznanje

Zgoščena in napeta izpovednost M. Vidmar je najprej namenjena strastni in svobodni erotiki. V zbirki *Razdalje telesa* (1984) iz čutne izkušnje odpira širša bivanjska vprašanja, neulovljivo globino posameznika, življenjski smisel, razmerja moči, pristno komunikacijo in družbene moralne norme. Erotika kot netrajno, nestabilno ravnotežje ne more popolnoma odpraviti samote, zato iz radostnega zanosa zaniha v bolečo praznino, ljubosumje, grožnje, uhajanje in vračanje. V zbirkah *Način vezave* (1988) in *Ob vznožju* (1998) pesnica osvetljuje potlačeno, temno in nizkotno jedro človeka, iz katerega izvirajo strah pred smrtjo, svobodo, norostjo in sanjami. V drobnih in večpomenskih pesmih premišljeno uporablja nadrealističen

e podobe, oživlja modernistično grotesko, razlamlja skladenjsko vezljivost in si izmišlja neologizme.

Pesem Ne bojim se. Razgrajuje pojmovanje moške moči in ženske pasivnosti, oz. podrejenosti ter na nov način premisli etos erotičnega razmerja. Telesno čutenje je prevedeno v jezik, ki bi odrešil stisko neizrečene, brezdanje in nikoli docela izpolnjene želje. Subjekt bi se v erotiki hotel popolnoma uresničiti in si prilastiti partnerja, vendar telesnih in jezikovnih razdalj ni možno preseči. V ozadju je opazna tudi zahteva po nevsiljivi, nenasilni ljubezni, v kateri bi si par postavil nova pravila, da bi oba lahko brez strahu pokazala svoje golo, ranljivo, nelepo trpečo notranjost. Ženska in moški sta prikazana skoraj trdo in neusmiljeno, brez idealizacije z lepoto in razčustvovanostjo, temu pa je prilagojen tudi nenavaden izraz v kratkih naglasnih verzih.

Pesem Postava (zbirka Ob vznožju). Prinaša eksistencialna in metafizična spoznanja, povezana s smrtjo, vojno, bolečino, krivdo, strahom, krhkostjo življenja in ljubezni, vztrajnim odganjanjem krutosti v sebi in zunaj sebe. Pesničin izraz je bolj abstrakten in sugestivno simbolon tedaj, kadar govori o doživljanju negotovosti in oddaljenosti Boga, na drugi strani pa je poln srhljivo konkretnih prizorov telesne muke in gnusa tedaj, kadar govori o človekovi hudobiji in nasilju. Slog temelji na postopkih izostritve z redukcijo in zamolki, na kratkosti, natančnosti in združevanju kontrastov. Ob skrbni izbiri besed je pomenljiv vsak najmanjši drobec, bralec pa je izrečeno prisiljen dejavno dopolnjevati.

Vidmarjeva sodi v generacijo mlade poezije, tj. v generacijo pesnikov, rojenih ok. l. 1960, ki so nastopili v 1. pol. 80. let 20. st. in se najprej spontano, nato pa teoretsko premišljeno usmerili v književni tok postmodernizma. V poeziji M. Vidmar se ta izkazuje v oblikovanju ambivalentnega ženskega subjekta, ki je zavestno omejen na osebno zgodbo, intimni svet posameznika, krhko čuteče telo. Tu je tudi izvor značilne tematske naravnosti v erotiko. Z nepopustljivim pogumom in v izrazno intenzivnem pesniškem jeziku pesnica razgalja tabuiziran, s predsodki omejen in v klišejske prdstave ujet odnos med žensko in moškim. Temu jedru ostaja zvesta od prvenca Razdalje telesa (1984) naprej, le da se čutno-čustvena ne posrednost in ekstatičnost v zbirkah Način vezave (1988) in Ob vznožju (1998) razširjata na psihološko in družbeno vezana vprašanja identitete in svobode, odnos med spolnostjo in močjo, religijo, nasiljem, vojno.

mlada poezija, rojeni okoli 1960, obravnavani v Slovenska književnot 3 (Pogačnik in Poniž), lahko oznako postmodernisi, 1980 v Pesniškem almanahu tudi drugi pesniki, ki to niso ostali (npr. Rozman Roza), izgubljenost v labirintu drobcev sveta, melanholičnost, iskanje oprijemališč, ki to niso : drugače Ihan alegoričen pomen narativne strukture (Krmilnica), Maja Vidmar neprikrito erotiko

konec 80. in sreda 90. let konec razvoja, nadaljevanje z zelo gostimi objavami

Matevž Kos s sodobno poezijo, včasih kritik, danes izredni profesor: Mi se vrnemo zvečer, 2003 – po 1990 pesniki zadnjega desetletja > raznovrstnost, prizadevanje avtorjev za individualnost in sklicevanje na prejšnje prvine, vsi visoko izobrazeni, a ne le komparativisti, tudi zgodovinarji (Šalamun), filozofi ... druga značilnost mnogo potovanj in bivanje v tujini, tretja mnogo branja > intertekstualnost – manj angažirani, odložili breme zgodovine in sodobnega sveta, obravnavajo le lastno bivanje > zavezanost pesnjenju, ki ni le konjiček, pesnjenju veliko pomembnost > mitiziran odnos do poezije + nadomeščanje transcendence, odpor do množičnosti, površnosti, beseda fiksira > zaupanje v njeno moč, performativno moč umetnosti, tematizacija negativne strani jezika: tišina, neizrekljivost

besedila dialoška ali pa s klasično zgradbo > pečat sodobne kulture, poezija sodobnega časa: odtujenost v potrošništvu, tujost, navideznost svobode, ujetost v ogromnem labirintu; revolucije ni več, predkatastrofična slutnja, prisotnost norosti

! privilegiran model sodobne kulture popularna glasba > poezija včasih celo posnema (improvizacija, Gal Gjurin Mesto 2002), sicer vključuje njene elemente, glasbe ibčutenje fluidnosti, simulacija

ontološka, eskistencialna vprašanja tudi mladi, a odgovorov ni – v kaj splo verjeti, kaj nas vodi, kako zagovarjati pravico do enkratnotri, avtentično živeti v množici

na vrhu vrednostnega sistema ljubezen in svoboda (ki zdaj ni več na prvem mestu), skupaj pomenita otroško negotovost, torej majhno zaupanje, čeprav poezija še poudarja pozitivnost življenja ali pa navaja tuje negativitete, s katerimi se ne strinja

ironija, humor, paradoks, kompleksnostlirska oseba pomnožena, večplastna, neenotna > več perspektiv, nedoločena identiteta ali le testualni konsrukt, le subjekt, ki združuje tekst, lirski subjekt le opazuje, razmišlja, introspekcija, komunikacija, raziskovanje > lirski subjekt reduciran, ni v akciji > govori z roba, samorefleksivnost in odprtost za drugačnost in drugega

zgoščevanje – skepsa, nemir, zlaganost, utrujenost, naveličanost (Zupan najprej aktivnejši, pri tretji zbirki se upeha) + upanje, iskanje, govor o marginalnosti, naravi, ljudeh

! nova intimizacija, zasebnost, lokalnost, vsakdanji trenutki, vtisi, miselni utrinki, kreacija zasebnega sveta, trenutnost > eksistencialna vprašanja, velika vprašanja ostanejo, odgovorov ni – ideologizacija smrti, intelektualistična in emotivna poezija, človek s čustvi – lirski subjekt določen s sedanjim trenutkom in preteklostjo, s tukaj in s širokim okoljem, celo realnost in imaginacija > a to ni bed pred resničnostjo, v svet pesništva, ampak priključitev celot > konteksti se razširjajo v soočanju s poezije in filozofije

1 ! intertekstualnost (posvetilo, moto, citati vsega sveta, eksplicitna navezava, dialog in sprejemanje tujih pesnikov

2 socialnozvrstno bogastvo > različnost izrazov, od najvišjih do najnižjih, celo tujejezičnih, komunikacija na vseh ravneh

Antologija Mi se vrnemo zvečer: Primož Čučnik, Gal Gjurin, Jurij Hudolin, Jure Jakob, Gorazd Kocjančič, Miklavž Komelj, Barbara Korun, Taja Kramberger, Matjaž Pikalo, Gregor Podlogar, Peter Semolič, Brane Senegačnik, Vid Snoj, Lucija Stupica, Peter Svetina, Tone Škerjanec, Aleš Šteger, Tomislav Vrečar in Uroš Zupan – le 13 več kot eno zbirko: Zupan, Pikalo prozo (Modri E), Semolič, Čučnik, Stupica, Komelj prozo – pluralizem osrednjih poetik, lirika emocij v ! vsakdanjih trenutkih, izražena na preprost, tudi posreden način, Zupan, Korun, Semolič izrazit čutni eros, več intelektualne distance Senegačnik, Kramberger in Podlogar, filozofi konkretnega življenja z arhetipi, miti, religijami, multimedijami Pikalo, Senegačnik – poezija svetovljanskost, odprtost, kljub širini še slovenska > omejen krog naslovnikov, le pesniki in strokovnjaki

Aleš Debeljak

barok – gostobesednost

bivanjska, kulturna, poetološka problematika

dialog z Grafenauerjem (novi impresionizem) in Novakom (novi esteticizem)

Imena smrti, 1985

komplementarno z eseji o postmodernizmu

breztemeljnost, umiranje poezije – prevladuje slika

spomin na poezijo

fluiden subjekt

lirika in sonet sta porušena velika zgodba

konec poezije, subjekta

nedoločenost subjekta → posnemanje simbolov, govoric

prelomi, praznine, nedoločenosti

subjekt je zapolnjen z imeni, podatki

optični soneti – le oblika soneta, ni evforije

niti Venio Taufer ne gre tako daleč

dolgi verzi

razkol med besedo in stvarjo

samonanašalnost

zavest medijev, reproduciranja

avtonomazijski verz

umetnost je stvar tehničnega razmnoževanja, literarnih oblik, konvencij

izrazi o pisavi: tekst, palimpsest, katalog, rokopis

izrazi o vizualnem posredovanju: flash-back, blow-up

tehnika med jazom in svetom – konec avtonomnosti podob, čustev → kanali, kodi

ne subjekt, ampak maske – tekst ustvarja subjekt

pluralen svet, kopica podob – izključujejo se, konec mimesis

bralec mora poenotiti v opisno shemo = strategija nikanja

iz avantgarde (katalogi)

tekst ne kaže zunaj sebe – "nanaša se na tale zapis"

logika skladenjskih sredstev: vrivki, dvopičja brez pojasnil, samo odvisniki, modalni izrazi → distanca, dvom

medbesedilnost, navajanje

literatura je le repertoar

lirski subjekt – včasih patetičen (vzkliki) ali metonimičen (osvobojeno čustvo)

subjekt je le maska, ni identitete, nestabilen, menjava vlog

lahko je občutljiv – svet dražljajev, brez hierarhije, medmrežje, preteklost + prihodnost

lahko je priložnost za svobodo, igro

lahko uživa v svobodi, nevezanosti, sposobnosti igre

1987 v Novi reviji izšli prispevki za slovenski nacionalni program, opozarjali na odpor do življenja v Jugoslaviji, izrazili idejo o odcepu, predvsem zaradi ekspanzije Srbije leto prej - krepitev civilne družbe, pojav alternativ: Neue Slowenische Kunst, Leubach - geslo reda in principa, študentski kulturni center, Mladinsko gledališče, prva literarna revija Literatura, zbirka Alepf vpelje postmodernizem >> medliterarni stiki Balkan > stiki z Evropo, 1986 prva Vilenica, pojav subkulture punka, ekoloških gibanj > stranka zelenih, mirovniško gibanje (torej civilna družba)

Slovenija : Jugoslavija, 1988 proces proti četverici; pripravljanje vojnega stanja, trah pred demokracijo > množični protesti, ustanovitev odbora za varstvo človekovih pravic, majniška deklaracija, literarni večeru v PEN-u, ki je izstopil iz jugoslovanskega društva

zametki kmečkih strank imenovali zveze - izraz stranka prepovedan > Demos

konec 1990 plebiscid >> neodvisna Slovenija >> vojna, teritorialna obramba razorožena, nato Evropa zahteva moratorij > umik armade na Hrvaško in v Srbijo, tam vojno stanje do 1995 (čas beguncev)

1. Kateri sodobni pesniki so se najbolj odvrčali od mimetične oziroma ortodoksne (pravoverske) poezije?
  2. Zakaj je šalamunova zbirka Poker pomembna za razvoj sododne slo. poezije?
  3. Kaj sta T. Šalamun in A. Debeljak ohranjala pri sonetih, ki sta jih pisala?
  4. Nekj od Ihanove poezije: kaj je bistvo njegove poetike? Pa kako je v duhu postmoderne dobe, v kateri je ustvarjal relativiziral resnico
  5. Potem je bil del pesmi Lipicanci E. Kocbeka (6. kitica in v njej je bilo prvih 6 vrstic v poševnem tisku -> katero pesniško sredstvo je v teh šestih vrsticah in kako se povezuje s temo pesmi?
  6. pri tem vprašanju sem se pa kr zasmejala©: Je bil Kovičev Psalm:
    - kaj JE in kaj NI psalm v tej pesmi?
    - Kakšno je razmerje med naslovom pesmi in vsebino? Kako literarna veda imenuje tak razkorak
  7. Dala je Krakarjevo pesem Sam kakor vrana po snežni planjavi in si moral vstavljati besede noter (npr. Stopam po _____ puščavi, podoben Črnemu _____ na pismu brez konca ....)
In potem si moral napisati, na kaj si moral biti pozoren, ko si vstavljaj te besede.
  8. Pesem Daneta Zajca: Krokcar
    - Kakšna je podoba krokcarja v pesmi?
    - Kakšna se ti ta podoba zdi kot bralcu?
    - Kakšno eksistencialno občutje je pesnik opisal (nekaj takega)
    - Kakšno je razmerje med človekom in svetom v Zajčevi poeziji.
-
1. Kateri pesnik druge polovice 20. st. je bil najbolj plodovit, najbolj ponatisnjen, največ simpozijev?
  2. Duhovna struktura intimizma.
  3. Kdo so moderni pesniki, ki uporabljajo tradicionalni verz, formo in asonance.
  4. Primerjava Jesihovih sonetov s Prešernovimi (vsebina, forma ...).
  5. Grafenauerjev slog v odlomku iz soneta (Štukature). Določiti je bilo tudi treba postopek v dveh verzih.
  6. Kovičeve Pastorale - skladje oz. neskladje med vsebino in naslovom ter kako se tak razkorak imenuje.
  7. Vstavljanje besed v Šalamunovo pesem Monstrare in razlaga, po kakšnem ključu si vstavljaj besede.
  8. Ob Makarovičevi pesmi Ogledalo: razlaga estetskega učinka opisa osebe in prostora, razmerje med izpovednostjo ter pripovednostjo. Zakaj Makarovičeva sodi v poetiko modernizma.